

Transnationale en lokale betrokkenheid onder expats

Een vergelijkende studie naar de transnationale en lokale betrokkenheid onder in Nederland woonachtige expats en Nederlandse expats in het buitenland.

Masterscriptie
Sjanien (Arjaantje) Nikolić
Studentnummer: 351488an
Erasmus Universiteit Rotterdam
Master Grootstedelijke Vraagstukken en Beleid

Begeleider: Dr. Erik Snel
Tweede lezer: Linda Bakker, MSc

Datum: 23 januari 2013

Samenvatting

Dit kwantitatieve onderzoek is een vergelijkende studie die vernieuwde inzichten biedt in de transnationale en lokale betrokkenheid onder in Nederland woonachtige expats en Nederlandse KLM expats in het buitenland op basis van gegevens uit secundaire databronnen. De concepten transnationale en lokale betrokkenheid zijn gemeten aan de hand van de deelname aan activiteiten op transnationaal niveau (in relatie tot het herkomstland) en op lokaal niveau (in relatie tot het vestigingsland). Daarnaast is de mate van transnationale en lokale identificatie onderdeel van de betrokkenheid op beide schaalniveaus. Met transnationale en lokale identificatie wordt respectievelijk het hebben van gevoelens van verbondenheid met het vestigingsland en met herkomstland bedoeld. Om meer inzicht te verkrijgen in de transnationale en lokale betrokkenheid van expats heeft dit onderzoek als doel het beantwoorden van de volgende probleemstelling:

- *In hoeverre bestaat er een verband tussen transnationale betrokkenheid en lokale betrokkenheid onder in Nederland wonende expats en Nederlandse expats in het buitenland?*

De resultaten van dit onderzoek tonen aan dat beide groepen expats in zeer hoge mate transnationale activiteiten ondernemen en een sterke transnationale identificatie hebben. Daarnaast blijkt dat de herkomstregio, het opleidingsniveau, de leeftijd, het inkomensniveau en de verblijfsduur van de in Nederland wonende buitenlandse expats niet significant samenhangen met hun transnationale betrokkenheid. Bij de Nederlandse expats die in het buitenland verblijven, blijkt er eveneens geen significante samenhang tussen de zojuist genoemde persoonskenmerken en transnationale activiteiten. Bij deze groep expats zijn er wel significant negatieve verbanden gevonden tussen leeftijd en transnationale identificatie en tussen opleidingsniveau en transnationale identificatie. Dit betekent dat naarmate de leeftijd of het opleidingsniveau van een Nederlandse expat in het buitenland hoger is, de mate waarin hij een transnationale identificatie heeft, daalt.

Wanneer we naar de lokale betrokkenheid van expats kijken, blijkt dat beide groepen expats in lage mate lokale activiteiten ondernemen. De mate van lokale identificatie is verschillend voor beide groepen expats. De in Nederland woonachtige expats hebben namelijk een sterke lokale identificatie terwijl deze bij de Nederlandse KLM expats in het buitenland zwak is te noemen. De samenhang met de persoonskenmerken is beperkt. Voor de expats in Nederland blijkt de samenhang tussen inkomensniveau en het ondernemen van lokale activiteiten negatief te zijn. Dit betekent dat naarmate het inkomen van een expat in Nederland hoger is, de mate waarin hij deelneemt aan lokale activiteiten daalt. De verbanden tussen de overige vier persoonskenmerken van de in Nederland woonachtige buitenlandse expats en de lokale activiteiten blijken niet significant. Dit onderzoek toont geen significante verbanden tussen de genoemde persoonskenmerken en lokale identificatie aan onder buitenlandse expats die in Nederland woonachtig zijn. Onder de Nederlandse KLM expats die niet in Nederland wonen, zijn er geen significante verbanden tussen de persoonskenmerken en lokale activiteiten. De persoonskenmerken die in deze groep negatief samenhangen met lokale identificatie zijn de herkomstregio en het opleidingsniveau van de Nederlandse KLM expats in het

buitenland. Gezien het feit dat er geen rangorde van herkomstregio's bestaat, is er geen richting of sterkte bekend van de berekende correlaties. De significant negatieve samenhang tussen opleidingsniveau en lokale identificatie betekent dat naarmate het opleidingsniveau van een in het buitenland woonachtige Nederlandse KLM expat hoger is, de mate waarin hij deelneemt aan lokale activiteiten daalt.

Het blijkt dat de transnationale activiteiten van de in Nederland woonachtige buitenlandse expats niet significant samenhangen met hun lokale activiteiten noch met hun lokale identificatie. Wanneer we kijken naar deze verbanden onder de Nederlandse KLM expats in het buitenland blijkt dat hun deelname aan transnationale activiteiten en de mate waarin zij lokale activiteiten ondernemen positief samenhangen. Het verband tussen transnationale activiteiten en lokale identificatie blijkt echter ook voor deze groep expats niet significant te zijn. De transnationale identiteit hangt voor beide groepen niet significant samen met beide componenten (activiteiten en identificatie) van lokale betrokkenheid. Samengevat is er weinig onderlinge samenhang tussen transnationale en lokale betrokkenheid met uitzondering van de significant positieve samenhang tussen de transnationale activiteiten en de lokale activiteiten van de Nederlandse KLM expats in het buitenland.

In dit onderzoek wordt een negatief verband veronderstelt tussen beide componenten (activiteiten en identificatie) van transnationale betrokkenheid en dezelfde twee componenten van lokale betrokkenheid. In dit onderzoek wordt echter aangetoond dat de gevonden positieve verbanden tussen (1) transnationale activiteiten en lokale activiteiten en tussen (2) transnationale identificatie en lokale identificatie toegeschreven kunnen worden aan de verschillen in de persoonskenmerken van expats. Daarnaast blijven de aangetoonde verschillen tussen de in Nederland wonende expats en Nederlandse expats in het buitenland niet bestaan na het controleren voor andere persoonskenmerken. Enkel voor bepaalde subgroepen expats dragen specifieke persoonskenmerken significant bij aan het verklaren van lokale betrokkenheid. Zo ondernemen expats met als herkomstregio Zuid-Amerika minder lokale activiteiten dan expats uit Europa en ondernemen expats met een netto maandinkomen boven achtduizend euro ook minder lokale activiteiten dan expats met een netto maandinkomen dat nul tot vierduizend euro bedraagt. Expats met een hbo-opleiding of een opleiding in de categorie overig hebben een minder sterke lokale identificatie dan expats met een diploma van een universiteit, een post-hbo of een MBA. Voor de in Nederland woonachtige expats en voor de Nederlandse KLM expats in het buitenland blijkt daardoor dat de mate betrokkenheid bij het land van herkomst geen verband houdt de mate waarin zij betrokken zijn in het vestigingsland.

Voorwoord

Transnationalisme is praktisch sinds mijn geboorte al onderdeel van mijn leven. Doordat mijn ouders elk een andere etnische achtergrond hebben (mijn vader komt uit voormalig Joegoslavië en mijn moeder uit Nederland) heb ik van jongs af aan te maken met culturele verschillen binnen en buiten het gezin. Al vroeg was ik getuige van het feit dat iemand zowel betrokken kan zijn bij de plaats waar hij woont als bij de plaats waar hij vandaan komt. Zo hebben mijn familie en ik in Nederland vrienden die ook uit voormalig Joegoslavië komen, belden wij vroeger thuis elke zondagavond met familieleden in Servië, hebben wij tegenwoordig ook contact met hen via e-mail en Facebook, blijven wij op de hoogte van nieuws in Servië en gaan wij trouw minimaal eens per jaar naar onze familie in Servië waar wij ook een eigen huis hebben. Toch betekent dit alles niet dat mijn familieleden en ik niet actief zijn in Nederland en onze woonplaatsen. Zo hadden wij vroeger thuis het Algemeen Dagblad en zelfs de Provinciale Zeeuwse Courant en bij politieke verkiezingen op nationaal en lokaal niveau maakt (het merendeel van) mijn Servische bekenden en ikzelf de gang naar de stembus. Naast onze Servische vrienden hebben wij onder andere vrienden van Nederlandse afkomst.

Hoewel dit voor mij altijd heel natuurlijk heeft gevoeld, begreep ik later pas dat dit meestal niet als vanzelfsprekendheid wordt gezien. En op het moment dat mijn broer als expat voor de Nederlandse ambassade in Griekenland, later voor de Nederlandse ambassade in Kazachstan en vorig jaar als plaatsvervangend ambassadeur op de Nederlandse ambassade in Albanië ging werken, realiseerde ik mij dat het soms moeite kost om betrokken te blijven bij je herkomstland en andere landen waar je eerder hebt gewoond, maar vooral om activiteiten te ondernemen in de plaats waar je op dat moment woonachtig bent en je daar thuis te voelen.

Tijdens dit afstudeertraject heb ik mijn academische vaardigheden mogen inzetten om onderzoek te doen naar het verschijnsel waarbij je betrokkenheid voelt en toont tot je herkomstland, maar ook tot de plaats waar je woont. Ik had het geluk dat ik mij hierbij mocht richten op een groep die al langere tijd mijn interesse heeft, namelijk de expat. Na hard werken, kan ik u met enige trots mijn scriptie presenteren. Het was een leerzaam project en ik had het niet kunnen doen zonder de hulp en steun van een aantal mensen. Via deze weg wil ik graag een ieder bedanken die, in welke vorm dan ook, betrokken was bij de totstandkoming van deze scriptie. Allereerst wil ik uiteraard dr. Erik Snel, mijn afstudeerbegeleider van Erasmus Universiteit Rotterdam, hartelijk bedanken voor de begeleiding gedurende het gehele afstudeertraject en de tijd die hij hiervoor heeft vrijgemaakt. Daarnaast wil ik Marije Faber, voormalig studiegenoot en inmiddels onderzoekmedewerker aan de Erasmus Universiteit te Rotterdam, bedanken voor de feedback en leerzame tips die zij mij heeft gegeven. Tot slot wil ik mijn begripvolle en geduldige partner, mijn familie en vrienden bedanken voor de morele steun en de vaak zo nodige afleiding die zij mij hebben geboden gedurende de afgelopen maanden.

Sjanien Nikolić
Januari 2013

Inhoudspagina

SAMENVATTING	2
INHOUDSPAGINA	5
1 INLEIDING	7
1.1 ONDERZOEKSVRAGEN	10
1.2 RELEVANTIE	11
1.2.1 Wetenschappelijk relevantie	11
1.2.2 Maatschappelijke relevantie	11
1.3 LEESWIJZER	12
2 THEORETISCH KADER	13
2.1 THEORIE KERNCONCEPTEN	13
2.1.1 'De' expat	14
2.1.2 Transnationale betrokkenheid	16
2.1.3 Lokale betrokkenheid	19
2.1.4 Verband tussen transnationale en lokale betrokkenheid	19
2.1.5 Persoonskenmerken	22
2.2 HYPOTHESEN	24
2.2.1 Hypothesen transnationale betrokkenheid onder expats	25
2.2.2 Hypothesen lokale betrokkenheid onder expats	26
2.2.3 Verband tussen transnationale betrokkenheid en lokale betrokkenheid	28
3 DATA EN ONDERZOEKSMETHODEN	28
3.1 DATA	29
3.2 OPERATIONALISERING KERNCONCEPTEN EN CONSTRUCTIE VAN DE VARIABELEN	31
3.2.1 Transnationale betrokkenheid	31
3.2.2 Lokale betrokkenheid	33
3.2.3 Persoonskenmerken	34
3.3 ONDERZOEKSMETHODIEK	36
3.3.1 Inzicht in de transnationale en lokale betrokkenheid van expats	36
3.3.2 Inzicht in de samenhangen tussen verschillende constructen	36
3.3.3 Het controleren van het hoofdverband voor persoonskenmerken	38
4 ONDERZOEKSRESULTATEN	41
4.1 EEN KENNISMAKING MET DE EXPATS	41
4.2 TRANSNATIONALE BETROKKENHEID ONDER EXPATS	45
4.2.1 transnationale betrokkenheid onder expats	45
4.2.2 De samenhang tussen persoonskenmerken en de transnationale betrokkenheid van expats	48
4.3 LOKALE BETROKKENHEID ONDER EXPATS	50
4.3.1 Lokale betrokkenheid onder expats	50
4.3.2 De samenhang tussen persoonskenmerken en de lokale betrokkenheid van expats	54

4.4 DE SAMENHANG TUSSEN TRANSNATIONALE EN LOKALE BETROKKENHEID ONDER EXPATS.....	55
4.4.1 <i>De samenhang tussen de transnationale en lokale betrokkenheid van expats</i>	56
4.4.2 <i>Het verband tussen transnationale betrokkenheid en lokale betrokkenheid van expats gecontroleerd voor de invloed van persoonskenmerken</i>	57
5 CONCLUSIE & DISCUSSIE	62
5.1 CONCLUSIE	62
5.2 DISCUSSIE	68
LITERATUURLIJST.....	72

1 Inleiding

Hoewel de woningmarkt in Nederland op dit moment relatief stilligt, zijn er altijd mensen die verhuizen. Veel mensen verhuizen naar een andere wijk of straat binnen hun woonplaats of naar een andere plaats in Nederland, maar er is ook een aantal mensen dat migreert naar een ander land binnen Europa en sommigen zelfs naar een land daarbuiten. Er komen ook mensen vanuit andere landen in Nederland wonen. Migratie is niets nieuws. Het is er immers altijd al geweest, maar de omvang van de migratiestromen en de motieven voor migratie waren gedurende elk tijdperk verschillend. In het hedendaagse tijdperk is een substantieel gedeelte van de (transnationale) migratiestromen verklaarbaar vanuit arbeidgerelateerde motieven. Sinds pakweg een halve eeuw is de mobiliteit van arbeidskrachten sterk toegenomen en werken er veel mensen in een ander land dan zij geboren zijn. Arbeidsmigranten trekken voornamelijk naar economisch welvarende landen en hopen daar een beter bestaan op te bouwen (Gilroy, Noer & Spoor, 1979).

Westerse landen (waaronder Nederland) houden de meeste arbeidsmigranten echter liever buiten de deur, maar sinds een aantal jaren erkennen overheden de meerwaarde van hogeropgeleide arbeidsmigranten (ook wel kennismigranten of kenniswerkers genoemd) voor de economie en hanteren voor deze groep juist een migratiebeleid met een zeer uitnodigend karakter (Van Bochove, Rušinović & Engbersen, 2010a). Veel landen, waaronder Nederland, hebben tegenwoordig dan ook een selectief migratiebeleid (Tweede Kamer, 2006). Een selectief migratiebeleid is uitnodigend voor migranten aan wie economisch behoefte is en restrictief voor anderen (Rijksoverheid, 2010). Hooggekwalificeerde migranten vestigen zich doorgaans enkel in een land wanneer zij een kans denken te hebben op een baan in het hoge segment van de arbeidsmarkt. In de meeste gevallen verlaten zij het vestigingsland weer wanneer er geen werkgelegenheid meer voor hen is in dat hoge segment van de arbeidsmarkt. Hierdoor is de kans klein dat zij een aanspraak zullen maken op de sociale zekerheid van het vestigingsland of terecht komen in de illegaliteit (Tweede Kamer, 2006). De kennismigranten leveren de landelijke economie aldus meer op dan zij aan kosten met zich meebrengen. De Nederlandse staat stimuleert de komst van kennismigranten dan ook hanteren van een speciale kennismigrantenregeling die zij op 1 oktober 2004 in werking heeft gesteld. Met deze regeling streeft de Immigratie- en Naturalisatiedienst (IND) naar een snelle, duidelijke en laagdrempelige immigratieprocedure voor kennismigranten en hun familie ten einde een bijdrage te leveren aan de ontwikkeling van de Nederlandse kenniseconomie (IND, 2009). Om in aanmerking te komen voor de kennismigrantenregeling dient de kennismigrant onder andere een inkomen van minimaal 51.239 euro te hebben. Voor migranten onder de dertig jaar ligt het minimaal vereiste inkomen op 37.575 euro. Er zijn een aantal uitzonderingen gemaakt op dit inkomenscriterium, zodat bepaalde categorieën hooggekwalificeerde migranten, zoals wetenschappelijke onderzoekers en promovendi, ook in aanmerking komen voor de kennismigrantenregeling (Tweede Kamer, 2008). De kennismigranten krijgen al binnen twee weken na het indienen van de aanvraag uitsluitel (Rijksoverheid, 2012a).

In 2011 hebben in Nederland 11.900 kennismigranten een beroep gedaan op de genoemde kennismigrantenregeling. Hiervan hebben 5.250 personen een machtiging voor voorlopig verblijf (mvv) aangevraagd de overige 6.650 migranten hebben een aanvraag voor een reguliere verblijfsvergunning (vvr) ingediend. Van deze aanvragen werd 98 procent ingewilligd. In 2010 lag het aantal aanvragen lager en hebben in totaal 10.600 migranten getracht om met behulp van de kennismigrantenregeling een verblijfsvergunning te verkrijgen. Van de 4.700 kennismigranten die een mvv hebben aangevraagd, heeft 98 procent die ook gekregen. Maar liefst 99 procent van de 5.900 aanvragen voor een vvr zijn in 2010 ingewilligd. De IND heeft een top drie samengesteld van de meest voorkomende nationaliteiten van kennismigranten die gebruik maken van de speciale regeling voor het aanvragen van een reguliere verblijfsvergunning. Van de door kennismigranten ingediende vvr-aanvragen is 34 procent afkomstig van hoogopgeleide mensen uit India. Amerikaanse kennismigranten zijn verantwoordelijk voor dertien procent van de aanvragen en zes procent van de aanvragen werden in 2011 ingediend door Japanners. De overige 47 procent is verdeeld over migranten met andere nationaliteiten (IND, 2012). Onder de grote stroom van kennismigranten is er een groeiend aantal dat zich slechts tijdelijk in een bepaald land vestigt. Kennismigranten waarvan het verblijf een tijdelijk karakter heeft, noemt men doorgaans expatrianten of afgekort expats (Van Amersfoort, 2001; Van Dale, 2012). Kennismigranten, en daarmee ook expats, kunnen de landelijke en plaatselijke economie veel inkomsten opleveren (Van Bochove et al., 2010b). Om deze reden willen stadsbesturen graag dat kennismigranten zich in hun stad vestigen, zich thuis voelen en allerlei activiteiten op lokaal niveau ondernemen.

Er wordt vaak veronderstelt dat expats zich niet binden aan een bepaalde plaats en voornamelijk transnationale in plaats van lokale activiteiten ondernemen (Marhoum, 2000; Nijman, 2007). Met transnationale activiteiten worden activiteiten bedoeld die landsgrensoverschrijdend zijn (Snel, Engbersen & Leerkes, 2006) en gericht zijn op andere landen dan het vestigingsland en op andere groepen dan de autochtone bevolking van het vestigingsland (Mazzucato, 2008). Het ondernemen van dergelijke transnationale activiteiten is echter niet beperkt tot expats. Al erg lang hebben onderzoekers de assumptie dat veel migranten activiteiten over de grens van het vestigingsland ondernemen en een bepaalde mate van transnationale binding en identificatie hebben en op die manier betrokken blijven bij hun herkomstland (Engbersen, Snel, Leerkes, Van San & Entzinger, 2003; Portes, 2000; Thomas & Znaniecki, 1918; Vertovec, 2004). Het ondernemen van allerlei transnationale activiteiten en het hebben van een transnationale identificatie wordt tezamen transnationale betrokkenheid of transnationalisme genoemd. Verschillende wetenschappers stellen dat transnationalisme onder migranten vaak onterecht als een vanzelfsprekendheid wordt gezien. Volgens hen is er zowel bereidheid tot transnationalisme als voldoende sociaal en economisch kapitaal vereist om transnationale activiteiten te ondernemen (Al-Ali, Black & Koser, 2001; Mascini, Fermin & Snick, 2009; Portes, 2001). Volgens Portes (2001) overdrijft men de rol, omvang en invloed van transnationale betrokkenheid bovendien regelmatig.

Desondanks hebben onderzoekers aan de hand van meerdere onderzoeken in verschillende landen aangetoond dat het overgrote deel van de migranten in meer of mindere mate transnationaal betrokken blijft bij het herkomstland. Door technologische ontwikkelingen in de transportbranche en met betrekking tot informatie- en communicatietechnologieën (ICT) is het ook steeds gemakkelijker en goedkoper geworden om grensoverschrijdende activiteiten te ondernemen (Portes, 1999; Zhou, 2004). Zo is het de laatste decennia bijvoorbeeld het telefonisch en via internet onderhouden van contacten met mensen in het herkomstland gemakkelijker en goedkoper geworden. De vliegtickets

zijn goedkoper geworden, reistijden zijn verkort en allerhande vervoersmiddelen zijn voor de gewone man toegankelijker geworden. Hierdoor is ook het bezoeken van familie en vrienden in het buitenland en in het herkomstland gemakkelijker, minder tijdrovend en goedkoper geworden. Doordat deze ontwikkelingen in de laatste decennia een sneltreinvaart hebben genomen, is zowel de omvang als de diversiteit van transnationale activiteiten toegenomen (Engbersen et al., 2003; Rušinović, 2006).

In dit onderzoek zal veelvuldig gesproken worden over de transnationale betrokkenheid van expats. De transnationale betrokkenheid bestaat enerzijds uit het ondernemen van allerlei grensoverschrijdende activiteiten, zoals die zojuist zijn beschreven. Anderzijds wordt de transnationale betrokkenheid vormgegeven middels het hebben van een binding met het herkomstland of andere landen dan het vestigingsland en het zich identificeren en verbonden voelen met de herkomstgroep, het herkomstland en andere herkomstgroepen dan de autochtone bevolking in het vestigingsland (Snel et al., 2006). Dit laatste component van transnationale betrokkenheid wordt samengevat als het hebben van een transnationale identificatie.

In veel gevallen wordt er in de wetenschap en politiek gesproken over de transnationale betrokkenheid van migranten in relatie tot hun integratie. Het begrip 'integratie' is echter zeer politiek geladen. Bovendien is bij het gebruik van het begrip integratie vaak onduidelijk of het om economische integratie gaat of de sociaal-culturele integratie van een migrant. Het is niet helder wanneer een persoon goed geïntegreerd is en wanneer juist niet. De antwoorden zijn zeer uiteenlopend wanneer aan een groep mensen de volgende vraag wordt gesteld: Is een Russische expat in Nederland die zeer succesvol is en een goede sociaal-economische positie heeft, maar enkel omgaat met andere expats en mensen van Russische afkomst goed geïntegreerd of juist niet? Om deze reden zal in dit onderzoek niet gesproken worden over integratie, maar over 'lokale betrokkenheid'. Deze term is op dit moment in het daglicht van dit onderzoek neutraler en eenduidiger. Daarbij wordt onderscheid gemaakt tussen verschillende aspecten van lokale en transnationale betrokken zijn. Lokale betrokkenheid bestaat net als transnationale betrokkenheid uit twee componenten. Het ene component beslaat het ondernemen van diverse activiteiten in het vestigingsland en in de plaats waar de persoon op dat moment woonachtig is. Het tweede component betreft het voelen van een binding met het vestigingsland, de woonplaats en de autochtone bevolking (Snel et al., 2006). Lokale betrokkenheid gaat namelijk om actief burgerschap, het zich identificeren met de autochtone bevolking en het zich verbonden voelen met het vestigingsland (Van Bochove et al., 2010b).

Een aantal wetenschappers en politici veronderstellen dat de transnationale betrokkenheid onder migranten in de meeste gevallen ten koste gaat van de lokale betrokkenheid van de migrant. Dit wordt doorgaans als een negatief verschijnsel voor het vestigingsland gezien (Nijman, 2007; Scheffer, 2000; Scheffer, 2007; Van den Brink, 2006). Er zijn echter ook een aantal onderzoekers die stellen dat de betrokkenheid op beide niveaus elkaar niet uitsluiten (De Haas, 2004; Portes, 1999; Snel et al., 2006) en transnationale betrokkenheid geen nadelige gevolgen heeft voor het vestigingsland of de mate van lokale betrokkenheid van migranten. De relatie tussen transnationale en lokale betrokkenheid staat centraal in dit onderzoek en hierbij zal gericht gekeken worden naar het verband tussen deze twee constructen onder expats. Het volgende hoofdstuk bevat onder andere een uitvoerige beschrijving van het debat over het verband tussen transnationale en lokale betrokkenheid onder migranten en de verschillende standpunten van diverse sociale wetenschappers.

1.1 Onderzoeksvragen

Er is nog nauwelijks onderzocht in hoeverre er een samenhang is tussen de transnationale en lokale betrokkenheid onder de in Nederland wonende expats en onder Nederlandse expats in het buitenland. Door het beantwoorden van een aantal onderzoeksvragen, wil ik meer nuance aanbrengen in de kennis rondom in Nederland wonende expats en Nederlandse expats in het buitenland. Het voornaamste doel van dit onderzoek is het blootleggen van de eventuele samenhang binnen deze twee groepen expats tussen de transnationale en lokale betrokkenheid. In dit onderzoek is er veel aandacht voor het bestuderen van de verschillen tussen de twee groepen expats. Tijdens het uitvoeren van mijn afstudeeronderzoek wil ik daarom de volgende probleemstelling beantwoorden:

- *In hoeverre bestaat er een verband tussen transnationale betrokkenheid en lokale betrokkenheid onder in Nederland wonende expats en Nederlandse expats in het buitenland?*

Hoewel expats vaak tot één homogene groep worden gerekend, stelt Gatti (2009) dat expats wel degelijk van elkaar verschillen. Ook de aard en intensiteit van transnationale en lokale betrokkenheid is voor verschillende groepen expats verschillend en zijn onder andere gerelateerd aan de kenmerken van de migrant zelf (Mascini et al., 2009). De analyses zullen uitwijzen in hoeverre verschillende persoonskenmerken van de expats van invloed zijn op de transnationale en lokale betrokkenheid en of deze invloeden voor de in Nederland woonachtige expats hetzelfde zijn als die voor de in het buitenland woonachtige Nederlandse expats. De persoonskenmerken van de expats die in dit onderzoek worden meegenomen in de analyses zijn: de herkomstregio, de leeftijd, het opleidingsniveau, de hoogte van het inkomen en de verblijfsduur in het huidige vestigingsland. De verschillen tussen de twee groepen expats, in Nederland wonende expats en Nederlandse KLM expats in het buitenland, komen ook hierbij weer naar voren.

Om helderheid te verschaffen in de mate waarin expats transnationaal en lokaal betrokken zijn en de samenhang met verschillende persoonskenmerken, dienen er antwoorden te worden gegeven op de volgende twee deelvragen:

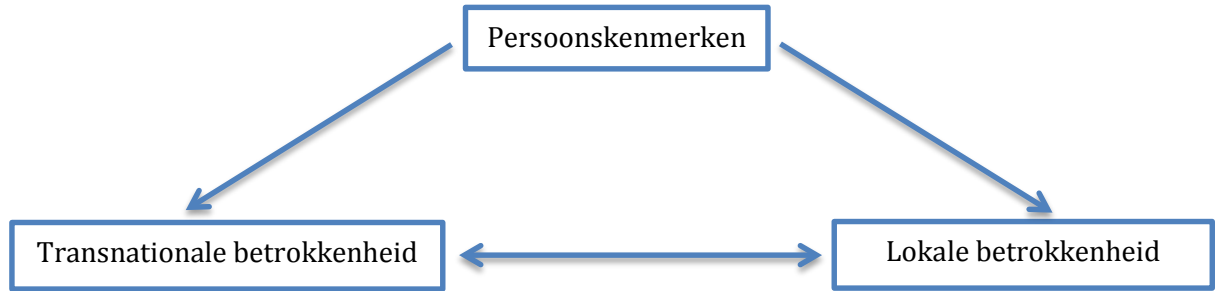
- *In hoeverre verschilt de transnationale betrokkenheid tussen de twee groepen expats en in welke mate hangt deze betrokkenheid samen met de persoonskenmerken herkomstregio, leeftijd, opleidingsniveau, inkomensniveau en verblijfsduur? (Onderzoeksvraag 1)*
- *In welke mate verschilt de lokale betrokkenheid tussen de twee groepen expats en in hoeverre hangt de lokale betrokkenheid samen met de persoonskenmerken herkomstregio, leeftijd, opleidingsniveau, inkomensniveau en verblijfsduur? (Onderzoeksvraag 2)*

Het verband dat centraal staat in dit onderzoek is de samenhang tussen transnationale betrokkenheid en lokale betrokkenheid onder expats in Nederland en Nederlandse expats in het buitenland. De deelvraag die beantwoord dient te worden om dat verband in kaart te brengen, luidt:

- *In hoeverre bestaat er een samenhang tussen transnationale betrokkenheid en lokale betrokkenheid en in welke mate verschilt dit voor in Nederland wonende expats en Nederlandse expats in het buitenland? (Onderzoeksvraag 3)*
- *Blijft dit verband bestaan na het controleren voor de persoonskenmerken herkomstregio, leeftijd, opleidingsniveau, inkomensniveau en verblijfsduur? (Onderzoeksvraag 4)*

In een conceptueel onderzoeksmodel zien de te onderzoeken verbanden er als volgt uit:

Figuur 1. Conceptueel onderzoeksmodel

Bron: Auteur

1.2 Relevantie

De relevantie van dit onderzoek is enerzijds van wetenschappelijke aard en anderzijds van maatschappelijke aard. Deze paragraaf bevat een toelichting van op beide vormen van relevantie van dit onderzoek.

1.2.1 Wetenschappelijk relevantie

In de sociologische wetenschappelijke literatuur is reeds veel geschreven over transnationalisme. Veel van de Nederlandse onderzoeken naar transnationale activiteiten en transnationale betrokkenheid richten zich op onder- en middenklasse huishoudens met een niet-Nederlandse afkomst. Er is echter nog relatief weinig aandacht besteed aan transnationalisme onder expats in Nederland en zo goed als geen aandacht aan de Nederlandse expats die elders verblijven. Er is dan ook zeer weinig bekend over deze twee groepen migranten. De bevindingen van mijn afstudeeronderzoek zullen een bijdrage leveren aan de literatuur op het gebied van transnationalisme en voornamelijk aan de wetenschappelijke kennis op het gebied van expats in Nederland en Nederlandse expats in het buitenland. Niet alleen zal na dit onderzoek bekend zijn in welke mate zij transnationaal en lokaal betrokken zijn, maar ook welk verband er bestaat tussen deze vormen van betrokkenheid. Dit onderzoek zal tevens nieuwe inzichten bieden met betrekking tot de wijze waarop diverse persoonskenmerken het verband tussen transnationale en lokale betrokkenheid onder expats beïnvloeden.

1.2.2 Maatschappelijke relevantie

De mate waarin en de wijze waarop immigranten zich aanpassen aan het vestigingsland is al een lange tijd wereldwijd een belangrijk onderwerp in de sociale wetenschap. Gedurende de laatste decennia is het ook een steeds meer voorkomend onderwerp in het politieke migratiedebat. Naast de integratie van immigranten is transnationalisme onder migranten momenteel, zowel in de sociale wetenschap als in de politiek en media, een zeer actueel en spraakmakend onderwerp. Voornamelijk de relatie tussen transnationalisme en 'integratie' in het vestigingsland krijgt veel publieke aandacht.

Hoewel het exacte aantal onbekend is, is het aantal migranten dat getypeerd kan worden als expat volgens velen de laatste decennia groeiende (Portes, 1999; Van Amersfoort, 2001). Zowel Portes als Van Amersfoort stellen dat mede daardoor tevens de omvang en intensiteit van transnationale activiteiten en betrokkenheid toenemen. Dit houdt in dat de invloed en betekenis van

transnationale activiteiten, transnationale identificatie en transnationale betrokkenheid vermeerderen en intensiveren. In de eerste plaats voor expats zelf, maar ook voor de landen van herkomst en vestiging.

In het politieke debat en in de berichtgeving in de media wordt veronderstelt dat transnationale betrokkenheid lijnrecht tegenover lokale betrokkenheid staat en het één het ander uitsluit. De Nederlandse regering staat dan bijvoorbeeld ook afwijzend tegenover het hebben van een dubbele nationaliteit. Het thema 'dubbele nationaliteit' komt de laatste twee decennia steeds opnieuw naar voren in de politiek. Zo heeft het kabinet op 2 maart 2012 ingestemd met een wetsvoorstel tot aanscherping van de Rijkswet op het Nederlandschap. Het hebben van een dubbele nationaliteit is enkel toegestaan wanneer er sprake is van een uitzondering. Onder andere laat dit wetsvoorstel de uitzonderingen voor het hebben van een dubbele nationaliteit vervallen, behalve als afstand doen van de andere nationaliteit onmogelijk is (Rijksoverheid, 2012b). Immigranten worden geacht om indien mogelijk afstand te doen van de niet-Nederlandse nationaliteit en enkel de Nederlandse nationaliteit te behouden.

Zoals eerder genoemd is er zeer weinig tot niets bekend over de invloed die de toenemende transnationale betrokkenheid heeft op de lokale betrokkenheid van expats die met een hoge sociaal-economische positie veelal tot de bovenklasse behoren en slechts tijdelijk deel uitmaken van de Nederlandse samenleving. Het is mogelijk dat de uitkomsten van dit onderzoek de kijk op transnationalisme en daarmee misschien uiteindelijk het integratiebeleid ten aanzien van kennismigranten in Nederland (zoals het hebben van een dubbele nationaliteit onder deze specifieke groep migranten) beïnvloedt.

Bovendien is er weinig bekend over hoogopgeleide Nederlanders die zich in een ander land vestigen om aldaar te werken. Het is daarom niet alleen wetenschappelijk gezien zeer interessant te weten in hoeverre deze Nederlandse expats betrokken blijven bij hun herkomstland, maar ook voor de maatschappij is dit een zeer interessante kwestie. Het is onder andere voor Nederlandse werkgevers een waardevolle wetenschap hoe hun werknemers zich gedragen en voelen wanneer zij elders gevestigd zijn. Met die wetenschap kunnen zij de situatie voor werknemers die uitgezonden zijn optimaliseren. Tevreden en gelukkige werknemers zijn op hun beurt weer productiever voor de onderneming (Oswald, Proto & Sgroi, 2009).

1.3 Leeswijzer

In dit eerste hoofdstuk is het onderwerp van onderzoek kort geïntroduceerd en zijn de probleemstelling en onderzoeksvragen gepresenteerd. Tevens bevatte dit hoofdstuk een beschrijving van de wetenschappelijke en maatschappelijke relevantie van dit onderzoek is. Hoofdstuk 2, het volgende hoofdstuk, kan gezien worden als een theoretische aanvliegroute die leidt tot het formuleren van hypothesen op de onderzoeksvragen. Hoofdstuk 3 geeft inzicht in de databestanden, de operationalisering van de in het onderzoek voorkomende variabelen en de onderzoeksmethodiek. Het daaropvolgende hoofdstuk richt zich op het gedetailleerd beschrijven en toelichten van de onderzoeksresultaten. Het terugblikken op de vooraf geformuleerde hypothesen is hierbij een belangrijk onderdeel. Deze onderzoeksresultaten zijn de basis voor de antwoorden op de in dit hoofdstuk gestelde onderzoeksvragen. Hoofdstuk 5 richt zich op het beantwoorden van deze onderzoeksvragen. Daarnaast is er ruimte voor een evaluatie van het onderzoek en een vooruitblik op mogelijkheden en aandachtspunten voor eventuele nieuwe en vervolgonderzoeken.

2 Theoretisch kader

Migratiestromen zijn er al sinds het bestaan van de mensheid. Er zijn veel theorieën betreffende de oorzaak van deze migratiestromen, maar hoe dan ook is het primaire doel van elke migrant elders een beter bestaan op te bouwen. Er zijn bijvoorbeeld de migratiestromen die voortkomen uit veiligheidsomstandigheden. Wanneer het ergens niet veilig is trekken mensen naar een veiliger onderkomen, in eigen land of daarbuiten. De keuze van de plaats waar zij heengaan is gebaseerd op verschillende factoren en psychologische en sociologische processen. Hierbij spelen culturele banden die vaak teruggaan naar het koloniale tijdperk (Massey, Arango, Hugo, Kouaouci, Pellegrino & Taylor, 1998; Portes & Rumbaut, 1996) en de aanwezigheid van een bestaand sociaal netwerk van *co-ethnics*¹ in het vestigingsland (Massey et al., 1998). De culturele band, de culturele herkenning en de aanwezigheid van een sociaal netwerk van migranten met dezelfde etnische herkomst vergemakkelijken het vestigen van nieuwe migranten. Er zijn ook talloze migranten die aangetrokken worden door de signalen van een betere economische situatie elders, zoals de hoogte van de lonen, ruimte op de arbeidsmarkt (Borjas, 1989) en de aanwezigheid van, sterke en betrouwbare, sociale zekerheidssystemen (Borjas, 1999). Dit zijn de arbeidsmigranten die hun land van herkomst verlaten en zich tijdelijk of permanent in een ander land vestigen om een, betere, baan te vinden.

Alle migranten worden geacht in zekere mate te integreren, maar tegelijkertijd blijven zij vaak bindingen hebben met het herkomstland. Migrant met bepaalde persoonskenmerken integreren meer in de samenleving in het vestigingsland dan anderen zonder die specifieke kenmerken. En sommige migranten hebben juist een sterkere band met het land van herkomst dan anderen. Deze verschijnselen staan centraal in dit onderzoek. Om hier meer inzicht in te krijgen, worden de kernconcepten zo gedegen mogelijk van een theoretische invulling voorzien. Aan de hand van bestaande literatuur wordt een theoretische aanvliegroute voor het afstudeeronderzoek geschetst die tevens leidt tot het formuleren van hypothesen op de probleemstelling en bijbehorende deelvragen.

2.1 Theorie kernconcepten

Er is reeds veel geschreven over arbeidsmigratie en verschillende verschijnselen die daarmee gemoeid zijn. Om de achtergrond van dit onderzoek te schetsen, bevat deze paragraaf een beschrijving van de meest belangrijke fenomenen, concepten en processen die betrekking hebben op dit onderzoek. Allereerst komt de expat, die centraal staat in dit onderzoek, aan bod. Vervolgens ligt

¹ *Co-ethnics* zijn mensen die tot dezelfde etnische groep behoren. Een etnische groep is een groep mensen met een gemeenschappelijk kenmerk, zoals cultuur, taal, nationaliteit, afkomst of religie (Comaroff & Comaroff, 2009).

de focus op de transnationale en lokale betrokkenheid van migranten, het spanningsveld tussen de betrokkenheid op beide niveaus en het wetenschappelijke debat hieromheen. Tot slot wordt aan de hand van bestudeerde literatuur beschreven welke invloed verschillende persoonskenmerken van de migrant, zoals zijn² herkomstregio, leeftijd, opleidingsniveau, de hoogte van zijn inkomen en de verblijfsduur in het huidige vestigingsland, hebben op de samenhang tussen lokale betrokkenheid en transnationale betrokkenheid.

2.1.1 'De' expat

Arbeidsmigranten zijn er al eeuwenlang en hoewel het voornaamste migratiemotief van deze migranten gelijk is, namelijk het verrichten van arbeid in een ander land dan het herkomstland bestaat er veel variatie onder de arbeidsmigranten. Een deel van de arbeidsmigranten vestigt zich tijdelijk in een ander land dan waar zij geboren en opgegroeid zijn terwijl een ander deel van hen zich elders permanent vestigt om economisch gezien een beter leven op te bouwen. Sommige arbeidsmigranten hebben reeds een contract in het vestigingsland alvorens zij migreren, bij sommigen is dat zelfs de reden voor migratie naar een bepaald land en anderen emigreren juist in de hoop een baan te vinden. Er zijn laagopgeleide arbeidsmigranten, maar ook hoogopgeleide arbeidsmigranten. Zo zijn er talloze verschillen tussen typen arbeidsmigranten.

Dit onderzoek richt zich op een specifiek soort arbeidsmigrant, namelijk de expat. Maar wat is een expat? In het online woordenboek van Van Dale (2012) staat de volgende omschrijving: "*Expāt: [ekspet] de; m,v -s iemand die voor zijn werk tijdelijk in het buitenland woont.*" (van Dale, 2012). Ondanks deze eenduidige definitie komen er in de sociale literatuur veel verschillende definities voor. Gatti (2009) ziet expats als migranten van hoog niveau die zich tijdelijk of permanent in een bepaalde stad vestigen vanwege aan het werk gerelateerde motieven of vanwege de wens om een ervaring in het buitenland op te doen. Van Amersfoort (2001) sluit zich aan bij het eerste deel van deze definiëring, maar beschouwt expats als kennismigranten die op basis van professionele redenen uitsluitend tijdelijk, en dus in geen geval permanent, in het buitenland verblijven. Een groot aantal sociologen zijn het hiermee eens. De expats verblijven volgens de meesten slechts tijdelijk in een bepaald land voor zij teruggaan naar hun herkomstland of migreren naar een derde land (Gatti, 2009; Gilroy, et al., 1979; Van Amersfoort, 2001; Van Bochove, et al., 2010a).

Daarnaast benadrukt Van Amersfoort (2001) dat expats geen deel uitmaken van het vestigingsland en het vestigingsland niet beschouwen als 'hun' land. Zowel Van Amersfoort (2001) als Gatti (2009) stellen dat een expat doorgaans uit een gezin met een goede sociaal-economische status en een royale hoeveelheid cultureel kapitaal komt. De ouders van de expat en de expat zelf hebben meestal minstens een bachelordiploma en de meerderheid heeft één of twee diploma's op universitair niveau. Zowel de ouders als de expat zelf spreken doorgaans meerdere talen en hebben reeds ervaringen in het buitenland alvorens zij zich in een ander land dan hun herkomstland vestigen in het kader van hun baan.

Aan de hand van bovenstaande beschrijvingen, lijken expats vrijwel aan elkaar gelijk te zijn. Velen zien de expats dan ook als een homogene migrantengroep. Desondanks zijn niet alle expats

² Overall waar de migrant/expat als 'hij' is aangeduid, kan hij/zij gelezen worden en waar 'zijn' is gebruikt, kan zijn/haar gelezen worden.

hetzelfde. Er zijn niet alleen verschillen tussen expats op basis van bijvoorbeeld de verschillende herkomstlanden, maar ook op basis van de mate waarin zij verbonden blijven met hun herkomstland en de mate waarin zij integreren. Diverse wetenschappers maken onderscheid tussen verschillende typen expats. Dit onderzoek maakt enkel onderscheid tussen expats die afkomstig zijn uit andere landen, maar in Nederland woonachtig zijn en Nederlandse expats die in het buitenland gevestigd zijn. Het is voor de begripsvorming omtrent de verschillende soorten expats toch zinvol om een aantal van de bestaande typologieën te beschrijven.

Van Amersfoort (2001) maakt onderscheid tussen de klassieke expat en twee soorten moderne expats. Hij beschrijft de klassieke expat als de officiële transnationalist. Dit is een diplomaat die geen burger is van het vestigingsland, maar daar, meestal tijdelijk, een ander land vertegenwoordigt. De diplomaat is daarbij onafhankelijk van de arbeidsmarkt in het land van vestiging, maar juist afhankelijk van een werkverband dat elders zijn oorsprong heeft. Dit is vaak het geval bij personeel op ambassades en consulaten. Daarbij stelt Van Amersfoort dat deze klassieke expat het land van vestiging per definitie niet beschouwen als zijn land. Deze expats staan buiten de samenleving in het vestigingsland en er is geen noodzaak tot het ondernemen van activiteiten binnen de samenleving van dat land. Vaak biedt de diplomatieke dienst of onderneming waarvoor de expat werkzaam is alternatieven voor het nationale schoolsysteem voor kinderen van diplomaten en richten zij allerlei verenigingen op voor de uitgezonden expats. Van Amersfoort onderscheidt naast de klassieke expat nog twee subtypen van de moderne expat die vooral de laatste decennia in aantal zijn toegenomen. Er zijn aldus twee soorten moderne expats. De eerste groep betreft migranten met een zeer bijzonder beroep, zoals wetenschappers, sporters en artiesten. Hun beroep is zo specifiek dat zij eigenlijk geen deel uitmaken van een nationale arbeidsmarkt, maar van een internationale arbeidsmarkt. Daarnaast is door de internationalisering van de arbeidsmarkt voor hooggeschoolden een tweede subtype ontstaan onder de moderne expats, namelijk de hooggeschoolde expat die geen diplomaat is. Deze gedraagt zich deels hetzelfde als de klassieke expat en zijn verblijf is meestal eveneens slechts van tijdelijke aard. Hij neemt deel aan de nationale arbeidsmarkt, maar enkel aan specifieke sectoren en met een unieke positie ten opzichte van de burgers van de nieuwe samenleving. Hierdoor ziet de autochtone hoogopgeleide bevolking hem, volgens Van Amersfoort, niet als directe concurrentie.

Er is nog een aantal onderzoekers (waaronder Gilroy et al., 1979; Marhoun, 2000) die net als van Amersfoort (2001) diverse typen expats hebben beschreven. Deze wetenschappers stellen dat ieder type *expat* zijn eigen eigenschappen en bijbehorende gedragingen heeft. Verschillende typen expats hechten ook weer waarde en belang aan verschillende zaken bij het maken van de keuze om te emigreren naar een ander land. Marhoun heeft een typologie opgesteld die is gebaseerd op de sectoren waarin expats werkzaam zijn en het karakter van hun komst naar het vestigingsland. Hij onderscheidt vijf verschillende typen expat waarbij hij refereert naar de reiswereld waarin allerlei verschillende soorten toeristen actief zijn. Allereerst beschrijft hij de "*accidental tourists*" (p. 25) ofwel de managers en leidinggevenden. Deze migranten verhuizen vaak relatief onverwacht en plotseling door een onverwachte wijziging of uitbreiding in het bedrijf waarvoor zij werken. Zij krijgen daardoor plotseling de mogelijkheid om zich in een ander land te vestigen. Hierbij spelen zowel economische factoren als de behoefte aan culturele verrijking een grote rol. Als tweede groep noemt Marhoun de "*economy-class passengers*" (p. 26). Deze groep bestaat uit ingenieurs en technici bij wie de mobiliteit voornamelijk wordt veroorzaakt door economische push en pull factoren. De arbeidsmigranten behorend tot derde groep, bestaande uit academici en wetenschappers, worden

de “pilgrims” (p. 26) genoemd. De verhuismobiliteit van deze groep wordt vooral teweeggebracht door promoties. Nadat de promotie is aangeboden is het van belang hoe goed een bepaald land het doet in de betreffende discipline en de prestige van het desbetreffende instituut. Migrerende ondernemers vormen de vierde groep in deze typologie. Zij worden gekenmerkt als “explorers” (p. 27). Zij reizen zonder garanties en zonder te weten of zij hun wens, om hun kapitaal en ideeën te investeren in bedrijfsactiviteiten om vervolgens meer kapitaal te genereren, kunnen waarmaken. Het economische en fiscale vestigingsklimaat is uitermate van belang in het keuzeprocess met betrekking tot het land en de plaats waar deze ondernemers zich vestigen. De laatste groep zijn de “Passengers”, ofwel studenten (p. 28) die relatief ad hoc komen en gaan. De motieven voor mobiliteit onder studenten en net afgestudeerden zijn grotendeels onbekend. Mahroum noemt echter een aantal voor de hand liggende motieven, zoals culturele verrijking en kennisvermeerdering.

Gilroy et al. (1979) hebben een andere typologie ontwikkeld waarbij zij drie typen expats onderscheiden op basis van het land waar de werkgever is gevestigd en op de nationaliteit van de expat. Allereerst is er de expat die zij *parent-country national* noemen. Dit type expat is door zijn werkgever uitgezonden naar een ander land dan waar hij geboren is zonder dat hij de nationaliteit van het vestigingsland heeft aangenomen. Daarnaast beschrijven Gilroy et al. de *host-country national*. Dit is een werknemer van een dochteronderneming die de nationaliteit heeft aangenomen van het land waar deze is gevestigd. Tot slot beschrijven zij de *third-country national*. Deze expat heeft niet de nationaliteit van het land waar het hoofdkantoor is gelegen, maar ook niet van het land waarnaar hij is uitgezonden. Een voorbeeld van een expat die volgens deze typologie een *third-country national* genoemd kan worden is een Nederlander die in Denemarken in dienst is van een Amerikaans bedrijf.

Aan de hand van de bestaande sociologische literatuur kunnen dus verschillende typologieën gehanteerd worden, maar in dit onderzoek is er enkel het onderscheid tussen in Nederland woonachtige expats die afkomstig zijn uit het buitenland en Nederlandse expats die woonachtig zijn in het buitenland. In een vervolgonderzoek is het mogelijk om de verschillen per type expats binnen de genoemde groepen te onderzoeken.

2.1.2 Transnationale betrokkenheid

Wanneer een persoon transnationaal betrokken is, houdt dit in dat hij verbonden is met samenlevingen van meer dan één land tegelijkertijd (Levitt & Jaworsky, 2007). Dit hoeft niet enkel betrekking te hebben op de samenlevingen in de herkomst- en vestigingslanden van een migrant. Het kan immers ook een samenleving in een andere plaats in de wereld betreffen waar de migrant eerder heeft gewoond of een plaats waar landgenoten wonen waarmee hij in contact staat (Mascini et al., 2009). Hoewel transnationalisme een veelbesproken fenomeen is, is het volgens velen geenszins een nieuw verschijnsel. Al een kleine eeuw geleden onderzochten Thomas en Znaniecki (1918) de intensieve schriftelijke communicatie door middel van briefwisselingen tussen Poolse migranten die zich in de Verenigde Staten hadden gevestigd en hun achtergebleven familie en vrienden in het herkomstland. Sommige sociologen stellen dan ook dat hedendaagse studies naar transnationalisme of transnationale betrokkenheid geen nieuw fenomeen onderzoeken, maar slechts gericht zijn op het onderzoeken van een nieuwe vorm van migratie (Glick-Schiller, 1999). Migratie is op zijn beurt ook weer een oud verschijnsel dat al sinds het bestaan van de mensheid voorkomt en sinds het ontstaan van de sociale wetenschappen wordt onderzocht. Portes (1999) stelt echter wel

dat deze nieuwe vorm van migratie, transnationalisme, zich op veel verschillende manieren kan uiten en er zijn veel verschillende beschrijvingen van de term transnationalisme. Hoewel deze beschrijvingen op een aantal punten van elkaar verschillen, zijn er zeker ook overeenkomsten.

Zo gebruikt Oeppen (2009) de term transnationalisme om te refereren naar *“the multiple networks, activities and allegiances that people may have that span international borders, with particular reference to people who have physically crossed international borders as migrants.”* (p. 3). Deze brede omschrijving lijkt op de definitie die Vertovec (2009) geeft aan het fenomeen transnationalisme: *“sustained cross-border relationships, patterns of exchange, affiliations and social formations spanning nation-states”* (p. 2). Ook Glick-Schiller et al. (1992) geven aan dat migranten die aangeduid worden als transnationalisten *“[...] maintain, build, and reinforce multiple linkages with their countries of origins”*. De zojuist genoemde definities zijn deels aan elkaar gelijk en benadrukken voornamelijk dat transnationalisme betrekking heeft op de structurele banden die migranten met hun herkomstland en herkomstgroep onderhouden.

De geciteerde omschrijvingen suggereren dat transnationalisme een eenvoudig fenomeen is dat van toepassing is op vrijwel alle migranten. Veel politici, leken en zelfs sommige wetenschappers denken vaak ten onrechte dat migranten zich altijd verbonden blijven voelen met hun herkomstland en activiteiten blijven ondernemen die in het teken van deze band met hun herkomstland en herkomstgroep staan. Al-Ali et al. (2001), Mascini et al. (2009) en Portes (2001) benadrukken echter in hun studies dat transnationalisme vaak onterecht als vanzelfsprekendheid wordt gezien. Zij stellen dat er zowel bereidheid tot transnationalisme als voldoende sociaal en economisch kapitaal vereist is om transnationale activiteiten te ondernemen. Daardoor kan transnationale betrokkenheid onder migranten volgens hen geenszins als vanzelfsprekendheid beschouwd worden. Een andere misvatting is dat transnationalisme een eenvoudig te begrijpen verschijnsel is. Transnationalisme en transnationale betrokkenheid zijn juist zeer complexe en tevens multidimensionale concepten die enerzijds bestaan uit een transnationale identificatie en anderzijds uit uiteenlopende transnationale activiteiten (Snel et al., 2006).

Transnationale activiteiten

Eerder is aangegeven dat transnationale betrokkenheid een multidimensionaal construct is dat bestaat uit zowel activiteiten op transnationaal of bi-nationaal niveau als uit gevoelens van verbondenheid met een ander land dan het vestigingsland. Onder deze zogenaamde transnationale activiteiten worden doorgaans landsgrensoverschrijdende activiteiten verstaan die men in de sociale wetenschap vervolgens onderverdeelt in verschillende domeinen. Activiteiten die plaatsvinden in het vestigingsland en gericht zijn op het herkomstland en de herkomstgroep ziet men vaak ook als transnationale activiteiten (Snel et al., 2006). Hierbij geven Snel et al. voorbeelden zoals het bezoeken van een optreden van artiesten uit het land van herkomst in het vestigingsland, het bezoeken van verenigingen waar veel mensen uit het herkomstland of andere landen komen. Beide soorten transnationale activiteiten kunnen plaatsvinden in het economische domein, het politieke domein, het sociale domein en het culturele domein (Al-Ali et al., Black & Koser, 2001; Portes, Guarnizo & Landolt, 1999; Van Bochove, Rušinović & Engbersen, 2010b). Sommige wetenschappers voegen de sociale en culturele domeinen samen en hebben de volgende verdeling: het economische domein, het politieke domein en het sociaal-culturele domein (Snel et al., 2006; Van Amersfoort, 2001; Van Bochove et al., 2010b).

Er is een mogelijkheid tot het onderverdelen van de activiteiten in de economische sfeer als (1) alledaagse economische activiteiten en (2) professionele economische activiteiten (Snel et al., 2006). Onder de transnationale alledaagse economische activiteiten worden activiteiten verstaan zoals het overmaken van geld naar (bijvoorbeeld familie in) het herkomstland, het bezitten van een huis en het financieel steunen van goede doelen in andere landen dan het vestigingsland (Vertovec, 2004). Transnationale professionele economische activiteiten zijn activiteiten zoals het doen van transnationale investeringen, het reizen naar het land van herkomst of een ander land voor zakelijke doeleinden, het sluiten van zakendeals in andere landen dan het vestigingsland en dergelijke (Snel et al., 2006; Van Bochove et al., 2010b). Tot de transnationale activiteiten in het politieke domein behoren bijvoorbeeld het op de hoogte blijven van nieuws en ontwikkelingen via allerlei kanalen, lid zijn van een politieke partij, het stemmen bij verkiezingen en het participeren in demonstraties van politieke aard in een ander land dan het land van vestiging (Snel et al., 2006). Tot slot is het mogelijk dat er sprake is van transnationale activiteiten in de sociaal-culturele sfeer in het herkomstland of een ander land dan het vestigingsland en transnationale sociaal-culturele activiteiten in het land van vestiging (Snel et al., 2006). Hierbij worden activiteiten bedoeld als de omgang met *co-ethnics* binnen en buiten het vestigingsland, het gezamenlijk kijken van TV programma's uit het herkomstland in een koffiehuis bijvoorbeeld, het bezoeken van clubs die gericht zijn op het ontmoeten van *co-ethnics*, het met regelmaat bezoeken van het herkomstland en het contact houden met mensen in het herkomstland (Van Bochove et al., 2010b).

In dit onderzoek worden de zojuist beschreven drie domeinen gehanteerd. Het is echter, vanwege de beperkte beschikbare data, niet mogelijk om de economische activiteiten van de twee groepen expats in de analyses mee te nemen.

Transnationale identificatie

Identificatie is een ingewikkeld construct. Het heeft te maken met verwantschap, het voelen van een bepaalde binding met een groep en land en het behoren tot een groep. De transnationale identificatie van een migrant hangt nauw samen met zijn etnische identificatie. De Koning (2008) stelt dat etnische identiteit rust op een gevoel van verwantschap, verbondenheid en gezamenlijke afstamming. Met betrekking tot de transnationale, ofwel grensoverschrijdende, etnische identificatie onder migranten beschrijven Snel et al. (2006) en Van Bochove et al. (2010b) dat deze verband houdt met de mate waarin migranten in het vestigingsland zich identificeren met *co-ethnics* binnen en buiten het vestigingsland.

De identificatie wordt geconstrueerd door de ideeën die een persoon heeft met betrekking tot welke groep hij behoort, hoe anderen hem zien (Snel et al., 2006; Van Bochove et al., 2009) en bij welke binnen de groep heersende waarden en normen hij zich aansluit (Snel et al., 2006). Uit een onderzoek van Van Bochove et al. (2009) met betrekking tot transnationale en lokale betrokkenheid onder middenklasse migranten in Rotterdam blijkt dat het hebben van een bepaalde nationaliteit of het hebben van een paspoort weinig invloed heeft op de vorming van de transnationale of etnische identificatie en het gevoel van verbondenheid. Migranten zien hun nationaliteit veelal als formaliteit en het paspoort als een praktisch reisdocument (Van Bochove et al., 2009, p. 35). Verkuyten (2010) beschrijft eveneens dat verschillende factoren een rol spelen bij de vorming van een identificatie. Met betrekking tot het vormen van een etnische identificatie lijkt de directe omgeving en de opvoeding van een persoon het meest van belang. De etnische socialisatie vanuit de opvoeding is daarbij leidend. Hoe meer etnisch-culturele waarden en normen er in de opvoeding en directe

omgeving worden overgebracht op kinderen, des te sterker hun etnische identificatie. Zij voelen dan meer binding met anderen uit hun herkomstgroep. Het gaat volgens Snel et al. bij de transnationale identificatie met name om die binding die migranten ervaren met leden van hun herkomstgroep in het land van herkomst. Daarnaast is er een sterke relatie tussen iemands identificatie met een bepaalde groep mensen en zijn gevoelens van verbondenheid met bepaalde plaatsen. Er bestaat een nauwe samenhang tussen de mate waarin een persoon een transnationale identificatie heeft en de binding die hij voelt ten opzicht van zijn herkomstland en verschillende plaatsen in zijn herkomstland, of een ander land dan het land waarin hij op dat moment woont (Van Bochove et al., 2010b).

2.1.3 Lokale betrokkenheid

Net als transnationale betrokkenheid is lokale betrokkenheid een complex concept dat bestaat uit twee dimensies, namelijk lokale identificatie en activiteiten op lokaal niveau. Tevens kennen deze dimensies van lokale betrokkenheid ook weer meerdere aspecten.

Lokale activiteiten

De lokale activiteiten kunnen opnieuw plaatsvinden in het economische domein, het politieke domein en het sociaal-culturele domein (Snel et al., 2006; Van Amersfoort, 2001; Van Bochove, 2012; Van Bochove et al., 2010b). Het gaat hierbij om activiteiten die expats ondernemen in het land, de regio, de plaats of zelfs de buurt waarin zij wonen. Activiteiten op lokaal niveau die tot het economische domein behoren, zijn bijvoorbeeld het kopen van een huis, het hebben van een betaalde baan of eigen bedrijf. De secundaire databronnen die gebruikt worden voor dit onderzoek bevatten onvoldoende informatie om de economische activiteiten van de twee groepen expats in de analyses mee te nemen. De activiteiten die tot de overige twee domeinen behoren worden wel in de analyses meegenomen.

Bij lokale sociaal-culturele activiteiten kan gedacht worden aan het lid zijn van een sportvereniging en aan het omgaan met mensen uit de buurt. Lokale activiteiten in de politieke sfeer zijn onder andere, het in zekere mate betrokken zijn bij een politieke vereniging en het volgen van nieuws en ontwikkelingen in het vestigingsland, de woonplaats en de buurt.

Lokale identificatie

De lokale identificatie onder expats houdt verband met de mate waarin expats in het vestigingsland zich identificeren met de autochtone bevolking in het land van vestiging en hoe de lokale bevolking hem ziet (Van Bochove et al., 2010b). Daarnaast bestaat een groot deel van de lokale identificatie uit de mate waarin een persoon zich verbonden voelt met de buurt waarin hij woont, de plaats waarin hij woont en het vestigingsland als geheel.

2.1.4 Verband tussen transnationale en lokale betrokkenheid

De relatie tussen transnationale en lokale betrokkenheid is een zeer omstreden en veelbesproken onderwerp in politieke en wetenschappelijke debatten. De meeste onderzoeken op dit gebied richten zich op de transnationale betrokkenheid met het vestigingsland en de sociaal-culturele integratie in de nieuwe samenleving onder laagopgeleide en middenklasse migranten. Er worden verschillende mogelijke relaties tussen transnationale en lokale betrokkenheid, ofwel integratie, veronderstelt die toepasbaar zijn op allerlei migrantengroepen. Op basis van onderzoeken naar de integratie van verschillende groepen migranten in diverse landen, waaronder Nederland, wordt

veronderstelt dat een sterke transnationale betrokkenheid hand in hand gaat met een lage mate van betrokkenheid met het vestigingsland en een gebrekkige integratie in de samenleving aldaar (Nijman, 2007; Oeppen, 2009; Scheffer, 2000; Scheffer, 2007; Van den Brink, 2006). Van den Brink is één van de wetenschappers die van mening is dat het onderhouden van sterke banden met het herkomstland een actief burgerschap en de sociaal-culturele integratie van migranten in de samenleving in de vestigingsland kan tegenwerken. Dat dit gebeurt is volgens hem deels te wijten aan het eens zo tolerante integratiebeleid in Nederland (Van den Brink, 2006). Ook Koopmans, Statham, Giugni en Passy (2005) stellen dat het nationale migratie- en integratiebeleid in het vestigingsland bepalend is voor het gedrag en de mate van integratie van migranten in de nieuwe samenleving. Volgens Van den Brink werden migranten voorheen erg gestimuleerd hun eigen gebruiken te hanteren en hun eigen etnische identiteit te koesteren. Hierdoor voelden zij zich volgens hem nauwelijks verbonden aan het land van vestiging en integreerden zij zich slecht. Van den Brink stelt dat het voelen van een sterke binding met het herkomstland en het ondernemen van veel transnationale activiteiten potentiële belemmeringen vormen voor lokale betrokkenheid. Hij schrijft namelijk: *“Verder kunnen verschijnselen als dubbele nationaliteit, de regelmatige uitwisseling met het land van herkomst en het bekijken van buitenlandse zenders nadelig zijn voor de loyaliteit aan de Nederlandse rechtsorde.”* (Van den Brink, 2006, p. 292).

Deze visie dat betrokkenheid op transnationaal niveau niet samengaat met lokale betrokkenheid is tegenwoordig sterk aanwezig in het politieke debat en in de populaire media en hierbij worden verschillende migrantengroepen meer dan eens over één kam gescheerd. Desondanks is de relatie tussen de transnationale betrokkenheid en de lokale betrokkenheid per migrantengroep verschillend. Expats behoren tot één van de groepen die velen als slecht geïntegreerd kenmerken, omdat zij gezien worden als kosmopolieten die zich niet binden aan een bepaalde plaats. Er wordt vaak gesteld dat zij in een *expat bubble* leven, voornamelijk contacten onderhouden met andere expats en andere transnationalisten en veel grensoverschrijdende activiteiten ondernemen (Gatti, 2009). Het lijkt soms alsof zij geen lokale identiteit hebben, maar enkel een transnationale identiteit (Chai, 2006; Thompson, 1999). Een groot deel van hen lijken hun transnationale banden voorop stellen en de lokale betrokkenheid tot een minimum beperken. In dit onderzoek zal aan het licht komen welk verband er is tussen transnationale en lokale betrokkenheid onder enerzijds de in Nederland wonende expats en anderzijds de Nederlandse expats in het buitenland.

De door velen beschreven negatieve samenhang tussen transnationale en nationale betrokkenheid onder laagopgeleide migranten en migranten uit de middenklasse is in de laatste jaren door verschillende onderzoekers afgezwakt en tegengesproken (De Haas, 2004; Portes, 1999; Snel et al., 2006). Oeppen (2009) beschrijft een scenario waarbij migranten naast betrokken te zijn in andere landen dan het vestigingsland ook betrokken zijn met het land waarin zij woonachtig zijn en goed integreren in de samenleving aldaar. Het is zelfs een mogelijkheid dat de twee verschijnselen, transnationalisme en integratie, elkaar aanvullen en ondersteunen (Kivisto, 2005, Levitt, 2003, Oeppen, 2009; Vertovec, 2009). Dit gebeurt bijvoorbeeld wanneer migranten inkomen verkrijgen uit economische transnationale activiteiten en dankzij die verkregen financiële middelen de mogelijkheid hebben om op economisch gebied meer betrokken te zijn in het vestigingsland.

Mazzucato (2008) twijfelt eveneens aan de veel beschreven visie dat betrokkenheid met het land van herkomst ten koste gaat van de capaciteit om betrokken te zijn in het land van vestiging. Hij stelt zichzelf en anderen in zijn paper dan ook de vraag of dit wel het geval is en of het niet mogelijk

is dat migranten zowel bij hun herkomstland als bij hun vestigingsland betrokken zijn. Om deze vraag te beantwoorden koppelt hij de geldstromen, ofwel *remittances*, van Ghanese migranten in Nederland naar het herkomstland aan hun bestedingspatroon in Nederland. Hoewel de doorsnee migrant uit Ghana een ander type migrant is dan de doorsnee expat laat dit onderzoek zien dat een migrant betrokken kan zijn met verschillende locaties. Er is namelijk zeer zeker sprake van een dubbele economische verbintenis bij Ghanese migranten. Zij spenderen en investeren kapitaal in zowel Ghana als in Nederland (Mazzucato, 2008). Terwijl zij geld sturen naar hun herkomstland om onder andere mensen te helpen en hun familie te onderhouden, zijn zij tegelijkertijd druk bezig met het opstarten en het in stand houden van hun nieuwe leven in Nederland. Hierdoor zijn zij verbonden bij zowel het herkomstland, Ghana, als bij het vestigingsland, Nederland. Mazzucato benadrukt dat de verbondenheid met het land van vestiging op verschillende niveaus aanwezig is. Ghanese migranten zijn betrokken in de buurt waarin ze wonen doordat ze daar boodschappen doen, lid zijn van een kerk, gebruikmaken van verschillende diensten en voorzieningen zoals de dagopvang, pinautomaten, scholen etc. Daarnaast zijn de migranten uit Ghana betrokken bij hun woonplaats doordat ze daar bijvoorbeeld werkzaam zijn, een huis kopen of huren, hun gemeentebelastingen betalen en/of een auto kopen. De betrokkenheid bij Nederland als vestigingsland wordt volgens Mazzucato onder andere vormgegeven doordat zij nationale belastingen betalen, te maken krijgen met politie, de IND of de ambassade. De betrokkenheid tot Ghana staat de betrokkenheid tot de buurt, de woonplaats en het vestigingsland en eventuele andere landen of plaatsen, volgens het paper van Mazzucato, niet in de weg.

Net als Koopmans et al. (2005) en Van den Brink (2006) stelt Mazzucato (2008) dat het beleid van het bestemmingsland de gedragingen en gevoelens van migranten kan beïnvloeden. Hij waarschuwt voor een mogelijk effect van het steeds maar harder wordende migratiebeleid en stelt dat het voeren van dit beleid kan leiden tot verbitterde gevoelens bij migranten. Hierdoor is het mogelijk dat succesvolle migranten, waaronder expats, misschien op zoek gaan naar een plaats waar zij zich meer welkom voelen. Daarnaast is het denkbaar dat migranten als gevolg van het 'anti-migratiebeleid' steeds meer in zichzelf keren, zich richten op hun herkomstland en hun eigen herkomstgroep en op die manier steeds minder betrokken zijn met het vestigingsland (Mazzucato, 2008). De politiek dient zich volgens Mazzucato ervan bewust te zijn dat betrokkenheid bij het vestigingsland hand in hand gaat met betrokkenheid bij het herkomstland en dat het beleid daarop aangepast moet worden voordat zij dit tegenwerkt.

Naast Mazzucato (2008) stellen Snel et al. (2006) dat er in het algemeen geen negatief verband is tussen transnationale betrokkenheid en integratie. Zij nuanceren hun onderzoeksresultaten enigszins, want hoewel transnationale activiteiten en identificaties over het algemeen geen belemmering voor een succesvolle integratie in de Nederlandse samenleving vormen, zou dit volgens hen bij specifieke gemarginaliseerde groepen onder migranten anders kunnen liggen. Het hebben van een sterke identificatie met landgenoten die elders wonen en terugtrekking van de Nederlandse samenleving kan een slechte integratie op de arbeidsmarkt versterken (Snel et al., 2006). Naast de gemarginaliseerde migrantengroepen staan ook expats erom bekend dat zij zich in sommige gevallen terug te trekken van de nieuwe samenleving en zich voornamelijk richten op mede-expats in het vestigingsland. Waar Mazzucato stelt dat er geen negatieve verband bestaat tussen transnationale betrokkenheid en integratie gaan Snel et al. nog een stap verder. Volgens hen ontbreekt het niet alleen het empirisch bewijs voor een negatieve samenhang tussen transnationale betrokkenheid en integratie, maar kan op basis van de

onderzoekresultaten gezegd worden dat de mate van transnationale betrokkenheid van een migrant nauwelijks samenhangt met de mate van zijn integratie. Andere zaken zoals diverse persoonskenmerken, zoals opleidingsniveau en verblijfsduur tonen in hun onderzoek onder verschillende typen migranten wel een sterke samenhang met de relatie tussen transnationale betrokkenheid en integratie. In de volgende paragraaf wordt daarom dieper ingegaan op persoonskenmerken van expats die het verband tussen transnationale betrokkenheid en integratie kunnen beïnvloeden.

2.1.5 Persoonskenmerken

Eerder in dit hoofdstuk is getracht een omschrijving te geven van ‘de expat’. Hoewel velen denken dat expats allemaal grofweg hetzelfde zijn, zijn zij wel degelijk verschillend. De verschillen tussen expats kunnen onder andere gezocht worden in hun herkomstland, de tijd dat zij in een bepaald land verblijven, hun leeftijd, de leeftijd die zij hebben op het moment dat zij naar een bepaald land migreren, sectoren waarin zij werkzaam zijn etc. In dit onderzoek wordt geanalyseerd op welke manier een aantal persoonskenmerken van expats samenhangen met de mate waarin zij transnationale betrokkenheid en lokale betrokkenheid tonen. Daarnaast wordt onderzocht in hoeverre de persoonskenmerken het verband tussen deze twee beïnvloeden. Er worden een vijftal persoonskenmerken meegenomen in dit onderzoek. De keuze van deze persoonskenmerken is gebaseerd op bestaande literatuur betreffende hun samenhang met transnationale betrokkenheid en/of lokale betrokkenheid ofwel integratie. De persoonskenmerken, de theoretische onderbouwing voor de selectie en de eventuele invloeden van deze kenmerken op het centrale verband worden in deze paragraaf uitgewerkt.

Herkomstregio

De herkomstregio van de expat is het land waarin hij geboren is. In verschillende onderzoeken (o.a. Beauchemin, Lagrange & Safi, 2011; Engbersen et al., 2003) blijken de intensiteit en aard van transnationale betrokkenheid per herkomstgroep te variëren. Tevens zijn er in een aantal toonaangevende onderzoeken verschillen waargenomen in de sociaal-culturele integratie tussen diverse herkomstgroepen (Engbersen et al., 2003; Snel et al., 2006). Hoewel deze onderzoeken niet uitsluitend gericht zijn op expats is het aannemelijk dat de mate van transnationale en lokale betrokkenheid onder expats ook varieert per herkomstgroep. Het is namelijk mogelijk dat een expat uit Vlaamstalig België minder moeite heeft om lokaal betrokken te zijn dan een expat uit Zimbabwe vanwege het ontbreken van een grote taalbarrière en de relatief kleine culturele afstand tussen herkomst- en vestigingsland. Tegelijkertijd is het denkbaar dat het voor expats die afkomstig zijn uit landen die geografisch gezien relatief dichtbij het vestigingsland liggen gemakkelijker is om transnationale betrokken te zijn, doordat zij bijvoorbeeld gemakkelijker een bezoek brengen aan familie in hun herkomstland. Daarnaast stimuleren en idealiseren bepaalde landen – bijvoorbeeld Mexico, Marokko en Turkije – de natuurlijke band van emigranten middels allerlei maatregelen, zoals het niet kunnen afstaan van de nationaliteit (Fermin & Van der Hijden, 2004; Mascini et al., 2009).

Kortom, de samenhang tussen transnationale en lokale betrokkenheid kan voor verschillende herkomstgroepen anders zijn. In dit onderzoek zal niet gekeken worden naar het effect van de herkomstregio, maar zullen enkel de verschillen tussen de herkomstgroepen aan bod komen.

Leeftijd

Het tweede achtergrondkenmerk dat wordt meegenomen in de analyses is de leeftijd die de expat had op het moment dat de data werd verzameld. In sommige studies lijkt er geen verband te zijn tussen de leeftijd van de migrant en de mate waarin hij transnationale en lokale betrokkenheid toont (Engbersen et al., 2003; Snel et al., 2006; Van Bochove et al., 2010b). Beauchemin et al. (2011) stellen echter dat oudere migranten zich meer identificeren met *co-ethnics* en meer economische transnationale activiteiten ondernemen. Daarnaast blijkt uit onderzoek van Berchet en Sirven (2012) dat de leeftijd van de migrant negatief samenhangt met de mate van sociale participatie. Aangezien deze onderzoeken niet specifiek onder expats is uitgevoerd, zal in dit onderzoek getoetst worden of er inderdaad een relatie bestaat tussen de leeftijd van expats en de mate waarin zij transnationaal en lokaal betrokken zijn. Vervolgens zal gemeten worden of hun leeftijd invloed heeft op het verband tussen betrokkenheid op transnationaal en lokaal niveau.

Opleidingsniveau

Het derde achtergrondkenmerk dat volgens verschillende onderzoeken samenhangt met de mate waarin een migrant transnationale betrokkenheid toont en geïntegreerd is in het vestigingsland is het opleidingsniveau van de expats. Hoewel expats veelal hoogopgeleid zijn (Gatti, 2009) blijkt er onder de expats in dit onderzoek variatie te bestaan met betrekking tot het opleidingsniveau. Om deze reden wordt tevens bestudeerd op welke wijze het opleidingsniveau van expats verband houdt met de mate waarin zij transnationaal en lokaal betrokken zijn. Er zal bovendien onderzocht worden op welke wijze het controleren voor het opleidingsniveau de relatie tussen transnationale en lokale betrokkenheid beïnvloedt.

Uit het onderzoek van Snel et al. (2006) blijkt dat het opleidingsniveau van migranten uit verschillende herkomstlanden in Nederland niet significant samenhangt met de mate waarin zij transnationale activiteiten ondernemen. Er bestaat echter wel een verband tussen het opleidingsniveau van een migrant en de mate waarin hij zich identificeert met verschillende herkomstgroepen. Naarmate het opleidingsniveau toeneemt, daalt de identificatie met alle etnische groepen. Dit heeft aldus betrekking op de eigen etnische groep, binnen en buiten Nederland, (Snel et al., 2006) en op andere autochtone en allochtone etnische groepen in Nederland en daarbuiten (Engbersen et al., 2003).

Daarnaast is er een positief verband tussen het opleidingsniveau van een migrant en de mate waarin hij geïntegreerd is. Een hoger opleidingsniveau brengt doorgaans een goede sociale positie met zich mee, zoals dit bij expats het geval is. Migranten met een hogere sociale positie zijn op hun beurt over het algemeen beter geïntegreerd dan migranten met een lagere sociale positie (Dagevos, 2001).

Inkomensniveau

Het volgende achtergrondkenmerk dat regelmatig wordt betrokken in analyses rondom de integratie en de transnationale betrokkenheid van migranten is de hoogte van hun inkomen. Snel et al. (2006) stellen op basis van hun onderzoek onder migranten in Nederland dat er geen samenhang is tussen het hebben van een betaalde baan en de mate waarin een migrant transnationale activiteiten onderneemt. Het hebben van een betaalde baan kan hierbij als indicator voor inkomen worden gezien. Migranten met een betaalde baan lijken zich daarnaast in mindere mate te identificeren met de eigen etnische groep in het herkomstland (Snel et al., 2006, p. 298) en dus een minder sterke

transnationale identificatie dan niet-werkende migranten. Het lijkt erop dat het hebben van een betaalde baan het hebben van een lokale identificatie en daarmee deels integratie bevordert. Migranten met een baan hebben vaak een hogere sociaal-economische positie en zijn meestal beter cultureel geïntegreerd dan migranten met een lage sociaal-economische positie (Dagevos, 2001; Snel et al., 2006).

Verblijfsduur

De verblijfsduur verwijst in dit geval naar de tijd dat de migrant in een bepaald vestigingsland woont. Het is mogelijk dat de tijd dat een migrant woonachtig is in het land van vestiging verband houdt met de mate waarin hij transnationale en lokale betrokkenheid toont en de sterkte van het verband tussen deze twee beïnvloedt. Zo hebben Snel et al. (2006) een negatieve samenhang waargenomen tussen de verblijfsduur in het vestigingsland en de mate waarin de migrant zich identificeert met *co-ethnics* in het herkomstland. Daarbij stellen Snel et al. dat de verblijfsduur in het vestigingsland positief samenhangt met de identificatie met autochtonen. Dat wil zeggen dat een migrant zich steeds minder met landgenoten uit het land van herkomst zal identificeren en meer met de autochtone bevolking naarmate hij langer in het vestigingsland woont. Dit effect is echter relatief zwak en iemand zou langer dan een mensenleven in het land van vestiging moeten verblijven om van een maximale identificatie met het herkomstland naar een maximale identificatie met het land van vestiging te gaan (Engbersen et al., 2003).

Daarnaast constateren Snel et al. (2006) een negatieve relatie tussen de verblijfsduur van de migrant in het vestigingsland en de mate waarin hij transnationale activiteiten onderneemt. Migranten blijven, zij het minder intensief, onder andere contact onderhouden met relaties in het herkomstland. Snel et al. tonen tevens aan dat een migrant bij een langere verblijfsduur meer autochtonen tot zijn sociale netwerk rekent.

Het in mindere mate ondernemen van transnationale activiteiten en het zich minder identificeren met de herkomstgroep zowel in het vestigingsland als daarbuiten betekent een verlaagde mate van algehele transnationale betrokkenheid. Daarnaast betekent het toenemen van identificatie met autochtonen en de toename van sociaal-culturele integratie een verhoogde mate van lokale betrokkenheid. Het is echter de vraag of expats lang genoeg in het land van vestiging verblijven om dit effect teweeg te brengen.

Een ander voor de hand liggend achtergrondkenmerk dat vrijwel in elk willekeurig onderzoek wordt meegenomen in de analyses is het geslacht van de respondent. Volgens Beauchemin et al. (2011) zijn er op basis van geslacht enkel significante verschillen met betrekking tot de transnationale activiteiten in het economische en politieke domein. Mannelijke migranten blijken meer economische en politieke transnationale activiteiten te ondernemen dan vrouwelijke migranten. Volgens Snel et al. (2006) hangt het geslacht van de migrant geenszins op significante wijze samen met elke vorm van transnationale activiteiten noch met de aanwezigheid van een transnationale identificatie. Gebaseerd op deze literatuur en onderzoeken is besloten het geslacht van de expats niet mee te nemen in de analyses van dit onderzoek.

2.2 Hypothesen

Het primaire doel van dit onderzoek is niet het toetsen van hypothesen, maar het verkrijgen van inzicht in de gedragingen en gevoelens van twee groepen expats en deze met elkaar te vergelijken. Het formuleren en toetsen van hypothesen is echter een fundamenteel onderdeel van een

kwantitatieve studie. Om deze reden wordt in deze paragraaf aan de hand van de beschreven literatuur en eerdere onderzoeken per deelvraag een hypothese gepresenteerd. Hoewel dit onderzoek een vergelijkende studie is naar de transnationale en lokale betrokkenheid onder in Nederland woonachtige expats en Nederlandse expats in het buitenland blijkt de bestaande literatuur niet toereikend om onderbouwde hypothesen te formuleren over de te verwachten verschillen tussen deze twee groepen expats. Het vergelijken van de genoemde twee groepen expats is van exploratieve aard en de uitkomsten kunnen een uitgangspunt vormen voor toekomstige onderzoeken waarbij expats in verschillende vestigingslanden en met verschillende herkomstlanden centraal staan.

Alvorens het centrale verband tussen transnationale en lokale betrokkenheid onder de twee groepen expats wordt onderzocht, richt het onderzoek zich op de eerste twee deelvragen, namelijk: (1) *“In hoeverre verschilt de transnationale betrokkenheid tussen de twee groepen expats en in welke mate hangt deze betrokkenheid samen met de persoonskenmerken herkomstregio, leeftijd, opleidingsniveau, inkomensniveau en verblijfsduur?”* en (2) *“In welke mate verschilt de lokale betrokkenheid tussen de twee groepen expats en in hoeverre hangt de lokale betrokkenheid samen met de persoonskenmerken herkomstregio, leeftijd, opleidingsniveau, inkomensniveau en verblijfsduur?”*. Daaropvolgend wordt het centrale verband tussen transnationale betrokkenheid en lokale betrokkenheid onder twee groepen expats onderzocht. Tot slot wordt de invloed van de genoemde persoonskenmerken geanalyseerd. De volgorde van de hypothesen is gebaseerd op de volgorde van de onderzoeksvragen en de uit te voeren analyses.

2.2.1 Hypothesen transnationale betrokkenheid onder expats

Het is niet mogelijk om uitspraken te doen over transnationale betrokkenheid onder expats in het algemeen. Er dient een onderscheid gemaakt te worden tussen de transnationale activiteiten en de transnationale identificatie. Volgens een groot aantal wetenschappers (zoals Al-Ali, Black & Koser, 2001; Mascini, Fermin & Snick, 2009; Portes, 2001; Van Bochove, 2012) ondernemen migranten met voldoende sociaal-cultureel kapitaal en financieel kapitaal, zoals expats, meer transnationale activiteiten dan migranten die in mindere mate beschikken over deze vormen van kapitaal. De bindingen die zij voelen, hebben volgens Van Bochove voornamelijk betrekking op het herkomstland. Snel et al. (2006) stellen echter dat hoogopgeleide migranten zich minder identificeren met etnische groepen dan laagopgeleide migranten. Omdat de expat van oorsprong hoogopgeleid is, is de verwachting dat expats een lage mate van transnationale identificatie hebben. De hypothese betreffende transnationale betrokkenheid onder expats luidt:

Expats ondernemen in hoge mate transnationale activiteiten en hebben een zwakke transnationale identificatie. (Hypothese 1)

De verwachte samenhang tussen de persoonskenmerken en de transnationale betrokkenheid van expats is per kenmerk verschillend. Voor de verbanden tussen het achtergrondkenmerk ‘herkomstregio’ en transnationale en lokale betrokkenheid zijn er geen specifieke verwachtingen. Dit achtergrondkenmerk is enkel opgenomen om indien gewenst de verschillende herkomstgroepen te kunnen vergelijken.

Met betrekking tot de leeftijd stellen Beauchemin et al. (2011) dat oudere migranten zich meer identificeren met *co-ethnics* en meer economische transnationale activiteiten ondernemen. Dit betekent dat er een positieve relatie bestaat tussen de leeftijd van expats en de mate waarin zij

transnationaal betrokken zijn. De hypothese betreffende het verband tussen de leeftijd en de mate van transnationale betrokkenheid van expats luidt:

Naarmate een expat ouder is, is de mate waarin hij transnationale betrokkenheid toont hoger. (Hypothese 2a)

Volgens het onderzoek van Snel et al. (2006) bestaat er geen significante samenhang tussen het opleidingsniveau van een migrant en de mate waarin hij transnationale activiteiten onderneemt. Van Bochove (2012) stelt echter dat er van expats kan worden verwacht dat zij over voldoende cultureel kapitaal beschikken om in staat te zijn transnationale activiteiten te ondernemen. Met betrekking tot de transnationale identificatie van de expat bestaat er een significant negatief verband tussen het opleidingsniveau van een migrant en de mate waarin hij zich identificeert met verschillende herkomstgroepen (Snel et al., 2006). Naarmate het opleidingsniveau toeneemt, daalt de identificatie met alle etnische groepen. De hypothese betreffende het opleidingsniveau van expats in relatie tot hun transnationale betrokkenheid is daarom tweeledig:

(1) Expats met een hoger opleidingsniveau ondernemen meer transnationale activiteiten en (2) expats met een hoger opleidingsniveau voelen een minder sterke transnationale identificatie dan expats met een lager opleidingsniveau. (Hypothese 2b)

Op basis van verschillende sociologische onderzoeken (Dagevos, 2001; Snel et al., 2006) is de verwachting dat expats met een hoog inkomen een zwakke transnationale identificatie hebben en tegelijkertijd weinig transnationale activiteiten, met uitzondering van economische activiteiten, ondernemen. De hypothese luidt:

Een expat met een hoog inkomensniveau toont in mindere mate transnationale betrokkenheid. (Hypothese 2c)

Uit de literatuur blijkt dat de verblijfsduur van een migrant in het vestigingsland negatief samenhangt met de mate waarin hij zich identificeert met zijn herkomstland. Daarnaast bestaat er een negatief verband tussen de verblijfsduur van de migrant in het vestigingsland en de mate waarin hij transnationale activiteiten onderneemt (Snel et al., 2006). Ik verwacht dat deze mechanismen ook onder expats stand houden. De hypothese is dan ook:

Een expat met een langere verblijfsduur is in mindere mate transnationaal betrokken. (Hypothese 2d)

Zodoende wordt er enerzijds een positieve samenhang verwacht tussen de leeftijd van een expat en de mate waarin hij transnationaal betrokken is. En anderzijds wordt er een negatief verband verwacht tussen het inkomensniveau en de verblijfsduur van een expat en de mate waarin hij transnationale betrokkenheid toont. Het opleidingsniveau van de expat hangt positief samen met de mate waarin hij transnationale activiteiten onderneemt en juist weer negatief met hoezeer hij een transnationale identificatie heeft.

2.2.2 Hypothesen lokale betrokkenheid onder expats

Ook bij het doen van uitspraken omtrent de transnationale betrokkenheid onder expats dient onderscheid gemaakt te worden tussen de lokale activiteiten en de lokale identificatie. Volgens Van Bochove (2012) vinden de dagelijkse activiteiten van kennismigranten voornamelijk plaats op lokaal niveau, dus het land, de plaats en de buurt waarin zij wonen. Zij voelen zich echter veelal sterker verbonden met hun herkomstland dan met hun vestigingsland (Van Bochove, 2012). De hypothese luidt dan ook:

Expats ondernemen veel lokale activiteiten, maar hebben tegelijkertijd een zwakke lokale identificatie. (Hypothese 3)

Na het onderzoeken van de mate van lokale betrokkenheid onder expats wordt de samenhang tussen de persoonskenmerken en deze betrokkenheid onderzocht. Het achtergrondkenmerk 'herkomstregio' is enkel opgenomen om de verschillen tussen diverse herkomstgroepen te vergelijken. Hiervoor is dus geen hypothese aanwezig.

Verscheidende wetenschappers (Snel et al., 2006; Van Bochove et al., 2010b) stellen dat er geen significant verband bestaat tussen de leeftijd van een migrant en de mate waarin hij transnationale en lokale betrokkenheid toont. Berchet en Sirven (2012) hebben middels hun onderzoek echter aangetoond dat er een significant negatief verband bestaat tussen de leeftijd van migranten en de mate waarin zij lokaal betrokken zijn. De hypothese luidt daarom:

Naarmate een expat ouder is, daalt de mate waarin hij lokaal betrokken is. (Hypothese 4a)

Volgens Dagevos (2001) en Snel et al. (2006) bestaat er een positief verband tussen het opleidingsniveau van een migrant en de mate waarin hij geïntegreerd is. De hypothese omtrent deze relatie tussen het opleidingsniveau van een expat en de mate waarin hij lokaal betrokken is, luidt dan ook:

Hoe hoger het opleidingsniveau van een expat, des te meer lokale betrokkenheid hij toont. (Hypothese 4b)

Tevens wordt er een positief verband verwacht tussen het inkomensniveau van een expat en de mate waarin hij lokaal betrokken is (Snel et al., 2006). De hypothese met betrekking tot het inkomensniveau en de mate van lokale betrokkenheid van een expat is:

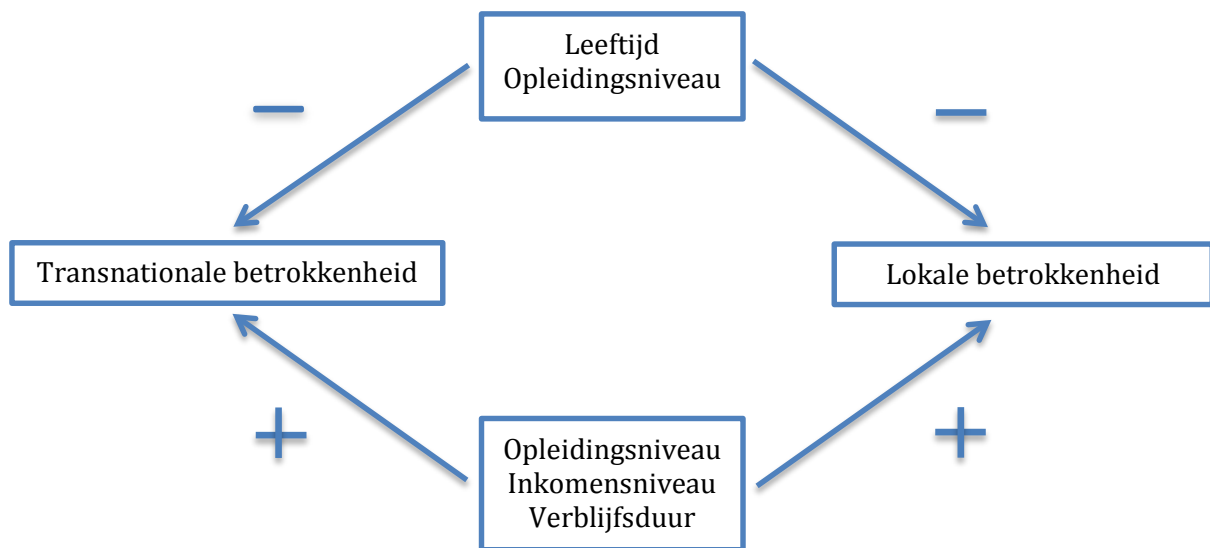
Naarmate het inkomensniveau van een expat toeneemt, des te meer betrokken hij is op lokaal niveau. (Hypothese 4c)

In eerdere studies (o.a. Van Bochove, 2012) is er een positief verband tussen de verblijfsduur van een expat en de mate waarin hij lokaal betrokken is, aangetoond. Op basis hiervan luidt de hypothese:

Hoe langer de verblijfsduur van een expat, des te meer lokale betrokkenheid hij toont. (Hypothese 4d)

Samengevat zijn de verwachtingen tussen de persoonskenmerken en lokale betrokkenheid als volgt: er wordt een positieve samenhang verwacht tussen het opleidingsniveau, het inkomensniveau en de verblijfsduur van een expat en de mate waarin hij lokale betrokkenheid toont. Naar verwachting is de samenhang tussen leeftijd en lokale betrokkenheid juist negatief. In het volgende figuur (figuur 2) zijn alle hypothesen betreffende de transnationale en lokale betrokkenheid onder expat en de samenhang met verschillende persoonskenmerken schematisch weergegeven.

Figuur 2. Hypothesen transnationale en lokale betrokkenheid onder expats

Bron: Auteur

2.2.3 Verband tussen transnationale betrokkenheid en lokale betrokkenheid

Dikwijls veronderstelt men dat een sterke transnationale betrokkenheid gepaard gaat met een lage mate van betrokkenheid met het vestigingsland (Nijman, 2007; Oeppen, 2009; Scheffer, 2000; Scheffer, 2007; Van den Brink, 2006). De verwachting is dat er ook onder expats een negatieve samenhang bestaat tussen transnationale betrokkenheid en lokale betrokkenheid.

De centrale hypothese is dan ook:

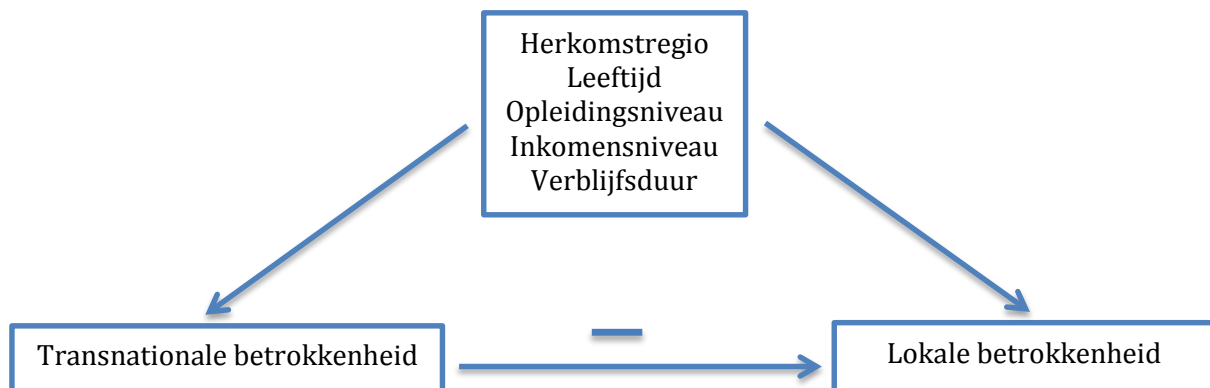
Hoe groter de mate van transnationale betrokkenheid van een expat, des te minder lokale betrokkenheid hij toont. (Hypothese 5)

Ik verwacht dat dit verband deels verklaard wordt door de persoonskenmerken van de expats. De laatste hypothese luidt daarom:

Het negatieve verband tussen transnationale en lokale betrokkenheid wordt deels verklaard door de herkomstregio, de leeftijd, het opleidingsniveau, de hoogte van het inkomen en de verblijfsduur van de expat. (Hypothese 6)

Op basis van de hypothesen is het uiteindelijke onderzoeksmodel als volgt:

Figuur 3. Onderzoeksmodel

Bron: Auteur

3

Data en onderzoeksmethoden

In dit onderzoek wordt de relatie tussen transnationale en lokale betrokkenheid onder expats op kwantitatieve wijze onderzocht. Dit gaat gepaard met het gebruik van secundaire datasets. De datasets en de totstandkoming van deze databronnen worden in de eerste paragraaf toegelicht. De tweede paragraaf bevat een beschrijving van de operationalisering van de variabelen en kernconcepten uit dit onderzoek. Daarnaast wordt in deze paragraaf toegelicht op welke wijze de datasets geprepareerd zijn. In de laatste paragraaf van dit hoofdstuk wordt de onderzoeksmethodiek per soort analyse uitvoerig beschreven.

3.1 Data

In het kader van dit afstudeeronderzoek maak ik gebruik van secundaire data uit twee datasets, namelijk 'Transnationalism and Citizenship' (2009) en 'KLM expats' (2008). Alvorens hiermee gewerkt wordt, is het goed om inzicht te krijgen in de achtergrondinformatie van deze datasets.

De naam van de eerste dataset 'Transnationalism and Citizenship' hebben de auteurs naar het Nederlands vertaald als 'Transnationalisme en Burgerschap'. Dit is tevens de naam van het bijbehorende onderzoek (Van Bochove et al., 2010a). De vragen en antwoordcategorieën uit de bijbehorende vragenlijst zijn voor het gemak in dit onderzoek vanuit het Engels naar het Nederlands vertaald. De dataset 'Transnationalisme en Burgerschap' bevat informatie over transnationale en lokale betrokkenheid onder kennismigranten en het beleid in Rotterdam en Den Haag ten aanzien van kennismigranten. De dataverzameling is opgezet door Van Bochove, Rušinović en Engbersen die allen gelieerd zijn aan de Erasmus Universiteit Rotterdam. In de periode van juni 2008 tot oktober 2009 hebben zij, samen met andere interviewers, gestructureerde *face-to-face* interviews gehouden met 105 kennismigranten. Alle respondenten zijn in het kader van hun eigen hooggekwalificeerde baan, minimaal op hbo-niveau, of die van hun partner naar Nederland gekomen en verbleven op het moment van het interview langer dan zes maanden, maar korter dan zes jaar in Nederland. De respondenten zijn afkomstig uit verschillende landen. Van de respondenten zijn er 75 woonachtig in Rotterdam en omliggende randgemeenten Capelle aan den IJssel, Barendrecht en Landsingerland. De overige 30 kennismigranten zijn woonachtig in Den Haag of in één van de randgemeenten Rijswijk, Wassenaar, Zoetermeer en Leidschendam-Voorburg (Van Bochove et al., 2010a). De expats uit Rotterdam, Den Haag en de nabije randgemeenten worden in dit onderzoek als één groep beschouwd en behandeld.

Uit deze datasets zal enkel gebruikgemaakt worden van de gegevens van de expats zelf en niet van de informatie uit de interviews met partners van expats. Dit resulteert in een aantal van 68

kennismigranten in Nederland. De respondenten zijn met behulp van de sneeuwbalmethode³ geworven. Om deze reden en het beperkt aantal respondenten zijn de respondenten niet representatief voor de gehele expatpopulatie in Rotterdam, Den Haag of Nederland. Dit betekent dat het niet mogelijk is om de onderzoeksresultaten te generaliseren naar alle in Nederland wonende expats. Desondanks is gestreefd naar heterogeniteit onder de respondenten.

In de tweede dataset 'KLM expats' is informatie opgenomen van 128 Nederlandse expats die in het buitenland gestationeerd zijn in het kader van hun baan bij de Koninklijke Luchtvaart Maatschappij (KLM). De vragenlijst die aan de KLM'ers is voorgelegd, is in 2008 door Rušinović, wetenschappelijk onderzoeker verbonden aan de Erasmus Universiteit te Rotterdam, ontwikkeld en via internet aangeboden aan de in het buitenland gevestigde KLM expats. Een groot voordeel van deze dataset is dat het bijzonder veel gedetailleerde gegevens bevat over transnationalisme onder expats die afkomstig zijn uit één land, maar zich over de gehele wereld hebben verspreid. Het feit dat de informatie in deze dataset enkel afkomstig is van expats die werkzaam zijn bij de KLM en het relatief kleine aantal expats zorgt ervoor dat de gegevens niet representatief zijn voor alle Nederlandse expats in het buitenland. Derhalve kunnen ook de onderzoeksresultaten met betrekking tot deze groep expats niet gegeneraliseerd worden naar alle Nederlandse expats die in het buitenland zijn gevestigd.

Om een vergelijkend onderzoek naar de transnationale en lokale betrokkenheid onder expats in Nederland en Nederlandse expats die elders wonen te kunnen doen, is het noodzakelijk de datasets aan elkaar gelijk te maken en vervolgens samen te voegen tot één dataset. Dit bleek in retrospectief echter niet gemakkelijk. De vragenlijsten van beide onderzoeken bevatten beiden een groot aantal vragen en in beide datasets zijn dan ook letterlijk honderden variabelen opgenomen. Hoewel de onderwerpen van de vragen soms op het eerste gezicht overeenkomstig zijn, bleek dit bij veel vragen op details niet het geval te zijn. Van de circa 35 relevante vragen is de vraagstelling in sommige gevallen dermate anders dat het niet mogelijk is de gegeven antwoorden van de expats in Nederland te vergelijken met die van de KLM expats die in het buitenland woonachtig zijn. In andere gevallen is de vraagstelling wel gelijk, maar zijn de antwoordcategorieën zodanig verschillend dat er onmogelijk een vergelijking gemaakt kan worden. Na een lange zoektocht zijn er dan toch een aantal vragen gevonden die zowel wat betreft de vraagstelling als de antwoordcategorieën, zo goed als, vergelijkbaar zijn of zijn te maken. Deze vragen bleken na een aantal aanpassingen bruikbaar voor de analyses. Om de geselecteerde vragen vergelijkbaar te maken, is het hercoderen van elke relevante variabele onvermijdelijk. Het gevolg van het hercoderen van de variabelen is dat er in sommige gevallen sprake van een nuance verlies waardoor bijvoorbeeld het inzicht in intensiteit van het ondernemen van bepaalde activiteiten verloren is gegaan. Tot slot dienen de twee datasets na het hercoderen en vergelijkbaar maken van de variabelen samengevoegd te worden.

³ De sneeuwbalmethode houdt in dat aan respondenten is gevraagd of zij anderen kennen die aan de selectiecriteria voldoen en kunnen meewerken aan het onderzoek. Om variatie in de respondenten te waarborgen zijn in verschillende bedrijven en organisaties "sneeuwballen" aan het rollen gebracht" (Van Bochove, 2012, p. 239).

3.2 Operationalisering kernconcepten en constructie van de variabelen

Zoals eerder beschreven bevat dit vergelijkende onderzoek diverse analyses betreffende de relatie tussen transnationale en lokale betrokkenheid binnen twee groepen expats. De eerste groep bestaat uit expats die in Nederland, met name in Rotterdam, Den Haag en omstreken, verblijven, maar elders geboren zijn. Tot de tweede groep behoren Nederlandse expats die in dienst zijn van de KLM en zich elders hebben gevestigd. Zoals beschreven is in het theoretisch kader bestaan de transnationale en lokale betrokkenheid uit twee dimensies, namelijk: transnationale / lokale activiteiten en transnationale / lokale identificatie. De kernconcepten binnen deze transnationale en lokale betrokkenheid worden aan de hand van verschillende variabelen uit de twee datasets geoperationaliseerd. Deze paragraaf bevat een toelichting aan de hand van welke vragen en variabelen de afzonderlijke kernconcepten worden gemeten.

3.2.1 Transnationale betrokkenheid

De transnationale betrokkenheid van expats bestaat in dit onderzoek uit twee componenten: (1) transnationale activiteiten en (2) transnationale identificatie. Transnationale activiteiten zijn normaliter de activiteiten die men onderneemt in het herkomstland of in een ander land dan het vestigingsland. Het kunnen echter ook activiteiten zijn die de expat onderneemt in het vestigingsland mits deze gericht zijn op een ander land dan het vestigingsland, op de herkomstgroep en/of andere herkomstgroepen dan de autochtone. De transnationale activiteiten zijn onder te verdelen in drie domeinen: het economische domein, het sociaal-culturele domein en het politieke domein (Snel et al., 2006; Van Amersfoort, 2001; Van Bochove et al., 2010b). In de beschikbare datasets is echter enkel voldoende informatie opgenomen voor een vergelijkende studie tussen de mate waarin expats in Nederland en van Nederlandse expats in het buitenland activiteiten in het sociaal-culturele en in het politieke domein op transnationaal niveau ondernemen. Het tweede component van transnationale betrokkenheid bestaat uit de transnationale identificatie die in dit onderzoek wordt gemeten aan de hand van de mate waarin iemand zich verbonden voelt aan het herkomstland.

Transnationale activiteiten

De mate waarin een expat sociaal-culturele activiteiten onderneemt, wordt gemeten aan de hand van de antwoorden op een tweetal vragen. Allereerst is gevraagd in welke mate de expat contact onderhouden met familie en vrienden in het herkomstland. Aan de hand van de frequentie waarmee de expat contact heeft met familie en vrienden in het herkomstland worden scores of codes toegekend. Zo krijgen degenen die nooit, minder dan één keer per jaar of slechts één of meerdere keren per jaar contact onderhouden met bekenden in het herkomstland code 0. Code 1 wordt toegekend aan de expats die één keer per maand of vaker of één keer per week of vaker contact onderhouden met mensen in het herkomstland. Dit betekent dat hoe hoger de score op dit item, des te intensiever de expat contact onderhoud met het herkomstland. Daarnaast is aan alle expats de vraag voorgelegd of zij het land van herkomst hebben bezocht sinds zij in het vestigingsland wonen. De mogelijke antwoorden op deze vraag zijn: (0) nee en (1) ja.

In dit onderzoek wordt gebruik gemaakt van indexen. Er is namelijk geen noodzakelijke inhoudelijke samenhang tussen de activiteiten, maar er is wel sprake van activiteiten die tot dezelfde sfeer behoren. De volledige index voor transnationale sociaal-culturele activiteiten heeft een bereik van 0 tot en met 2. De index bestaat uit de optelsom van de scores van de variabelen 'contact

onderhouden met vrienden en familie in het herkomstland' en het al dan niet 'bezoeken van het herkomstland'. Wanneer een expat een 0 scoort op deze index betekent dit dat hij geen sociaal-culturele activiteiten op transnationaal niveau onderneemt. Wanneer de expat een totaalscore van twee heeft, wil dit zeggen dat hij maximaal actief is op het gebied van transnationale sociaal-culturele activiteiten

Om na te gaan of expats ook activiteiten in het politieke domein op transnationaal niveau ondernemen, is de expats gevraagd of zij op de hoogte blijven van nieuws en ontwikkelingen in het herkomstland en via welke kanalen zij dit doen. De expats hadden de mogelijkheid om meerdere van de volgende kanalen als nieuwsbron te noemen: via collega's, via vrienden, via internet, via de televisie, via kranten. Aan de hand van het aantal genoemde kanalen wordt een score van intensiteit toegekend. Een expat die via meerdere kanalen nieuws over het herkomstland tot zich neemt, is op dit gebied intensiever bezig met het onderhouden van banden met zijn herkomstland dan iemand die slechts één kanaal gebruikt om op de hoogte te blijven van nieuws en ontwikkelingen in het herkomstland. Daarom krijgt een expat die geen nieuwskanalen heeft genoemd, de code 0. Wanneer de expat één kanaal heeft genoemd, krijgt hij een score van één en een expat die via twee of meer kanalen op de hoogte blijft van nieuws en ontwikkelingen in het herkomstland krijgt de hoogste score, namelijk 2.

Naast de indexen voor de activiteiten per domein op transnationaal niveau is er een index die een indruk geeft van de, door de expats, totaal ondernomen transnationale activiteiten. Deze index bestaat uit een optelsom van de scores op elke afzonderlijke transnationale activiteit, namelijk: 'contact onderhouden met het herkomstland', 'bezoeken van het herkomstland' en tot slot de score op 'op de hoogte blijven van nieuws en ontwikkelingen in het herkomstland'. De minimale score op deze totaalindex van transnationale activiteiten is een 0 en de hoogste score is een 4. Hoewel het door het gebrek aan vergelijk met andere groepen moeilijk is om een classificering van de scores op te stellen, wil ik dat toch doen ten einde de mate van het ondernemen van activiteiten en de sterkte van de identificatie duidelijker te kunnen verwoorden. Bij het trekken van conclusies uit de in dit hoofdstuk opgestelde classificeringen is echter voorzichtigheid geboden. Een expat met een score 0 onderneemt geen enkele transnationale activiteit. Een expat met een score 1 wordt geclassificeerd als 'een expat die in zeer lage mate transnationale activiteiten onderneemt'. Een expat met een score 2 op deze totaalindex onderneemt in lage mate transnationale activiteiten. Een expat met een score 3 wordt gezien als een persoon die in hoge mate transnationale activiteiten onderneemt. Een expat met de maximale score, score 4, onderneemt in zeer hoge mate transnationale activiteiten.

Transnationale identificatie

De vragenlijsten bevatten naast vragen naar transnationale en lokale activiteiten ook vragen betreffende de betrokkenheid en verbondenheid met bepaalde locaties. De mate waarin een persoon betrokken is op transnationaal niveau staat veelal in relatie tot de mate waarin hij zich verbonden voelt met bepaalde plaatsen buiten het vestigingsland en groepen mensen die niet tot de autochtone bevolking behoren. Dit wordt ook wel de identificatie van een persoon genoemd. De mate van transnationale identificatie bestaat in dit onderzoek uit het gevoel van verbondenheid met het herkomstland en is gemeten aan de hand van één variabele uit de datasets. De expats hadden de mogelijkheid om in de enquête of tijdens het interview aan te geven of zij zich (0) helemaal niet hecht, (1) niet zo hecht, (2) hecht of (3) erg hecht verbonden voelen met hun land van herkomst. Des te hoger de score, des te hechter de expat zich verbonden voelt met zijn herkomstland. Een score

van 0 betekent in deze index dat de expat zich helemaal niet verbonden voelt met het land van zijn herkomst en een score van 3 betekent dat hij zich juist erg hecht verbonden voelt met zijn herkomstland. Op de totaalindex van het in bepaalde mate hebben van een transnationale identificatie worden deze scores vertaald naar: het hebben van een (0) zeer zwakke, (1) zwakke, (2) sterke en (3) zeer sterke transnationale identificatie.

3.2.2 Lokale betrokkenheid

Ook de lokale betrokkenheid van expats bestaat in dit onderzoek uit twee componenten, namelijk (1) de lokale activiteiten en (2) de lokale identificatie. Dit zijn dezelfde componenten waaruit transnationale betrokkenheid bestaat, maar vinden plaats op het lokale niveau in plaats van op het transnationale niveau. De activiteiten op lokaal niveau hebben betrekking op activiteiten in het land, de plaats en de buurt waar de expat woonachtig is. De lokale identificatie bestaat in dit onderzoek uit lokale betrokkenheid. Dit is de mate waarin de expat zich verbonden voelt met het vestigingsland, zijn huidige woonplaats en de buurt waarin hij woont.

Lokale activiteiten

In dit onderzoek worden de activiteiten van sociaal-culturele van politieke aard meegenomen die de expats ondernemen in het vestigingsland. De mate waarin een expat sociaal-culturele activiteiten onderneemt is gemeten aan de hand van de antwoorden op één vraag in de dataset, betreffende de betrokkenheid, bijvoorbeeld als lid of vrijwilliger, bij een sportvereniging in het vestigingsland. Met een sportvereniging wordt een vereniging bedoeld waar personen op een recreatieve en/of competitieve wijze sport beoefenen, zoals voetbal, basketbal of tennis. De leden en vrijwilligers van dergelijke sportverenigingen zijn betrokken bij elkaar en met het reilen en zeilen van de vereniging (Dienst Maatschappelijke Ontwikkeling: Gemeente Amsterdam, 2008). Wanneer een expat lid of vrijwilliger is van een sportvereniging in het vestigingsland scoort hij dan ook positief, score 1, op deze activiteit in het sociaal-culturele domein op lokaal niveau. Wanneer een expat niet betrokken is bij een sportvereniging in het vestigingsland wordt een score van 0 toegekend.

Om na te gaan of expats ook politieke activiteiten op lokaal niveau ondernemen worden de deelname aan twee activiteiten bestudeerd. De eerste activiteit van politieke aard in het vestigingsland betreft de betrokkenheid, bijvoorbeeld als lid of vrijwilliger, bij een politieke vereniging in het vestigingsland. Wanneer een expat heeft aangegeven betrokken te zijn bij een politieke vereniging in het land waarin hij woont, krijgt hij code 1. Degenen die niet betrokken zijn bij een politieke vereniging in het vestigingsland krijgen code 0 toebedeeld.

De tweede en laatste activiteit in de politieke sfeer op lokaal niveau is 'het volgen van nieuws en ontwikkelingen in het vestigingsland'. Deze variabele is op dezelfde wijze geconstrueerd als het de activiteit 'op de hoogte blijven van nieuws en ontwikkelingen in het herkomstland'. Op basis van het aantal genoemde nieuwskanalen worden scores toegekend. Een expat die niet op de hoogte blijft van nieuws en ontwikkelingen in het vestigingsland onderneemt minder actie om politiek betrokken te zijn bij het vestigingsland dan een expat die via meerdere kanalen nieuws over het vestigingsland tot zich neemt. Daarom worden op basis van het aantal genoemde kanalen een score van intensiteit waarmee de expat deze activiteit van politieke aard onderneemt, toegekend. Wanneer de expat geen nieuwskanalen heeft genoemd, wordt code 0 gegeven. Wanneer de expat één kanaal heeft genoemd, krijgt hij de score 1. Wanneer de expat via twee of meer dan twee kanalen op de hoogte blijft van nieuws en ontwikkelingen in het vestigingsland krijgt hij de hoogste score, namelijk 2.

Zoals zojuist is beschreven, bestaat het totaal aan activiteiten in het politieke domein op lokaal niveau uit twee activiteiten, namelijk ‘betrokken zijn bij een lokale politieke vereniging’ en ‘het volgen van nieuws en ontwikkelingen in het vestigingsland’. Een samengestelde index dient voor het meten van de mate waarin een expat deze lokale politieke activiteiten onderneemt. Deze index kent drie scores: (0) de expat onderneemt geen van beide lokale politieke activiteiten, (1) de expat is in lichte mate politiek actief op lokaal niveau en onderneemt één van de twee activiteiten (2) de expat onderneemt beide activiteiten of heeft een score 2 op het volgen van nieuws en ontwikkelingen in het vestigingsland en is derhalve in hogere mate betrokken op politiek vlak op lokaal niveau.

De deelname aan lokale activiteiten wordt naast de indexen voor de activiteiten per domein op lokaal niveau weergegeven in een index die een indruk geeft van de door de expats totaal ondernomen activiteiten op lokaal niveau. Deze index bestaat uit een optelsom van de scores op elke afzonderlijke lokale activiteit, namelijk: ‘betrokkenheid bij een sportvereniging’, ‘betrokkenheid bij een politieke vereniging en tot slot de score op ‘op de hoogte blijven van nieuws en ontwikkelingen in het vestigingsland. De minimale score op deze totaalindex van lokale activiteiten is een 0 en de maximale score is een 4. Een expat met een score 0 onderneemt geen activiteiten op lokaal niveau. Een expat met een score 1 wordt geclassificeerd als ‘een expat die in zeer lage mate lokale activiteiten onderneemt’. Een expat met een score 2 op deze totaalindex onderneemt in lage mate lokale activiteiten. Een expat met een score 3 wordt gezien als een persoon die in hoge mate lokale activiteiten onderneemt. Een expat met de maximale score, score 4, onderneemt in zeer hoge mate lokale activiteiten. Ook bij het toepassen van deze classificering moet men in het achterhoofd houden dat het ontwerp van deze classificering en de classificering van de scores op lokale identificatie arbitrair zijn en niet gebaseerd op een vergelijking met andere migrantengroepen.

Lokale identificatie

De mate van lokale betrokkenheid hangt samen met de mate van lokale identificatie en is daarom van belang voor dit onderzoek. De lokale identificatie bestaat uit verschillende facetten, namelijk de mate waarin een expat zich verbonden voelt met diverse plaatsen in het vestigingsland. De expat kon tijdens het interview en het invullen van de vragenlijst aangeven in welke mate, op een schaal van 0 tot en met 3, hij zich verbonden voelt met de buurt waarin hij nu woont, de stad waarin hij nu woont en tenslotte het land waarin hij momenteel woonachtig is. De scores op deze items worden bij elkaar opgeteld en vervolgens wordt een gemiddelde berekend. Deze schaal is met een Cronbach’s alpha van 0,84 betrouwbaar. Een hoge score op deze schaal, bijvoorbeeld de hoogste score: 3, betekent hier dat de expat zich zeer verbonden of hecht voelt met de genoemde plaats en een lage score, bijvoorbeeld 0, wil zeggen dat de expat zich totaal niet of nauwelijks verbonden voelt met de betreffende plaats. Op de totaalindex van het in bepaalde mate hebben van een lokale identificatie worden deze scores vertaald naar: het hebben van een (0) zeer zwakke, (1) zwakke, (2) sterke en (3) zeer sterke lokale identificatie.

3.2.3 Persoonskenmerken

In dit onderzoek worden vijf persoonskenmerken opgenomen, te weten herkomstregio, leeftijd, opleidingsniveau, de hoogte van het inkomen en de verblijfsduur in het vestigingsland. De opbouw van sommige van deze variabelen bestaat uit verschillende componenten (zie tabel 1). Bij de variabele ‘herkomstregio’ gaat het om het door de expat zelf gerapporteerde geboorte- ofwel herkomstland. Gezien de geringe grootte van de datasets worden de herkomstlanden ingedeeld in

een aantal wereldregio's, te weten: Europa (exclusief Nederland), Afrika, Noord-Amerika, Zuid-Amerika, Azië, Antarctica en Oceanië. De variabele wordt om deze reden niet 'herkomstland', maar 'herkomstregio' genoemd.

Het achtergrondkenmerk 'leeftijd' heeft betrekking op de leeftijd van de expat op het moment van dataverzameling. Deze leeftijd in jaren is niet opgenomen in de datasets en wordt derhalve berekend door een aftreksom te maken van de datum van het afnemen van interview/invullen van de vragenlijsten de door de expat gerapporteerde geboortedatum.

De variabele 'opleidingsniveau' wordt gemeten aan de hand van de componenten 'hoogst behaalde diploma' (KLM expats) en 'hoogst afgeronde opleiding' (Transnationalisme en Burgerschap). Het gaat hierbij om het door de expat zelf gerapporteerde hoogste opleidingsniveau met diploma. Om de antwoorden van de buitenlandse expats en de Nederlandse expats buiten Nederland vergelijkbaar te maken, dienen de antwoorden opnieuw gecodeerd en samengevoegd te worden tot de volgende categorieën: (1) Universiteit/Post-hbo/MBA (2) Hbo, (3) Mbo en (4) Overig (waaronder basisonderwijs, middelbare school, Lbo, Huishoudschool, Lhno, Lts, Ulo, Mulo, Hbs).

Het meten van de variabele 'inkomensniveau' geschiedt aan de hand van het door de expat zelf gerapporteerde netto maandinkomen in euro's. De variabelen in de datasets kennen ook hier afwijkende antwoordcategorieën en het hercoderen hiervan is in het kader van deze vergelijkende studie onvermijdelijk. De nieuwe categorieën zijn: (1) € 0 – € 4.000, (2) € 4.000 – € 8.000 en (3) meer dan € 8.000.

Bij de variabele 'verblijfsduur' betreft het de verblijfsduur in jaren in het land van vestiging op het moment dat de data is verzameld. Aan de hand van informatie betreffende het moment waarop het interview is afgenomen of de vragenlijst digitaal is ingevuld en de datum of het jaartal dat men naar het vestigingsland migreerde, wordt berekend hoe lang de respondent op dat moment in het vestigingsland woonachtig was.

Tabel 1. Opbouw van de persoonskenmerken

Variabele	Componenten
Herkomstregio	Nederland Europa excl. NL Afrika Noord-Amerika Zuid-Amerika Azië India Antarctica & Oceanië
Leeftijd	Geboortedatum
Opleidingsniveau	Universiteit / MBA/ Post-hbo Hbo Mbo Overig
Inkomensniveau	€ 0 - € 4.000 € 4.000 - € 8.000 Meer dan € 8.000
Verblijfsduur	Datum migratie – datum interview/enquête

Bron: auteur

3.3 Onderzoeksmethodiek

Deze paragraaf bevat een uiteenzetting van de belangrijkste onderzoeksmethoden die deze vergelijkende studie naar transnationale en lokale betrokkenheid onder de in Nederland woonachtige buitenlandse expats en in het buitenland woonachtige Nederlandse expats die in dienst zijn van de KLM mogelijk maken. Het onderzoek betreft een kwantitatief deductief onderzoek waarbij dankbaar gebruik gemaakt wordt van secundaire data. Dit laatste houdt in dat de gegevens reeds verzameld zijn en de verwachte verbanden middels empirie getoetst worden. Het programma Statistical Package for the Social Sciences (SPSS) zal uitkomst bieden bij de uitvoering van deze statistische analyses.

3.3.1 Inzicht in de transnationale en lokale betrokkenheid van expats

De eerste stap in dit onderzoek is het in kaart brengen van de mate van transnationale en lokale betrokkenheid onder twee groepen expats, namelijk in Nederland woonachtige buitenlandse expats en in het buitenland woonachtige Nederlandse expats die in dienst zijn van de KLM. Het voornaamste middel om de mate van betrokkenheid te meten is het construeren van indexen zoals deze zojuist zijn beschreven. Deze indexen geven inzicht in hoeverre expats sociaal-culturele activiteiten en politieke activiteiten op transnationaal en lokaal niveau ondernemen. Naast deze aparte indexen per domein bestaan er totaalindexen waarbij de totaalscore van de expats op transnationale en lokale activiteiten duidelijker naar voren komt. Er zijn tevens indexen om de totale mate van transnationale en lokale identificatie te meten.

In dit onderzoek ligt de focus veelal op het vergelijken van de onderzoeksresultaten van de zojuist beschreven twee groepen expats en het aan het licht brengen van de verschillen tussen deze groepen. Een onderdeel hiervan is het vergelijken van de gemiddelde scores van de twee groepen op de totaalindexen van transnationale/lokale activiteiten en transnationale/lokale identificatie. De daarvoor aangewezen methode is de *independent sample t-test* ofwel een onafhankelijke *t*-toets. De onafhankelijke *t*-toets schat de standaardfout door de variatie in de twee reeksen scores te koppelen. De uitkomst is de *t*-waarde die het aantal standaardfouten dat de twee gemiddelden van elkaar afwijken, aangeeft. De onafhankelijke *t*-test geeft niet alleen inzicht in de verschillen tussen de gemiddelde scores op één variabele, maar laat ook zien of deze verschillen significant zijn. Het significantieniveau, aangegeven met *p*, laat zien in welke mate het onwaarschijnlijk is dat de resultaten van de toets gebaseerd zijn op toevallige factoren (Howitt & Cramer, 2007). De significantieniveaus die in dit onderzoek worden aangehouden, zijn: $p < 0,001$, $p < 0,01$ en $p < 0,05$. Dit betekent dat het betrouwbaarheidsniveau van de onderzoeksresultaten respectievelijk 99,9 procent, 99 procent en 95 procent bedraagt.

3.3.2 Inzicht in de samenhangen tussen verschillende constructen

De volgende stap in het onderzoek is het beschrijven van de wijze waarop de het herkomstland, de leeftijd, het opleidingsniveau, het inkomensniveau en de verblijfsduur van expats verband houden met transnationale en lokale betrokkenheid. Enerzijds dient onderzocht te worden of er al dan niet significante lineaire verbanden bestaan tussen deze persoonskenmerken van expats en de mate waarin zij transnationale activiteiten ondernemen en een transnationale identificatie hebben. Anderzijds wordt het bestaan van verbanden tussen de genoemde persoonskenmerken en het ondernemen van activiteiten op lokaal niveau en het hebben van een transnationale identificatie

getoetst. Hierna het onderzoeken van, misschien wel de belangrijkste samenhang, het centrale verband van het onderzoek. Het centrale verband van het onderzoek is de samenhang tussen transnationale en lokale betrokkenheid onder de twee groepen expats. Het onderzoeken van deze verbanden geschiedt aan de hand van het berekenen van een aantal verschillende maten, namelijk de Pearson's r correlatiecoëfficiënt, de Spearman's ρ correlatiecoëfficiënt en Pearson's Chi-kwadraat.

In de praktijk is de meest gebruikte correlatiemaat is de Pearson's r correlatiecoëfficiënt ofwel afgekort de Pearson's r . Deze maat wordt gebruikt voor het meten van de samenhang tussen twee variabelen waarvan het meetniveau 'interval' of 'ratio' is (Howitt & Cramer, 2007). De Pearson's r kan een waarde hebben die ligt tussen -1.0 en (+) 1.0. Een waarde van -1.0 betekent dat er sprake is van een perfect negatief lineair verband en een waarde van +1.0 betekent dat er een perfect positief lineair verband is. Des te meer de Pearson's r de -1.0 of +1.0 benaderd, des te sterker het verband is. Een negatief verband, dus wanneer de Pearson's r een waarde onder de 0 heeft, houdt in dat bij een toename van de ene variabele de andere variabele juist afneemt. Een positief verband betekent dat bij een toename van de ene variabele de andere variabele eveneens toeneemt. Een Pearson's r met een waarde van 0 betekent dat er geen lineair verband bestaat tussen de twee variabelen (De Vocht, 2007).

Naast de Pearson's r correlatiecoëfficiënt wordt in dit onderzoek gebruik gemaakt van de Spearman's ρ correlatiecoëfficiënt, afgekort tot Spearman's ρ , ten behoeve van het aantonen of en op welke wijze er een samenhang bestaat tussen twee variabelen. De reden dat er twee verschillende correlatiematen aan te pas komen, is omdat de meetniveaus waarop zij toepasbaar zijn niet hetzelfde zijn. Zoals reeds genoemd wordt de Pearson's r gebruikt voor het meten van de samenhang tussen twee variabelen waarvan het meetniveau 'interval' of 'ratio' is. De Spearman's ρ is bruikbaar wanneer men in een onderzoek geen lineariteit aanneemt en minimaal één variabele van ordinaal meetniveau is (De Vocht, 2007; Howitt & Cramer, 2007). De waarden die de Spearman's ρ kan aannemen zijn gelijk aan de mogelijke waarden van de Pearson's r . De betekenis van de waarde van Spearman's ρ is eveneens gelijk aan de betekenis van de waarde van de Pearson's r . Om conclusies te verbinden aan de waarden van de Pearson's r of de Spearman's ρ dienen deze statistisch significant te zijn. Zojuist is uitgelegd dat dit betekent dat ze niet op toevalligheden zijn gebaseerd.

De derde maat die wordt gebruikt om te meten of er sprake is van een significante samenhang tussen variabelen te meten in de Pearson's Chi-kwadraat. Deze maat wordt gebruikt voor de samenhang met categoriale variabelen ofwel variabelen van een nominaal meetniveau, zoals in dit onderzoek het geval is bij de variabele 'herkomstregio' (Field, 2009). De nulhypothese bij het berekenen van een Pearson's Chi-kwadraat is dat er geen verband is tussen de variabelen. Wanneer de Pearson's Chi-kwadraat significant is (dus $\alpha = < 0,05$) dan wordt de nulhypothese verworpen en is er wel een significant verband tussen de variabelen (De Vocht, 2007). De Chi-kwadraat zegt echter niets over de sterkte of richting van het verband. Om de sterkte van het verband aan te geven is het nodig om gebruik te maken van een associatiemaat. Voor nominale variabelen zijn er drie associatiematen die gebaseerd zijn op de Pearson's Chi-kwadraat, namelijk de *Pearson's Contingency coefficient C*, *Phi* en *Cramér's V* (De Vocht, 2007). In dit onderzoek wordt de *Cramér's V* toegepast. Dit is in het algemeen de meest gebruikte en veelal ook de meest geschikte associatiemaat (Field, 2009). Bij de *Cramér's V* wordt de sterkte van het verband aangegeven aan de hand van een getal tussen 0 en 1. De minimale waarde van de *Cramér's V* is 0 en impliceert het ontbreken van een

verband. De maximale waarde van deze associatiemaat bedraagt 1 en duidt aan dat er sprake is van een perfect verband (De Vocht, 2007).

3.3.3 Het controleren van het hoofdverband voor persoonskenmerken

In dit onderzoek wordt gebruikt gemaakt van de multiële lineaire regressieanalyse methode. Deze methode heeft als doel het verklaren van een bepaalde variabele (de afhankelijke variabele) op basis van meerdere andere variabelen (de onafhankelijke variabele). Bij het gebruik van de multiële lineaire regressieanalyse veronderstelt men, zoals de naam van de methode suggereert, een lineair verband tussen één afhankelijke en meerdere onafhankelijke variabelen. Wanneer er in het onderzoek slechts één onafhankelijke variabele is, spreekt men van een enkelvoudige regressieanalyse. De onafhankelijke variabelen noemt men ook wel de *X*-variabelen, de regressoren, de predictorvariabelen of de predictoren (De Vocht, 2007; Howitt & Cramer, 2007). In dit onderzoek zijn de variabelen ‘transnationale activiteiten’ en ‘transnationale identificatie’ de predictoren. De afhankelijke variabele wordt aangeduid als de *Y*-variabele of de criteriumvariabele (Howitt & Cramer, 2007). In dit onderzoek zijn de lokale activiteiten en lokale identificatie, die samen de lokale betrokkenheid vormen, de afhankelijke variabelen.

Een regressie is net als de Pearson’s *r* correlatiecoëfficiënt en de Spearman’s *rho* correlatiecoëfficiënt een numerieke weergave van de belangrijkste kenmerken van een spreidingsdiagram voor twee of meerdere variabelen (Howitt & Cramer, 2007). Een regressieanalyse gaat verder dan het onderzoeken van de mate van de samenhang tussen variabelen. Er wordt namelijk een causale relatie veronderstelt tussen de onafhankelijke variabel(en) en de afhankelijke variabele (De Vocht, 2007).

Een multiële lineaire regressieanalyse berekent de voorspelde waarde van de *Y*-variabele aan de hand van deze vergelijking: $\hat{Y} = B_0 + B_1 * X_1 + B_2 * X_2 + B_3 * X_3 + B_4 * X_4...$
Het is mogelijk om deze vergelijking uit te breiden tot alle onafhankelijke variabelen erin zijn opgenomen. De \hat{Y} in deze vergelijking staat voor de voorspelde waarde van de afhankelijke variabele (*Y*). Met B_0 wordt de *intercept* ofwel constante bedoeld. Dit is het snijpunt van de regressielijn met de *Y*-as in de grafiek. De regressielijn bereikt dit snijpunt wanneer men voor alle *X*-variabelen een waarde van 0 in de vergelijking invoert. De B_1 in de vergelijking staat voor de invloed van X_1 op *Y* waarbij gecontroleerd wordt voor de invloed van alle andere onafhankelijke variabelen, zoals X_2 , X_3 etc. op X_1 en op *Y*. De elementen B_2 en B_3 staan dan weer voor de invloed van respectievelijk X_2 en X_3 op *Y* waarbij men controleert voor de invloed van alle andere onafhankelijke variabelen (De Vocht, 2007). De regressiecoëfficiënten B_1 , B_2 enzovoorts zijn als het ware een weergave van de hellingshoek van de regressielijn ten opzichte van de horizontale *X*-as van de grafiek. Deze is dus gelijk aan de verandering in *Y* die veroorzaakt wordt door een toename van 1 eenheid op *X*. De waarde van de regressiecoëfficiënt kan zowel negatief als positief zijn. Net als bij de correlatiecoëfficiënten betekent een negatieve waarde een negatief verband (ofwel een dalende lijn in de grafiek) en een positieve waarde een positief verband (ofwel een stijgende lijn in de grafiek). De genoemde vergelijking is gebaseerd op de veronderstelling dat alle observaties exact op de regressielijn liggen. Binnen de sociale wetenschappen is dit echter vaak niet het geval. Om deze reden gebruiken sociologische onderzoekers meestal modellen die de foutterm of het residu meenemen in de berekening. De foutterm is de coëfficiënt die aangeeft hoeveel een bepaalde observatie afwijkt van de geschatte regressielijn en wordt in de vergelijking meestal aangeduid als e_1 .

De vergelijking om de voorspelde waarde van de afhankelijke variabele (Y) te berekenen, luidt dan als volgt: $\hat{Y} = B_0 + B_1 * X_1 + B_2 * X_2 + B_3 * X_3 + B_4 * X_4... + e_1$ (De Vocht, 2007; Howitt & Cramer, 2007).

De waarde van de regressiecoëfficiënten (B_1 , B_2 enzovoorts) is mede gebaseerd op hun meeteenheden (De Vocht, 2007). De meeteenheid van de leeftijd van de expats is bijvoorbeeld 'levensjaar', maar meeteenheid van de genoemde netto maandinkomens van de expats bevat categorieën met de verdiensten in euro's. Het vergelijken van de regressiecoëfficiënten is in zo'n geval onmogelijk. Een oplossing voor dit probleem is het standaardiseren van de regressiecoëfficiënten. Deze gestandaardiseerde regressiecoëfficiënten noemt men Bèta waarden (De Vocht, 2007). Om conclusies te verbinden aan de afzonderlijke al dan niet gestandaardiseerde regressiecoëfficiënten dienen deze significant te zijn. De significantieniveaus die hierbij in dit onderzoek worden aangehouden, zijn net als bij de significantie van de correlatiecoëfficiënten: $p < 0,001$, $p < 0,01$ en $p < 0,05$. Dit betekent ook hier dat het betrouwbaarheidsniveau van de onderzoeksresultaten respectievelijk 99,9 procent, 99 procent en 95 procent is.

Zoals in de eerste zin van deze paragraaf werd toegelicht wordt de multipele lineaire regressieanalyse gebruikt om een bepaalde variabele te verklaren op basis van meerdere andere variabelen. De mate waarin de onafhankelijke variabelen (de X -variabelen) de afhankelijke variabele (de Y -variabele) verklaren, wordt uitgedrukt in een determinatiecoëfficiënt. Deze determinatiecoëfficiënt bestaat uit het kwadraat van de correlatiecoëfficiënt (R^2) en noemt men ook wel de verklaarde variantie van een variabele. Hoe hoger de waarde van de R^2 , des te groter de bijdrage van de variabele aan de verklaring van Y (Howitt & Cramer, 2007). De waarden van de R^2 liggen tussen de 0 en 1. Hierbij staat 0 voor nul procent verklaarde variantie en 1 voor een verklaarde variantie van honderd procent (De Vocht, 2007). Dit betekent dat een R^2 van 0,06 inhoudt dat zes procent van de variantie binnen de afhankelijke variabele verklaard wordt door de in de regressieanalyse ingevoerde X -variabele(n).

Om optimaal gebruik te maken van een lineaire regressieanalyse dient de data idealiter te voldoen aan de volgende vijf assumpties: normaliteit, lineariteit, homoscedasticiteit (ofwel homogeniteit), onafhankelijke observaties en er dient juist geen sprake te zijn van een multicollineariteitsprobleem (Field, 2009; Van de Vocht, 2007; Howitt & Cramer, 2007).

Het voldoen aan normaliteit gaat om de verdeling van de onderzoeksgroep. Deze dient normaal en symmetrisch verdeeld te zijn. Hoewel het in een ideale situatie zo zou zijn, is er in dit onderzoek niet altijd sprake van normaliteit. Dit is verklaarbaar vanuit het reduceren van de antwoordcategorieën. Deze antwoordcategorieën zijn gereduceerd om de data van de twee groepen expats te kunnen vergelijken. Desondanks is het mogelijk om het verband tussen transnationale betrokkenheid en lokale betrokkenheid te onderzoeken middels een lineaire regressieanalyse. Naast normaliteit is er in een ideale situatie een lineaire samenhang waarneembaar tussen de onafhankelijke en de afhankelijk variabele. Daarnaast dient er sprake te zijn van homoscedasticiteit (ofwel homogeniteit). Dit houdt in dat de waarde van Y in de populatie normaal verdeeld is voor elke waarde van X . Daarbij hebben alle normaal verdelingen dezelfde waarde. De residuen zijn dan evenwichtig verspreid rond de lineaire lijn in de grafiek (De Vocht, 2007). In de meeste onderzoekontwerpen betekent de assumptie van onafhankelijke observaties dat er geen sprake mag zijn van beïnvloeding tussen de respondenten. Bij regressie, de analyse die hier van toepassing is, betekent dit tevens dat de *errors* niet mogen correleren. Deze assumptie wordt doorgaans getest met de Durbin-Watson test. De ideale waarde hierbij is 2, maar alle waarden tussen 1 en 3 zijn

acceptabel (Field, 2009). In dit onderzoek bedragen de waarden van de Durbin-Watson bij elke regressie 1,9. Dit betekent dat er in de analyses sprake is van perfect onafhankelijke observaties.

In regressieanalyses dient men onder andere multicollineariteit in alle gevallen te voorkomen. Er is een multicollineariteitsprobleem wanneer er onafhankelijke variabelen zijn die ongeveer hetzelfde meten. Van de Vocht (2007) raadt aan om de correlatiecoëfficiënten tussen alle onafhankelijke variabelen te berekenen. Wanneer deze hoger of gelijk is aan 0.9 is zijn advies één van beide variabelen buiten de analyses te laten. Ten gevolge van het opvolgen van dit advies is besloten één variabele uit de analyses te laten. Met een Pearson's r van 0,98 ($n=96$, $p < 0,001$) is de correlatie tussen 'migratieleeftijd' en 'leeftijd' zeer sterk en boven de grens die Van de Vocht hanteert. Een tweede manier om multicollineariteit op te speuren is middels het berekenen van de Variantie-InflatieFactor (VIF). Dit is een statistische waarde die per variabele aangeeft in hoeverre deze bijdraagt aan multicollineariteit. Daarbij wordt een tolerantie-waarde gegeven die de uitkomst is van 1,0 gedeeld door de VIF (Burns & Bush, 2011). Om er zeker van te zijn dat er op geen enkele wijze sprake kan zijn van multicollineariteit zijn ook de VIF's en tolerantie-waarden berekend. Hierbij wordt als vuistregel gehanteerd dat een VIF van 10 of hoger impliceert dat er sprake is van multicollineariteit en dat de tolerantie een waarde tussen de 0,1 en 1,0 moet hebben (Burns & Bush, 2011; Field, 2009). Menard (2002) houdt voor de tolerantie een onderste grens van 0,2 aan. In dit onderzoek bevestigen de Variantie-InflatieFactoren van leeftijd en migratieleeftijd (respectievelijk 2794 en 2741) en tolerantie-waarden (beiden 0,000) het eerder veronderstelde multicollineariteitsprobleem met betrekking tot de leeftijd en de migratieleeftijd van de expats. Op basis van de berekende correlatie en de VIF's en tolerantie-waarden is besloten om de variabele 'migratieleeftijd' niet mee te nemen in de analyses.

Ten slotte dient het onderzochte model in de regressieanalyse significant te zijn en de gegevens mogen dus niet op toeval berusten. Wanneer deze niet significant is, is het onmogelijk om te stellen dat de afhankelijke variabele wordt voorspeld door de onafhankelijke variabelen. De significantie van een model wordt vastgesteld aan de hand van het uitvoeren van een *analysis of variance* ofwel ANOVA (Field, 2009).

4

Onderzoeksresultaten

In dit hoofdstuk wordt allereerst kennisgemaakt met de expats die centraal staan in dit onderzoek. Deze kennismaking maakt inzichtelijk wat hun persoonskenmerken zijn. De eerste paragraaf geeft antwoord op vragen als: waar komen de meeste expats vandaan? Wat is de gemiddelde leeftijd van de expats in Nederland en van de Nederlandse expats in het buitenland? Wat is hun opleidingsniveau en hoeveel verdienen ze? En hoelang verblijven de expats gemiddeld al in het vestigingsland? Daarna volgt per deelvraag een gedetailleerde beschrijving van de onderzoeksresultaten en een evaluatie in hoeverre deze overeenkomen met de vooraf geformuleerde verwachtingen. Zo wordt in de tweede paragraaf de mate van transnationale betrokkenheid onder expats in Nederland en onder Nederlandse expats in het buitenland in kaart gebracht. Hierbij komen zowel de transnationale activiteiten als de transnationale identificatie aan bod. Bovendien geeft deze paragraaf inzicht in de samenhang tussen persoonskenmerken van de expats en de mate waarin zij transnationaal betrokken zijn. In de daarop volgende paragraaf ligt de focus op de mate waarin expats betrokkenheid op lokaal niveau tonen. De mate van lokale betrokkenheid van expats wordt inzichtelijk door te onderzoeken in hoeverre zij sociaal-culturele en politieke activiteiten in het vestigingsland ondernemen en in welke mate zij zich identificeren of verbonden voelen met het vestigingsland. Ook is hierbij aandacht voor de verbanden tussen persoonskenmerken van de expats en de mate waarin zij lokaal betrokken zijn. Vervolgens bevat de vierde paragraaf de onderzoeksresultaten betreffende het centrale verband tussen transnationale en lokale betrokkenheid onder expats. Na het lezen van deze paragraaf zal blijken in hoeverre het ondernemen van transnationale activiteiten samenhangt met het ondernemen van activiteiten op lokaal niveau. Daarnaast bevat deze paragraaf een weergave en een beschrijving in hoeverre het ondernemen van transnationale activiteiten samenhangt met het hebben van een lokale identificatie. Tevens zal na het lezen van deze paragraaf bekend zijn welke samenhang er bestaat tussen het hebben van een transnationale identificatie en de twee componenten van lokale betrokkenheid (lokale activiteiten en lokale identificatie). Middels het uitvoeren van meerdere multipiele lineaire regressieanalyses wordt het verband tussen de transnationale betrokkenheid en de lokale betrokkenheid van expats getoetst en wordt gekeken of deze verbanden blijven bestaan na het controleren voor verschillende persoonskenmerken.

4.1 Een kennismaking met de expats

Dit onderzoek richt zich op twee groepen expats. De eerste groep bestaat uit expats die in Nederland wonen, maar elders geboren zijn. De tweede groep expats waar dit onderzoek zich op richt bestaat uit Nederlandse expats die in dienst zijn van de KLM en woonachtig zijn buiten Nederland. Deze paragraaf bevat een beschrijving van de volgende persoonskenmerken: het geslacht, de herkomstregio, de leeftijd, het opleidingsniveau, de hoogte van het inkomen en de verblijfsduur in

het vestigingsland van de twee groepen expats. In tabel 2 en tabel 3 zijn de beschrijvende statistieken per expatgroep weergegeven. In dit hoofdstuk worden bij het beschrijven van de gegevens de percentages afgerond op hele procenten.

Tabel 2. Beschrijvende statistieken van expats in Nederland

	N	Percentage	Gemiddelde	Standaard-deviatie	Minimum	Maximum
Geslacht						
Man	39	57,4				
Vrouw	29	42,6				
<i>Geen antwoord</i>	-	-				
Herkomstregio						
Nederland	2	2,9				
Europa excl. NL	32	47,1				
Afrika	3	4,4				
Noord-Amerika	9	13,2				
Zuid-Amerika	5	7,4				
Azië	11	16,2				
India	2	2,9				
Antarctica & Oceanië	3	4,4				
<i>Geen antwoord</i>	1	1,5				
Leeftijd	68		33,73	7,94	20	55
Opleidingsniveau						
Universiteit / MBA/ Post-hbo	55	80,9				
Hbo	4	5,9				
Mbo	-	-				
Overig	9	13,2				
<i>Geen antwoord</i>	-	-				
Inkomensniveau						
€ 0 - € 4.000	41	60,2				
€ 4.000 - € 8.000	17	25,0				
Meer dan € 8.000	7	10,3				
<i>Geen antwoord</i>	3	4,4				
Verblijfsduur	68		2,52	1,60	0	8

Bron: Transnationalism and Citizenship (2009)

Tabel 3. Beschrijvende statistieken van de KLM expats in het buitenland

	N	Percentage	Gemiddelde	Standaard-deviatie	Minimum	Maximum
Geslacht						
Man	103	80,5				
Vrouw	8	6,3				
<i>Geen antwoord</i>	17	13,3				
Herkomstregio						
Nederland	95	74,2				
Europa excl. NL	6	4,7				
Afrika	2	1,6				
Noord-Amerika	-	-				
Zuid-Amerika	3	2,3				
Azië	3	2,3				
India	-	-				
Antarctica & Oceanië	-	-				
<i>Geen antwoord</i>	19	14,8				
Leeftijd	111		42,86	7,94	26	62
Opleidingsniveau						
Universiteit / MBA/ Post-hbo	60	46,9				
Hbo	21	16,4				
Mbo	11	8,6				
Overig	13	10,2				
<i>Geen antwoord</i>	23	18,0				
Inkomensniveau						
€ 0 - € 4.000	32	25,0				
€ 4.000 - € 8.000	66	51,6				
Meer dan € 8.000	4	3,1				
<i>Geen antwoord</i>	26	20,3				
Verblijfsduur	108		2,25	2,36	0	16

Bron: KLM expats (2008)

Volgens Snel et al. (2006) hangt het geslacht van een migrant niet op significante wijze samen met de mate waarin hij transnationale betrokkenheid toont. Daarom wordt dit persoonskenmerk buiten beschouwing gelaten in de analyses. Desondanks is het interessant om in deze korte kennismaking te beschrijven wat de verdeling is tussen mannen en vrouwen in de dataset. Het beeld dat expats vooral mannen zijn (Gatti, 2009), blijft in dit onderzoek overeind staan. Van de 68 kennismigranten in Nederland is 57 procent man en 43 procent is vrouw. In de verhouding tussen mannen en vrouwen onder de 128 KLM expats bestaat een nog grotere onbalans. Van de Nederlandse KLM expats is maar liefst 81 procent man en slechts zes procent vrouw. Van zeventien Nederlandse expats ofwel dertien procent in het buitenland woonachtige KLM expats is het geslacht onbekend.

Ongeveer de helft (47 procent) van de 68 expats die in Nederland woonachtig zijn, zijn afkomstig uit Europa. Circa zestien procent van de expats in Nederland komt uit Azië en iets meer dan dertien procent uit Noord-Amerika. Zeven procent van de in Nederland woonachtige expats is in Zuid-Amerika geboren. Van één persoon (twee procent) is de herkomstregio onbekend. De overige tien respondenten zijn afkomstig uit Afrika, India, Antarctica en Oceanië en twee in Nederland

woonachtige expats zijn ook geboren in Nederland. Van één van deze twee expats is bekend dat hij meer dan twintig jaar geleden uit Nederland is geëmigreerd en op het moment van het interview sinds één jaar en acht maanden weer in Nederland woonde vanwege zijn baan (Van Bochove, 2012, p.55). Het is niet ondenkbaar dat een soort gelijk verhaal ook opgaat voor de tweede persoon die Nederland als geboorteland heeft genoemd. Het overgrote deel (74 procent) van de 128 expats die uitgezonden zijn door de KLM heeft zoals verwacht Nederland als herkomstland genoemd. Bijna vijftien procent (negentien personen) van de KLM expats heeft bij het invullen van de elektronische vragenlijst geen herkomstland opgegeven. De overige tien procent van de Nederlandse KLM expats is in een ander land in Europa, Afrika, Zuid-Amerika of Azië geboren. Wellicht zijn zij op een bepaald moment in hun leven naar Nederland gemigreerd waarna zij door de KLM vanuit Nederland zijn uitgezonden. Deze expats worden derhalve ook tot de Nederlandse KLM expats die woonachtig zijn in het buitenland gerekend.

De 68 expats in Nederland hadden op het moment van dataverzameling een gemiddelde leeftijd van 34 jaar. De jongste expat in Rotterdam was tijdens het interview twintig jaar en de oudste 55 jaar. De KLM expats die elders wonen zijn met een gemiddelde leeftijd van 43 jaar gemiddeld ongeveer tien jaar ouder dan de expats die in Nederland woonachtig zijn. De jongste KLM expat was op het moment van het invullen van de vragenlijst 26 jaar en de oudste 62 jaar. In totaal zijn er achttien expats in dienst van de KLM waarvan de leeftijd onbekend is.

Wat betreft het opleidingsniveau van de in Nederland woonachtige expats heeft een grote meerderheid (81 procent) 'Universiteit/Post-hbo/MBA' als hoogst behaalde opleidingsniveau. Bijna zes procent van de expats in Nederland is 'Hbo', de hoogst behaalde opleiding. Geen van de expats in Nederland heeft 'Mbo' als hoogst behaalde opleiding. De overige dertien procent heeft een opleiding in de categorie 'Overig' afgerond. De opleidingen in de categorie 'Overig' zijn veelal lagere opleidingen, zoals: basisonderwijs, middelbare school en Lbo. Ook onder de 128 bij de KLM werkzame expats is voor een groot deel (47 procent) een diploma voor een opleiding in de categorie 'Universiteit/Post-hbo / MBA' het hoogst behaalde. Circa zestien procent van de in het buitenland woonachtige KLM expats heeft een opleiding genoemd die tot de categorie 'Hbo' behoort. Ongeveer negen procent heeft als hoogst behaalde opleiding 'Mbo' geselecteerd en tien procent heeft aangegeven een opleiding in de categorie 'Overig' te hebben afgerond. Van de resterende achttien procent (23 personen) van de KLM expats is onbekend wat hun hoogst behaalde opleidingsniveau is. De stelling van Gatti (2009) en Van Amersfoort (2001) dat de meeste expats een diploma op universitair niveau hebben, blijkt ook onder de expats in dit onderzoek te kloppen.

Als het gaat om het inkomensniveau van de 68 expats in Nederland heeft zestig procent van hen een netto maandinkomen tussen nul en vierduizend euro. Exact een kwart van de in Nederland woonachtige expats heeft een netto maandinkomen tussen vierduizend en achtduizend euro. Van de expats in Nederland verdient tien procent maandelijks netto een inkomen dat boven de achtduizend euro ligt. Van drie expats in Nederland (circa vier procent) is het netto maandinkomen onbekend. Gemiddeld genomen ligt het netto maandinkomen onder de 128 expats die zich in het buitenland hebben gevestigd en in dienst zijn van KLM hoger dan dat van de in Nederland woonachtige expats. Zo heeft bijvoorbeeld exact 25 procent van de KLM respondenten een netto maandinkomen dat onder de vierduizend euro ligt. Iets meer dan de helft (52 procent) van de in het buitenland woonachtige KLM expats heeft een inkomen tussen vierduizend en achtduizend euro. Een netto maandinkomen dat hoger ligt dan achtduizend euro is weggelegd voor drie procent van de 128 KLM

expats. Van de overige twintig procent (26 expats) is de hoogte van hun netto maandinkomen onbekend.

De in Nederland woonachtige expats woonden op het moment van het interview, dat plaatsvond in de periode tussen juni 2008 en oktober 2009, gemiddeld tweeënhalf jaar in Nederland. De KLM expats die elders wonen, verbleven op het moment van de dataverzameling, dat was tussen mei en augustus 2008, gemiddeld gezien iets korter in hun vestigingsland. De gemiddelde verblijfsduur onder de expats in dienst van de KLM is namelijk twee jaar en drie maanden.

4.2 Transnationale betrokkenheid onder expats

Nu bekend is wie de expats zijn die centraal staan in dit onderzoek, is het moment daar om te ontdekken in hoeverre zij transnationaal betrokken zijn. Allereerst onderzoeken we de mate waarin de expats activiteiten van sociaal-culturele en van politieke aard ondernemen op transnationaal niveau. Vervolgens richt deze paragraaf zich op de mate van transnationale identificatie van de expats ofwel in hoeverre zij zich verbonden voelen met hun herkomstland. Hierbij is veel aandacht voor de verschillen tussen de twee groepen expats. Tevens wordt onderzocht of er een significante samenhang bestaat tussen de verschillende persoonskenmerken van de expats en de mate waarin expats in Nederland en Nederlandse expats in het buitenland transnationaal betrokken zijn.

4.2.1 transnationale betrokkenheid onder expats

De expats in Nederland en de KLM expats hebben vergelijkbare scores wat betreft de activiteiten in het sociaal-culturele domein op transnationaal niveau (zie tabel 4). Beide groepen expats ondernemen veel sociaal-culturele activiteiten met betrekking tot het herkomstland. Zo hebben alle geïnterviewde expats in Nederland minimaal één keer per maand contact met familieleden en/of vrienden in het herkomstland. Van de KLM expats in het buitenland heeft 94 procent ten minste eens per maand contact met achtergebleven familieleden en/of vrienden in het land van herkomst. Daarnaast hebben zeer veel expats een bezoek gebracht aan hun herkomstland sinds zij zijn geëmigreerd, namelijk afgerond 99 procent van de in Nederland woonachtige expats en alle KLM expats. Van alle expats in Nederland onderneemt maar liefst 99 procent twee sociaal-culturele activiteit op transnationaal niveau en twee procent van hen is betrokken bij slechts één enkele activiteit van sociaal-culturele aard. Bij de KLM expats ligt het percentage dat één transnationale sociaal-culturele activiteit onderneemt iets hoger, namelijk op zes procent. In vergelijking met de in Nederland woonachtige expats scoort een kleiner deel positief op deelname aan beide activiteiten in het sociaal-culturele domein, namelijk 94 procent. Desalniettemin blijken alle expats uit beide groepen deel te nemen aan ten minste één transnationale sociaal-culturele activiteit.

Het merendeel van de expats blijkt ook transnationale activiteiten van politieke aard te ondernemen door het volgen van nieuws en ontwikkelingen in het herkomstland via collega's, vrienden, via collega's, via vrienden, via internet, via de televisie en/of via kranten. Verreweg de meeste expats, respectievelijk negentig procent van de expats in Nederland en 83 procent van de Nederlandse expats met een contract bij de KLM, doen dit via twee of meer nieuwskanalen. Slechts negen procent van de expats in Nederland en slechts zeven procent van de KLM expats in het buitenland zeggen via één kanaal op de hoogte te blijven van nieuws en ontwikkelingen in het herkomstland. Twee procent van de in Nederland wonende expats tegenover tien procent van de in het buitenland verblijvende KLM expats gebruikt geen van de genoemde nieuwskanalen. Dit houdt in

dat deze expats waarschijnlijk niet op de hoogte blijven van nieuws en ontwikkelingen in hun herkomstland. Ten opzichte van de expats in Nederland ondernemen gemiddeld minder Nederlandse KLM expats transnationale politieke activiteiten in de vorm van het volgen van nieuws en ontwikkelingen in het herkomstland.

Veel expats uit beide groepen voelen gemiddeld genomen een relatief sterke binding met het herkomstland. Geen van de in Nederland woonachtige expats zegt zich helemaal niet hecht verbonden te voelen met hun herkomstland tegenover acht procent van de elders woonachtige Nederlandse KLM expats. Van de expats in Nederland voelt negentien procent zich niet zo hecht verbonden met hun land van herkomst terwijl dit percentage bij de KLM expats 27 procent bedraagt. Een groot deel van de expats in Nederland (41 procent) en het merendeel KLM expats in het buitenland (57 procent) voelt zich echter wel hecht verbonden met hun land van herkomst. Net iets minder expats in Nederland (veertig procent) voelen zich erg hecht verbonden met hun herkomstland. Opvallend is dat het percentage KLM expats dat zegt zich erg hecht verbonden voelen met hun land van herkomst fors lager is, namelijk slechts acht procent.

Tabel 4. Transnationale betrokkenheid onder expats (in percentages)

	Expats in Nederland	Nederlandse expats in het buitenland
Sociaal-Culturele activiteiten		
Contact onderhouden met het herkomstland		
Geen contact met herkomstland (score 0)	0,0	5,9
Wel contact met herkomstland (score 1)	100,0	94,1
Totaal contact onderhouden met het herkomstland	100,0 (N=68)	100,0 (N=101)
Bezoeken van het herkomstland		
Geen bezoek aan herkomstland (score 0)	1,5	0,0
Wel bezoek aan herkomstland (score 1)	98,5	100,0
Totaal bezoeken van het herkomstland	100,0 (N=68)	100,0 (N=99)
Politieke activiteiten		
Op de hoogte blijven van nieuws in het herkomstland		
Niet op de hoogte blijven van nieuws (score 0)	1,5	10,2
Via één kanaal op de hoogte blijven (score 1)	8,8	6,5
Via twee of meer kanalen op de hoogte blijven (score 2)	89,7	83,3
Totaal op de hoogte blijven van nieuws in het herkomstland	100,0 (N=68)	100,0 (N=108)
Transnationale identificatie		
Gevoelens van verbondenheid met het herkomstland		
Helemaal niet hecht verbonden (score 0)	0,0	8,2
Niet zo hecht verbonden (score 1)	19,1	26,8
Hecht verbonden (score 2)	41,2	56,7
Erg hecht verbonden (score 3)	39,7	8,2
Totaal gevoelens van verbondenheid met het herkomstland	100,0 (N=68)	100,0 (N=97)

De cijfers in deze tabel zijn een weergave van het percentage respondenten die een bepaald antwoord hebben gegeven met betrekking tot transnationale betrokkenheid.

Bron: KLM expats (2008) en Transnationalism and Citizenship (2009)

Zoals in het vorige hoofdstuk is beschreven, is er naast de indexen voor de transnationale activiteiten per domein ook een totaalindex gevormd om een indruk te krijgen van de mate waarin de expats positief scoren op transnationale activiteiten als geheel. Deze index bestaat derhalve uit een optelsom van de scores op elke afzonderlijke transnationale activiteit. De minimale score op deze totaalindex van transnationale activiteiten is een 0 en de hoogste score bedraagt een 4. De scores impliceren dat de expats (0) geen, (1) in zeer lage mate, (2) in lage mate, (3) in hoge mate en (4) in zeer hoge mate transnationale activiteiten ondernemen.

Tabel 5. Score op de totaalindex van transnationale activiteiten (in percentages)

	Expats in Nederland (N= 68)	Nederlandse KLM expats in het buitenland (N=96)
Score 0	0,0	0,0
Score 1	0,0	0,0
Score 2	1,5	2,1
Score 3	10,3	10,4
Score 4	88,2	87,5

De cijfers in deze tabel zijn een weergave van het percentage respondenten die een bepaalde score hebben op de totaalindex van transnationale activiteiten.

Bron: KLM expats (2008) en Transnationalism and Citizenship (2009)

De in tabel 5 weergegeven percentages zijn gebaseerd op het aantal expats dat een geldig antwoord heeft gegeven op elke activiteit die is meegenomen in de totaalindex. Bij de expats in Nederland blijft honderd procent gelijk aan N=68 en bij de Nederlandse KLM expats in het buitenland staat honderd procent daardoor gelijk aan N=96. Opmerkelijk is dat de scores voor beiden groepen expats grotendeels gelijk zijn. Van de in Nederland woonachtige expats en de in het buitenland woonachtige KLM expats heeft niemand een totaalscore van 0 of 1 op de index van transnationale activiteiten. Twee procent van de expats die in Nederland verblijven en iets meer dan twee procent van de Nederlandse KLM expats in het buitenland, scoort 2 op deze totaalindex. Een totaalscore van 3 is van toepassing op tien procent van de expats in Nederland en de KLM expats die elders verblijven. Maar liefst 88 procent van de in Nederland woonachtige expats en 88 procent van de in het buitenland woonachtige KLM expats heeft de hoogste score (4) op de totaalindex van transnationale activiteiten. Op deze totaalindex ligt de gemiddelde score van de in Nederland woonachtige expats op 3,9 en de gemiddelde score van de KLM expats die elders verblijven bedraagt eveneens 3,9. Hoewel, zoals in paragraaf 3.2.1 is toegelicht, voorzichtigheid geboden is bij het benoemen van de mate waarmee de expats deelnemen aan transnationale activiteiten lijkt het betrokken zijn bij activiteiten op transnationaal schaalniveau voor hen een alledaagse realiteit te zijn. Het verschil tussen de twee groepen expats wat betreft de gemiddelde scores op deze totaalindex is niet significant en daarom is het statistisch niet legitiem om hier een conclusie aan te verbinden.

De scores van beide groepen expats op transnationale identificatie zijn reeds weergegeven in tabel 4. De minimale score op deze totaalindex van transnationale identificatie is een 0 en de hoogste score bedraagt een 3. Hierbij is de classificering oplopend. Zo heeft een expat met een score (0) een zeer zwakke, (1) een zwakke, (2) een sterke en (3) een zeer sterke transnationale identificatie. De gemiddelde scores betreffende het hebben van een transnationale identificatie liggen verder uit elkaar dan de gemiddelde scores van de twee groepen expats op het ondernemen van transnationale activiteiten. Zo hebben de expats die in Nederland wonen een gemiddelde score van 2,2 op de totaalindex van transnationale identificatie en is de gemiddelde score van de KLM expats die elders

woonachtig zijn 1,7. Het verschil tussen de gemiddelde scores betreffende de gevoelens van verbondenheid is significant ($t=5,71$, $p<0,001$). Dit betekent dat de expats in Nederland een sterkere transnationale identificatie hebben dan de Nederlandse KLM expats in het buitenland. De score bij beide groepen is afgerond twee en dit houdt in dat beide groepen een sterke transnationale identificatie hebben. Het verschil tussen de twee groepen betreffende de mate van het deelnemen aan transnationale activiteiten is nihil. Het verschil in hoeverre zij zich verbonden voelen met het herkomstland is echter groter. Het lijkt alsof er weinig verband is tussen de mate van het voelen van de verbondenheid met het herkomstland en het ondernemen van activiteiten met betrekking tot het land van herkomst. Later in dit hoofdstuk zal duidelijk worden of dit ook daadwerkelijk het geval is.

Uit de scores op de totaalindexen met betrekking tot transnationale betrokkenheid en de daarbij horende classificering blijkt dat expats in zeer hoge mate transnationale activiteiten ondernemen en sterke transnationale identificatie hebben. De zojuist beschreven resultaten stroken slechts ten dele met de vooraf opgestelde hypothese: *“Expats ondernemen in hoge mate transnationale activiteiten en hebben een zwakke transnationale identificatie.”*. Dit betekent dat de hypothese dient te worden verworpen.

4.2.2 De samenhang tussen persoonskenmerken en de transnationale betrokkenheid van expats

Inmiddels is gebleken dat de expats in beide groepen in zeer hoge mate transnationale activiteiten ondernemen en een sterke transnationale identificatie hebben. Om meer inzicht te krijgen in dit verschijnsel richt de vervolgstap van dit onderzoek zich op de samenhang tussen de verschillende persoonskenmerken van de expats en hun mate van transnationale betrokkenheid. Dit geschiedt middels het berekenen van de Pearson's r correlatiecoëfficiënt en de Spearman's ρ correlatiecoëfficiënt afgekort tot respectievelijk de Pearson's r en de Spearman's ρ . De persoonskenmerken die hierbij één voor één aan bod komen, zijn: de herkomstregio, de leeftijd, het opleidingsniveau, het inkomensniveau en de verblijfsduur van de expats.

Tabel 6. Correlaties tussen de persoonskenmerken en transnationale betrokkenheid

	Transnationale activiteiten		Transnationale identificatie	
	Expats in NL	KLM expats elders	Expats in NL	KLM expats elders
Herkomstregio¹	8,805	28,010***	16,027	16,158
Herkomstregio²	0,256	0,384***	0,346	0,238
Leeftijd³	-0,066	-0,054	-0,113	-0,344**
Opleidingsniveau⁴	0,056	-0,012	0,105	-0,285**
Inkomensniveau⁴	-0,054	0,072	0,102	-0,139
Verblijfsduur³	-0,103	0,053	0,076	-0,044

*** $p < 0,001$; ** $p < 0,01$; * $p < 0,05$.

¹ De cijfers in deze tabel zijn de waarden van Pearson's Chi-kwadraat.

² De cijfers in deze tabel zijn de waarden van Cramér's V (afgeleid uit Pearson's Chi-kwadraat).

³ Deze cijfers in de tabel zijn Pearson's r correlatiecoëfficiënten.

⁴ De cijfers in deze tabel zijn Spearman's ρ correlatiecoëfficiënten.

Bron: KLM expats (2008) en Transnationalism and Citizenship (2009)

Uit bovenstaande tabel (tabel 6) blijken er geen significante verbanden te bestaan tussen de persoonskenmerken van de expats in Nederland en de transnationale activiteiten. Dit betekent dat de herkomstregio, de leeftijd, het opleidingsniveau, het inkomensniveau en de verblijfsduur van de in

Nederland woonachtige expats niet samenhangen met de mate waarin zij deelnemen aan transnationale activiteiten. Met uitzondering van de herkomstregio gaat ditzelfde op voor de Nederlandse KLM expats die in het buitenland woonachtig zijn. De herkomstregio van de in het buitenland woonachtige Nederlandse expats hangt significant samen met het ondernemen van activiteiten op transnationaal niveau ($\text{Chi}^2 = 28,010$; Cramér's $V = 0,284$, $p < 0,001$). De Cramér's V is significant afwijkend van nul en dit betekent dat de deelname van in het buitenland woonachtige KLM expats deels bepaald wordt door hun herkomstregio. Het is echter niet mogelijk om te zeggen wat de richting (positief of negatief) van dit verband is, omdat de variabele 'herkomstregio' van nominaal meetniveau is. De sterkte van het verband is op basis van de Cramér's V is middelmatig sterk te noemen (Te Grotenhuis & Van der Weegen, 2008, p. 83).

Er blijkt ook geen samenhang te bestaan tussen de persoonskenmerken van de in Nederland woonachtige expats en de mate van hun transnationale identificatie. Onder de Nederlandse KLM expats in het buitenland blijkt er een significant negatieve samenhang te bestaan tussen de leeftijd en de mate waarin zij een transnationale identificatie hebben. Met een Pearson's r van $-0,34$ ($n=96$, $p < 0,01$) betekent dit dat hoe ouder een Nederlandse KLM expat in het buitenland is, des te lager zijn transnationale identificatie is. Er blijkt tevens een significant negatieve samenhang te zijn tussen het opleidingsniveau van de Nederlandse KLM expats die woonachtig zijn in het buitenland en de mate waarin zij een transnationale identificatie hebben. De Spearman's ρ is $-0,29$ ($n=97$, $p < 0,01$) wat betekent dat hoe hoger het opleidingsniveau van een KLM expat in het buitenland, des te zwakker zijn transnationale identificatie is. De overige persoonskenmerken (herkomstregio, inkomensniveau en verblijfsduur) van de Nederlandse KLM expats blijken niet te correleren met de mate waarin zij een transnationale identificatie hebben.

Terugblik op de hypothesen

Voor vier van de vijf persoonskenmerken werden bepaalde relaties tot de mate van transnationale betrokkenheid verwacht. Hierover zijn in het tweede hoofdstuk dan ook een aantal hypothesen geformuleerd. Met betrekking tot de samenhang tussen herkomstregio en transnationale betrokkenheid was er onvoldoende literatuur om een goed onderbouwde verwachting te formuleren. Desondanks blijkt er onder de Nederlandse KLM expats in het buitenland een zekere samenhang te bestaan tussen hun herkomstregio en de mate waarin zij transnationale activiteiten ondernemen.

De eerste hypothese betreft de relatie tussen leeftijd en de transnationale betrokkenheid en luidt: *“Naarmate een expat ouder is, is de mate waarin hij transnationale betrokkenheid toont hoger.”*. De berekende correlatiecoëfficiënten stroken niet met deze verwachting. Op de Nederlandse KLM expats die in het buitenland woonachtig zijn, blijkt zelfs voor een deel het tegenovergestelde van toepassing te zijn. Naarmate hun leeftijd stijgt, daalt de mate van transnationale identificatie. De hypothese betreffende het verband tussen de leeftijd van een expat en de transnationale betrokkenheid wordt derhalve voor beide groepen expats verworpen.

De hypothese over de samenhang tussen het opleidingsniveau van expats in en de mate van transnationale betrokkenheid is tweeledig: *“(1) Expats met een hoger opleidingsniveau ondernemen meer transnationale activiteiten en (2) expats met een hoger opleidingsniveau voelen een minder sterke transnationale identificatie dan expats met een lager opleidingsniveau.”*. Het eerste deel van de hypothese dient te worden verworpen op basis van het gebrek aan significante resultaten. Het tweede deel van de hypothese dient voor de buitenlandse expats in Nederland te worden

verworpen, maar niet voor de Nederlandse KLM expats die in het buitenland woonachtig zijn. Voor deze groep is een significant negatief verband gevonden tussen het opleidingsniveau en de mate waarin zij een transnationale identificatie hebben.

De verwachtingen met betrekking tot de relaties tussen (1) het inkomensniveau en de transnationale betrokkenheid en (2) de verblijfsduur en de transnationale betrokkenheid zijn verwoord in twee hypothesen. De eerste luidt: *“Een expat met een hoog inkomensniveau toont in mindere mate transnationale betrokkenheid.”*. En de daaropvolgende is: *“Een expat met een langere verblijfsduur is in mindere mate transnationaal betrokken.”*. De berekende correlatiecoëfficiënten zijn niet significant en staven deze hypothesen niet. Dit betekent dat beide hypothesen voor beide groepen expats worden verworpen.

Kort samengevat dienen de hypothesen betreffende de verbanden tussen de persoonskenmerken en transnationale betrokkenheid grotendeels verworpen te worden. De enige (deel)hypothese die niet verworpen mag worden op basis van de berekende correlatiecoëfficiënten betreft de negatieve samenhang tussen het opleidingsniveau en de mate van transnationale identificatie onder Nederlandse KLM expats die in het buitenland verblijven.

4.3 Lokale betrokkenheid onder expats

De achtergrondinformatie en de mate van transnationale betrokkenheid van de expats in dit onderzoek zijn inmiddels bekend. Het onderzoek gaat verder met het onderzoeken van de betrokkenheid op lokaal niveau. Deze paragraaf begint in het licht daarvan dan ook met een beschrijving van de mate waarin expats in Nederland en KLM expats in het buitenland lokale betrokkenheid tonen. Nadat dit in kaart is gebracht, is er aandacht voor de verbanden tussen de persoonskenmerken van de expats en de mate waarin zij lokaal betrokken zijn.

4.3.1 Lokale betrokkenheid onder expats

Eerder is genoemd dat lokale betrokkenheid bestaat uit twee componenten: (1) lokale activiteiten en (2) de lokale identificatie. Er zijn twee soorten activiteiten op lokaal niveau te onderscheiden, namelijk de activiteiten die tot het sociaal-culturele domein behoren en de activiteiten van politieke aard. De lokale identificatie wordt gevormd door de mate van gevoelens van verbondenheid met het vestigingsland. De volgende tabel (tabel 7) geeft inzicht in de mate van lokale betrokkenheid van de in Nederland woonachtige expats en van de Nederlandse KLM expats die in het buitenland verblijven.

Tabel 7. Lokale betrokkenheid onder expats (in percentages)

	Expats in Nederland	Nederlandse expats in het buitenland
Sociaal-Culturele activiteiten		
Betrokkenheid bij een lokale sportvereniging		
Geen lid/betrokkenheid met sportvereniging	47,1	70,6
Wel lid/betrokkenheid met sportvereniging	52,9	29,4
Totaal betrokkenheid bij een lokale sportvereniging	100,0 (N=68)	100,0 (N=109)
Politieke activiteiten		
Betrokkenheid bij een lokale politieke vereniging		
Geen lid/betrokkenheid met politieke vereniging	98,5	100,0
Wel lid/betrokkenheid met politieke vereniging	1,5	0,0
Totaal betrokkenheid bij een lokale politieke vereniging	100,0 (N=68)	100,0 (N=109)
Op de hoogte blijven van nieuws in het vestigingsland		
Niet op de hoogte blijven van nieuws	5,9	10,2
Via één kanaal op de hoogte blijven	5,9	0,9
Via twee of meer kanalen op de hoogte blijven	88,2	88,9
Totaal op de hoogte blijven van nieuws in het vestigingsland	100,0 (N=68)	100,0 (N=108)
Lokale identificatie		
Gevoelens van verbondenheid met het vestigingsland		
Helemaal niet hecht verbonden	2,9	13,3
Niet zo hecht verbonden	27,9	46,9
Hecht verbonden	63,2	37,8
Erg hecht verbonden	5,9	2,0
Totaal gevoelens van verbondenheid met het vestigingsland	100,0 (N=68)	100,0 (N=98)

De cijfers in deze tabel zijn een weergave van het percentage respondenten die een bepaald antwoord hebben gegeven met betrekking tot lokale betrokkenheid.

Bron: KLM expats (2008) en Transnationalism and Citizenship (2009)

Een groot deel van de expats onderneemt sociaal-culturele activiteiten op lokaal niveau. Meer dan de helft (53 procent) van de in Nederland woonachtige expats is betrokken als lid of vrijwilliger bij een sportvereniging in Nederland. De KLM expats zijn, met 29 procent, relatief minder betrokken bij een sportvereniging in hun vestigingsland.

Met uitzondering van twee procent van de expats in Nederland is niemand betrokken als lid of vrijwilliger bij een politieke vereniging in het vestigingsland. Het merendeel van de expats, respectievelijk 94 procent van de expats in Nederland en 90 procent van de KLM expats in het buitenland, blijft op de hoogte van nieuws en ontwikkelingen in het vestigingsland. Circa zes procent van de in Nederland woonachtige expats en slechts één procent van de door de KLM uitgezonden expats doet dat via één nieuwskanaal. Verreweg het grootste deel van de expats blijft via twee of meer kanalen op de hoogte van nieuws en ontwikkelingen in het vestigingsland, namelijk 88 procent van de expats in Nederland en 89 procent van de KLM expats die zich buiten Nederland hebben gevestigd. Van de expats in Nederland en van de elders wonende expats die zijn uitgezonden door de KLM onderneemt respectievelijk 94 procent en 90 procent ten minste één lokale politieke activiteit.

Hiervan onderneemt respectievelijk zes procent van de expats in Nederland en één procent van de elders gestationeerde Nederlandse KLM expats één politieke activiteit op lokaal niveau. Het grootste deel (87 procent) van de expats in Nederland en het grootste deel (89 procent) van de KLM expats scoort op de index van lokale politieke activiteiten een 2 wat inhoudt dat zij of twee politieke activiteiten op lokaal niveau ondernemen of nieuws en ontwikkelingen in het vestigingsland volgen via twee of meer dan twee kanalen. Enkel onder de expats in Nederland is een klein deel (twee procent) lid van een politieke vereniging in Nederland terwijl zij ook nieuws en ontwikkelingen in het vestigingsland volgen via twee of meer nieuwskanalen.

Het blijkt dat de mate van het hebben van gevoelens van verbondenheid met het vestigingsland, ofwel het hebben van een lokale identificatie, verschilt tussen de twee groepen expats. Slechts drie procent van de in Nederland woonachtige expats en dertien procent van de elders wonende KLM expats voelt zich helemaal niet hecht verbonden met het land waarin zij wonen. Een aanzienlijk groter deel zegt zich iets hechter, maar nog altijd niet zo hecht, verbonden te voelen met hun vestigingsland. Dit betreft 28 procent van de expats in Nederland en maar liefst 47 procent van de KLM expats. De meeste expats in Nederland (63 procent) en 38 procent van de KLM expats in het buitenland voelen zich echter hecht verbonden met het vestigingsland. Een klein deel van de expats in Nederland (zes procent) voelt zich erg hecht verbonden met hun vestigingsland. Dit geldt voor een nog kleiner percentage, namelijk slechts twee procent, van de KLM expats die in het buitenland woonachtig zijn. Eén van de meest opmerkelijke verschillen is dat de meeste expats in Nederland zich hecht verbonden voelen met Nederland terwijl de meeste KLM expats zich juist niet hecht verbonden voelen met hun vestigingsland.

Net als bij de transnationale activiteiten is er naast de indexen voor de lokale activiteiten per domein ook een totaalindex gevormd. Deze totaalindex geeft een indruk van de algehele mate waarin de expats lokale activiteiten ondernemen. De totaalindex van lokale activiteiten bestaat eveneens uit een optelsom van de scores op elke afzonderlijke activiteit op lokaal niveau. De minimale score op deze totaalindex van lokale activiteiten is een 0 en de maximale score is een 4. De scores betekenen dat de expats (0) geen, (1) in zeer lage mate, (2) in lage mate, (3) in hoge mate en (4) in zeer hoge mate activiteiten op lokaal niveau ondernemen. De in tabel 8 weergegeven percentages zijn gebaseerd op het aantal expats dat een geldig antwoord heeft gegeven op elke activiteit die is meegenomen in het berekenen van de score op de totaalindex. Bij de expats in Nederland staat honderd procent daarom gelijk aan N=68 en bij de Nederlandse KLM expats in het buitenland staat honderd procent gelijk aan N=108. Van de in Nederland woonachtige expats scoort vier procent en een flinke tien procent een 0 op de totaalindex. Maar weinig expats hebben een totaalscore van 1 op deze totaalindex van lokale activiteiten. Het gaat hierbij om drie procent van de expats die in Nederland verblijven en geen van de Nederlandse KLM expats in het buitenland. De meeste expats scoren een 2 of 3 op de totaalindex. Zo scoort 46 procent van de expats in Nederland en exact 62 procent van de Nederlandse KLM expats die elders woonachtig zijn een 2. Een 3 als totaalscore is van toepassing op respectievelijk 46 procent en 28 procent van de in Nederland woonachtige expats en de in het buitenland woonachtige Nederlandse KLM expats. Slechts twee procent van de expats in Nederland heeft de maximale score van 4. Van de KLM expats in het buitenland heeft niemand de maximale score behaald.

Tabel 8. Score op de totaalindex van lokale activiteiten (in percentages)

	Expats in Nederland (N= 68)	Nederlandse KLM expats in het buitenland (N=108)
Score 0	4,4	10,2
Score 1	2,9	0,0
Score 2	45,6	62,0
Score 3	45,6	27,8
Score 4	1,5	0,0

De cijfers in deze tabel zijn een weergave van het percentage respondenten die een bepaalde score hebben op de totaalindex van lokale activiteiten.

Bron: KLM expats (2008) en Transnationalism and Citizenship (2009)

De gemiddelde score van de in Nederland woonachtige expats bedraagt op deze totaalindex van lokale activiteiten een 2,4 en die van de KLM expats die buiten Nederland verblijven bedraagt 2,1. Het verschil tussen deze gemiddelden is significant ($t=2,57$, $p:< 0,05$). Dit betekent dat de expats in Nederland iets meer of intensiever lokale activiteiten ondernemen dan de Nederlandse KLM expats in het buitenland. Voor beide groepen is de afgeronde gemiddelde score 2. Op basis van de bijbehorende classificering betekent deze score dat zij in lage mate activiteiten op lokaal niveau ondernemen. Hierbij moet in gedachten worden gehouden dat bij het hanteren van deze classificering voorzichtigheid geboden is, omdat er geen rekening is gehouden met de mate van deelname aan lokale activiteiten van andere migrantengroepen.

De scores van beide groepen expats op het hebben van een lokale identificatie, ofwel het voelen van een bepaalde mate van verbondenheid met het vestigingsland, zijn reeds weergegeven in tabel 7. Om een vergelijking mogelijk te maken tussen de mate waarin buitenlandse expats in Nederland en de mate waarin Nederlandse KLM expats in het buitenland een lokale identificatie hebben, is het praktisch om de gemiddelde scores naast elkaar te leggen. Hierbij is de minimale score een 0 en de maximale score een 3. De bijbehorende classificering is als volgt: het hebben van een (0) zeer zwakke, (1) zwakke, (2) sterke en (3) zeer sterke lokale identificatie. De expats die in Nederland wonen hebben een gemiddelde score van 1,7 en de gemiddelde score van de Nederlandse KLM expats die elders wonen ligt iets lager, namelijk op 1,3. Het verschil tussen deze gemiddelden op de totaalindex van lokale identificatie is significant ($t=4,29$, $p:< 0,001$). Dit houdt in dat de expats in Nederland een iets sterkere lokale identificatie hebben dan de Nederlandse KLM expats in het buitenland. Met een afgeronde score van 2 kan gesteld worden dat de in Nederland woonachtige expats een sterke lokale identificatie hebben. De afgeronde score van de Nederlandse KLM expats in het buitenland is een 1. Dit houdt volgens de opgestelde classificering in dat zij een zwakke lokale identificatie hebben.

De hypothese met betrekking tot de mate van lokale betrokkenheid onder expats luidt: *“Expats ondernemen veel lokale activiteiten, maar hebben tegelijkertijd een zwakke lokale identificatie.”*. De zojuist beschreven resultaten op de totaalindexen van lokale activiteiten en transnationale lokale staven deze hypothese niet. Het blijkt dat expats uit beide groepen in lage mate lokale activiteiten ondernemen. De in Nederland woonachtige expats hebben daarbij een sterke lokale identificatie en de Nederlandse KLM expats in het buitenland een zwakke lokale identificatie. Enkel het tweede deel van de hypothese klopt dus voor één van de twee groepen expats, namelijk voor de Nederlandse expats die in het buitenland woonachtig zijn. Desondanks staft de data de hypothese niet als geheel wat betekent dat deze verworpen dient te worden.

4.3.2 De samenhang tussen persoonskenmerken en de lokale betrokkenheid van expats

Uit de beschreven statistieken blijkt dat de expats in beide groepen niet in vrij lage mate lokale activiteiten ondernemen. Om meer duidelijkheid te krijgen over dit verschijnsel vervolgen we het onderzoek door de samenhang tussen diverse persoonskenmerken van de expats en de mate waarin zij lokaal betrokken zijn te analyseren. De persoonskenmerken die hierbij aan bod komen, zijn: de herkomstregio, de leeftijd, het opleidingsniveau, het inkomensniveau en de verblijfsduur van de expats. De volgende tabel (tabel 9) bevat een overzicht van de correlaties tussen de verschillende persoonskenmerken en het tonen van lokale betrokkenheid in de vorm van het ondernemen van lokale activiteiten en het hebben van een lokale identificatie.

Tabel 9. Correlaties tussen de persoonskenmerken en lokale betrokkenheid

	Lokale activiteiten		Lokale identificatie	
	Expats in NL	KLM expats elders	Expats in NL	KLM expats elders
Herkomstregio¹	22,632	10,561	42,018**	14,305
Herkomstregio²	0,291	0,233	0,457**	0,223
Leeftijd³	-0,184	-0,036	-0,113	-0,185
Opleidingsniveau⁴	-0,118	-0,164	-0,086	-0,435***
Inkomensniveau⁴	-0,193	0,026	-0,181	0,029
Verblijfsduur³	-0,139	-0,030	0,218	0,069

***p < 0,001; **p < 0,01; *p < 0,05.

¹ De cijfers in deze tabel zijn de waarden van Pearson's Chi-kwadraat.

² De cijfers in deze tabel zijn de waarden van Cramér's V (afgeleid uit Pearson's Chi-kwadraat).

³ Deze cijfers in de tabel zijn Pearson's *r* correlatiecoëfficiënten.

⁴ De cijfers in deze tabel zijn Spearman's *rho* correlatiecoëfficiënten.

Bron: KLM expats (2008) en Transnationalism and Citizenship (2009)

De voorgaande tabel (tabel 9) laat zien dat er geen significante verbanden bestaan tussen de persoonskenmerken van de buitenlandse expats in Nederland en het ondernemen van lokale activiteiten. Ditzelfde geldt voor de Nederlandse KLM expats die in het buitenland woonachtig zijn. De herkomstregio, de leeftijd, het opleidingsniveau, het inkomensniveau en de verblijfsduur van de twee groepen expats hangen niet samen met hun deelname aan activiteiten op lokaal niveau. Dit betekent dat alle hypothesen omtrent de verwachte verbanden tussen de genoemde persoonskenmerken en het ondernemen van lokale activiteiten dienen te worden verworpen.

Onder de in Nederland woonachtige buitenlandse expats is er enkel een significant verband tussen de herkomstregio en de mate waarin zij een lokale identificatie hebben ($\text{Chi}^2 = 42,018$; Cramér's $V = 0,457$, $p < 0,01$). Deze waarde van Cramér's V betekent dat de deelname van de buitenlandse expats die woonachtig zijn in Nederland deels bepaald wordt door hun herkomstregio. Het is echter onmogelijk om te zeggen wat de richting (positief of negatief) van dit verband is, omdat de variabele 'herkomstregio' van nominaal meetniveau is. De sterkte van het verband is op basis van de Cramér's V volgens de vuistregel van Te Grotenhuis en Van der Weegen (2008, p.83) zeer sterk te noemen. De overige persoonskenmerken van de in Nederland woonachtige buitenlandse expats hangen niet samen met de mate van het hebben van een lokale identificatie. Onder de Nederlandse KLM expats in het buitenland is dit anders. Met een Spearman's *rho* van $-0,44$ ($n=98$, $p < 0,001$) is de samenhang tussen het achtergrondkenmerk 'opleidingsniveau' en hun lokale identificatie significant negatief voor de Nederlandse KLM expats die elders wonen. Dit betekent dat hoe hoger het

opleidingsniveau van een Nederlandse KLM expat in het buitenland is, des te zwakker zijn lokale identificatie is. Er bestaat geen significant verband tussen de overige persoonskenmerken (herkomstregio, leeftijd, inkomensniveau en verblijfsduur) van de Nederlandse expats en de mate waarin zij een lokale identificatie hebben.

Terugblik op de hypothesen

Voor vier van de vijf persoonskenmerken werden bepaalde relaties tot de mate van lokale betrokkenheid verwacht. Hierover zijn in het tweede hoofdstuk een aantal hypothesen geformuleerd. Over het persoonskenmerk 'herkomstregio' is geen hypothese opgesteld, maar onder de in Nederland woonachtige expats blijkt er een significante samenhang te bestaan tussen dit persoonskenmerk en de mate van lokale identificatie.

De eerste hypothese betreft de samenhang tussen leeftijd en lokale betrokkenheid en luidt: *“Naarmate een expat ouder is, daalt de mate waarin hij lokaal betrokken is.”*. Voor beide groepen zijn er geen significante correlaties aangetoond derhalve dient deze hypothese te worden verworpen.

De correlatie tussen het opleidingsniveau en de lokale activiteiten is zowel voor de buitenlandse expats die in Nederland woonachtig zijn als voor de Nederlandse KLM expats die in het buitenland verblijven eveneens niet significant. De correlatie tussen het opleidingsniveau en lokale identificatie is onder de in Nederland woonachtige expats eveneens niet significant. Met een Spearman's ρ van $-0,44$ ($n=98$, $p<0,001$) is de correlatie tussen het achtergrondkenmerk 'opleidingsniveau' en lokale identificatie echter significant negatief voor de Nederlandse KLM expats die elders wonen. Dit betekent hoe hoger het opleidingsniveau van een Nederlandse KLM expat in het buitenland is, des te zwakker zijn lokale identificatie is. Dit strookt niet met de vooraf geformuleerde hypothese: *“Hoe hoger het opleidingsniveau van een expat, des te meer lokale betrokkenheid hij toont.”*. Om deze reden dient de hypothese te worden verworpen.

Wat betreft de relaties tussen (1) het inkomensniveau en beide componenten van lokale betrokkenheid en (2) verblijfsduur en beide componenten van lokale betrokkenheid zijn er geen significante resultaten voor de twee groepen expats. Dit betekent dat zowel de hypothese *“Naarmate het inkomensniveau van een expat toeneemt, des te meer betrokken hij is op lokaal niveau.”* als de hypothese *“Hoe langer de verblijfsduur van een expat, des te meer lokale betrokkenheid hij toont.”* dient te worden verworpen.

Dit betekent dat alle hypothesen over de relaties tussen de verschillende persoonskenmerken en de mate van lokale betrokkenheid voor beide groepen expats dienen te worden verworpen.

4.4 De samenhang tussen transnationale en lokale betrokkenheid onder expats

Deze vierde paragraaf bevat een uitgebreide beschrijving van de onderzoeksresultaten betreffende de samenhang tussen transnationale en lokale betrokkenheid onder de twee groepen expats die centraal staan in dit onderzoek. De samenhang tussen transnationale en lokale betrokkenheid onder de in Nederland woonachtige buitenlandse expats en de Nederlandse KLM expats die elders woonachtig zijn, is het hoofdverband in dit onderzoek. De eerste stap in het onderzoeken van dit hoofdverband is het analyseren in welke mate het ondernemen van transnationale activiteiten verband houdt met het ondernemen van activiteiten op lokaal niveau. Daarna komt de samenhang

tussen de mate van het ondernemen van transnationale activiteiten en het hebben van een lokale identificatie aan bod. Vervolgens is het van belang om te onderzoeken welke samenhang er bestaat tussen het hebben van een transnationale identificatie en het ondernemen van lokale activiteiten. Het daarop volgende verband dat wordt geanalyseerd is het verband tussen transnationale identificatie en het hebben van een lokale identificatie. De paragraaf sluit af met de onderzoeksresultaten omtrent het blijven bestaan van eventuele verbanden na controle voor de invloed van verschillende persoonskenmerken.

4.4.1 De samenhang tussen de transnationale en lokale betrokkenheid van expats

Alvorens middels het uitvoeren van een lineaire regressieanalyse alle genoemde verbanden te onderzoeken, dienen de eventuele correlaties tussen de verschillende componenten te worden vastgesteld met behulp van Pearson's r correlatiecoëfficiënten. Deze correlatiecoëfficiënten zijn weergegeven in de onderstaande tabel (tabel 10).

Tabel 10. Correlaties tussen de transnationale en lokale betrokkenheid (Pearson's r correlatiecoëfficiënten)

	Lokale activiteiten		Lokale identificatie	
	Expats in NL	KLM expats elders	Expats in NL	KLM expats elders
Transnationale activiteiten	0,218	0,345**	-0,158	-0,149
Transnationale identificatie	-0,108	0,129	0,159	0,054

***p < 0,001; **p < 0,01; *p < 0,05.

Bron: KLM expats (2008) en Transnationalism and Citizenship (2009)

De vooraf uitgesproken verwachting betreffende het centrale verband tussen transnationale en lokale betrokkenheid onder expats is dat des te meer een expat transnationaal betrokken is, des te minder hij lokaal betrokken is. Er wordt dus een negatief verband veronderstelt tussen de betrokkenheid op deze twee verschillende schaalniveaus. Uit de berekende Pearson's r correlatiecoëfficiënten blijkt echter dat dit niet het geval is. Voor de in Nederland woonachtige expats is er geen significante samenhang tussen het ondernemen van lokale activiteiten en het deelnemen aan transnationale activiteiten. Er bestaat echter een discrepantie tussen de resultaten voor de in Nederland woonachtige buitenlandse expats en de Nederlandse KLM expats die buiten Nederland woonachtig zijn als het gaat de relatie tussen lokale en transnationale activiteiten. Tussen de lokale activiteiten en de transnationale activiteiten van de in het buitenland woonachtige Nederlandse KLM expats bestaat er een positief significante samenhang. De Pearson's r is 0,35 ($n=96$, $p<0,01$) wat betekent dat des te meer transnationale activiteiten een KLM expat in het buitenland onderneemt, des te hoger de deelname aan activiteiten op lokaal niveau en andersom. Voor beide groepen expats bestaat er geen samenhang tussen het deelnemen aan lokale activiteiten en het hebben van een transnationale identificatie. Daarnaast hangt de lokale identificatie voor beide groepen expats niet samen met de mate waarin zij transnationale activiteiten ondernemen noch met hun transnationale identificatie.

Uit de correlatiecoëfficiënten blijkt er nauwelijks een onderlinge samenhang te zijn tussen de componenten van transnationale betrokkenheid van een expat en de mate waarin hij betrokken is op lokaal niveau. Deze onderzoeksresultaten stroken niet met de hypothese "*Hoe groter de mate van*

transnationale betrokkenheid van een expat, des te minder lokale betrokkenheid hij toont.”. De enige significante correlatiecoëfficiënt bewijst juist, in ieder geval voor de in het buitenland wonende Nederlandse KLM expats, het tegendeel. In de volgende paragrafen wordt het verband tussen transnationale en lokale betrokkenheid nogmaals getoetst middels multiële lineaire regressieanalyses. Deze analyses geven tevens uitsluitel betreffende het bevestigen of verwerpen van de zojuist genoemde hypothese.

4.4.2 Het verband tussen transnationale betrokkenheid en lokale betrokkenheid van expats gecontroleerd voor de invloed van persoonskenmerken

Zojuist is geconstateerd dat er weinig onderlinge samenhang bestaat tussen de mate waarin een expat betrokken is op transnationaal niveau en in hoeverre hij betrokken is op lokaal niveau. Dit onderzoek is gestart met de verwachting dat er een negatief verband bestaat tussen de mate waarin expats transnationale betrokkenheid tonen en de mate waarin zij op lokaal niveau betrokken zijn. Het hoofdverband is eerder in dit hoofdstuk verkend aan de hand van het berekenen van correlaties, maar het onderzoek gaat nog een stap verder. Het verband wordt in de komende paragrafen onderzocht aan de hand van een tweetal multiële regressieanalyses. De eerste multiële regressieanalyse laat zien of het ondernemen van transnationale activiteiten en het hebben van een transnationale identificatie een verklaring bieden voor de deelname aan lokale activiteiten. Daarbij wordt onderzocht of de eventuele verbanden blijven bestaan na controle voor diverse persoonskenmerken. De tweede multiële regressieanalyse dient tot het beantwoorden van de vraag of eventuele verbanden tussen transnationale betrokkenheid en lokale identificatie blijven bestaan na het controleren voor de invloed van de volgende persoonskenmerken: de herkomstregio, de leeftijd, het opleidingsniveau, de hoogte van het inkomen en de verblijfsduur van de expat. Beide analyses brengen tevens het verschil tussen de in Nederland woonachtige expats en de Nederlandse expats die in het buitenland wonen met betrekking tot de hoofdverbanden tussen de componenten van transnationale en lokale betrokkenheid in kaart.

Lokale activiteiten

De uitkomsten van de eerste multiële regressieanalyse (zie tabel 11) laten zien of het ondernemen van transnationale activiteiten en het hebben van een transnationale identificatie een verklaring bieden voor het deelnemen aan lokale activiteiten en of deze uitkomsten blijven bestaan na controle voor de invloed van herkomstregio, leeftijd, opleidingsniveau, inkomensniveau en verblijfsduur. Allereerst onderzoeken wij of de transnationale betrokkenheid een bijdrage levert aan het verklaren van het deelnemen aan lokale activiteiten door expats (model I). Vervolgens wordt gekeken of er hierbij verschillen zijn tussen de in Nederland woonachtige buitenlandse expats en de Nederlandse KLM expats die buiten Nederland woonachtig zijn (model II). Tot slot wordt middels de regressieanalyse onderzocht of de uitkomsten blijven bestaan indien gecontroleerd wordt voor de invloed van diverse persoonskenmerken (III).

Tabel 11. Elementen in het verklaren van lokale activiteiten (lineaire regressieanalyse: de coëfficiënten zijn B-coëfficiënten).

	Model I	Model II	Model III
Constante	1,139*	1,191*	1,731**
Transnationale activiteiten	0,305*	0,312*	0,219
Transnationale identificatie	0,005	-0,013	-0,013
Expatgroep (t.o.v. buitenlandse expats in NL)			
Nederlandse KLM expats buiten Nederland		-0,078	0,229
Herkomstregio (t.o.v. Europa)			
Nederland			-0,333
Afrika			0,135
Noord-Amerika			0,290
Zuid-Amerika			-0,571*
Azië			-0,004
India			-0,035
Antarctica & Oceanië			-0,330
Leeftijd			0,000
Opleidingsniveau (t.o.v. Universiteit / MBA / Post-hbo)			
Hbo			-0,164
Mbo			-0,197
Overig			-0,298
Inkomensniveau (t.o.v. € 0 – € 4.000)			
€ 4.000 – € 8.000			-0,056
Meer dan € 8.000			-0,571*
Verblijfsduur			-0,015
N	161	161	161
Verklaarde variantie (R²)	0,034	0,037	0,171

***p < 0,001; **p < 0,01; *p < 0,05.

Bron: KLM expats (2008) en Transnationalism and Citizenship (2009)

Uit de, in tabel 11 weergegeven, resultaten van de regressieanalyse lijkt er (in model I en II) een verband te bestaan tussen de transnationale activiteiten en de lokale activiteiten. Wanneer dit verband gecontroleerd wordt voor verschillende persoonskenmerken vervalt deze relatie. Tijdens het uitvoeren de regressieanalyse zijn er geen significante verschillen tussen de twee groepen expats op lokale activiteiten naar voren gekomen (model II). In het derde model wordt duidelijk of de verbanden tussen de componenten van transnationale betrokkenheid (transnationale activiteiten en transnationale identificatie) en lokale activiteiten blijft bestaan na het controleren voor expatgroep en de overige persoonskenmerken. Het lijkt erop dat het in model I geschatte verband tussen transnationale en lokale activiteiten verklaard wordt door de herkomstregio en het inkomensniveau van de expats. Uit het derde model blijkt namelijk dat expats uit Zuid-Amerika minder lokale activiteiten ondernemen dan expats die hun herkomst in een Europees land (met uitzondering van Nederland) hebben. Daarnaast ondernemen expats met een netto maandinkomen dat boven de achtduizend euro ligt minder intensief activiteiten op lokaal niveau dan expats met een netto

maandinkomen tussen de nul en vierduizend euro. De uitgevoerde regressieanalyses tonen aan dat de overige persoonskenmerken geen significante bijdrage leveren aan het verklaren van lokale activiteiten. Het uiteindelijke model, met daarin alle controlevariabelen en de twee onafhankelijke variabelen, verklaart 17,1 procent van de variantie in lokale activiteiten ($R^2 = 0,171$). Dit betekent dat een deel van het al dan niet ondernemen van lokale activiteiten verklaard wordt door andere factoren dan die in de analyse zijn opgenomen.

Lokale identificatie

Deze tweede multipale regressieanalyse toont aan in hoeverre het deelnemen aan transnationale activiteiten en het hebben van een transnationale identificatie verband houdt met de mate waarin expats een lokale identificatie hebben na controle voor verschillende persoonskenmerken. De volgende tabel (tabel 12) bevat de resultaten van deze tweede regressieanalyse. In het eerste model wordt het verband tussen de twee componenten van transnationale betrokkenheid en het al dan niet hebben van een lokale identificatie geschat. Vervolgens komen de eventuele verschillen tussen de twee groepen expats, de Nederlandse expats die in het buitenland wonen en de in Nederland woonachtige buitenlandse expats, aan bod (model II). In het laatste model wordt gecontroleerd voor de persoonskenmerken: herkomstregio, leeftijd, opleidingsniveau, inkomensniveau en verblijfsduur.

Tabel 12. Elementen in het verklaren van lokale identificatie (lineaire regressieanalyse: de coëfficiënten zijn B-coëfficiënten).

	Model I	Model II	Model III
Constante	1,404*	1,643**	1,914**
Transnationale activiteiten	-0,050	-0,018	-0,029
Transnationale identificatie	0,147*	0,067	0,005
Expatgroep (t.o.v. buitenlandse expats in NL)			
Nederlandse KLM expats buiten Nederland		-0,362**	-0,460
Herkomstregio (t.o.v. Europa)			
Nederland			0,159
Afrika			-0,382
Noord-Amerika			-0,209
Zuid-Amerika			-0,043
Azië			0,079
India			0,178
Antarctica & Oceanië			-0,458
Leeftijd			0,000
Opleidingsniveau (t.o.v. Universiteit / MBA / Post-hbo)			
Hbo			-0,384*
Mbo			-0,434
Overig			-0,558**
Inkomensniveau (t.o.v. € 0 – € 4.000)			
€ 4.000 – € 8.000			-0,047
Meer dan € 8.000			-0,267
Verblijfsduur			0,037
N	161	161	161
Verklaarde variantie (R^2)	0,026	0,084	0,224

***p < 0,001; **p < 0,01; *p < 0,05.

Bron: KLM expats (2008) en Transnationalism and Citizenship (2009)

In eerste instantie lijkt er een positief verband te bestaan tussen het hebben van een transnationale identificatie en het hebben van een lokale identificatie (model I). Het tweede model suggereert dat dit resultaat toegeschreven dient te worden aan de verschillen in expatgroep. Uit de resultaten van het tweede model van de regressieanalyse blijkt dat de Nederlandse KLM expats een minder sterke lokale identificatie hebben dan de buitenlandse expats die in Nederland woonachtig zijn. Dit is echter alleen het geval zolang er niet gecontroleerd wordt voor andere persoonskenmerken (zie model III). De regressieanalyse brengt aan het licht dat expats met een hbo-opleiding als hoogst behaalde opleiding zich in mindere mate verbonden voelen met het vestigingsland dan expats met als hoogst afgeronde opleiding een universitaire studie, een post-hbo of een MBA. Ook expats met een afgeronde opleiding die in de categorie overig valt, voelen zich significant minder verbonden met het vestigingsland dan expats met een afgeronde universitaire studie, een post-hbo opleiding of een MBA. De resultaten met betrekking tot de expats die Mbo als hoogst behaalde opleiding hebben genoemd, zijn niet significant en hieraan mogen derhalve geen conclusies worden verbonden. Het gebrek aan significantie wordt in dit geval mogelijk veroorzaakt door het zeer kleine aantal expats dat een Mbo-opleiding als hoogst behaalde opleiding heeft genoemd (zie tabel 2 en tabel 3 in paragraaf 4.1). De overige persoonskenmerken blijken geen significante verklaring te bieden voor de mate waarin expats een lokale identificatie hebben. Het ondernemen van transnationale activiteiten en het hebben van een transnationale identificatie bieden eveneens geen significante verklaring op het al dan niet hebben van een lokale identificatie onder expats. De verklaarde variantie (R^2) van het laatste model met daarin alle controlevariabelen en de twee onafhankelijk variabelen verklaart 22,4 procent van het al dan niet hebben van een lokale identificatie ($R^2 = 0,224$). Dit betekent dat het overige deel van het al dan niet hebben van een lokale identificatie verklaard wordt door factoren die niet in de analyse zijn opgenomen.

Terugblik op de hypothesen

De regressieanalyses richten zich allereerst op het verband tussen transnationale en lokale betrokkenheid. De verwachting betreffende dit verband luidt als volgt: *“Hoe groter de mate van transnationale betrokkenheid van een expat, des te minder lokale betrokkenheid hij toont.”*. Uit de weergegeven resultaten in tabel 11 en tabel 12 blijkt echter dat dit niet het geval is. Er bestaat een positieve samenhang tussen het ondernemen van transnationale activiteiten en het deelnemen aan lokale activiteiten voor beide groepen expats. Er is geen significant verband tussen de transnationale identificatie van expats en de mate waarin zij lokale activiteiten ondernemen. De transnationale activiteiten en het hebben van een lokale identificatie blijken ook geen verband te houden met elkaar. Er blijkt wel een positief verband te zijn tussen de transnationale identificatie en de lokale identificatie van expats. Dit is een tegenovergestelde uitkomst dan op voorhand was verwacht. De zojuist genoemde hypothese dient op basis van de uitkomsten van de berekende correlaties in paragraaf 4.4.1 en de uitkomsten van de multiële lineaire regressieanalyses in deze paragraaf te worden verworpen.

De gevonden positieve verbanden tussen (1) transnationale en lokale activiteiten en (2) transnationale en lokale identificatie blijven niet bestaan als er gecontroleerd wordt voor diverse persoonskenmerken. Dit betekent, zoals verwacht, dat er andere verklaringen zijn voor deze verbanden. In hoofdstuk twee is er dan ook een hypothese geformuleerd over het controleren van het verband voor verschillende persoonskenmerken. Deze verwachting gaat over de lokale betrokkenheid als geheel. Dit komt voort uit het feit dat de verwachtingen omtrent het controleren

van het verband tussen transnationale betrokkenheid en lokale activiteiten voor verschillende persoonskenmerken gelijk zijn aan de verwachtingen betreffende het controleren van het verband tussen transnationale betrokkenheid en de lokale identificatie voor diezelfde persoonskenmerken. De hypothese luidt dan ook: *“Het negatieve verband tussen transnationale en lokale betrokkenheid wordt deels verklaard door de herkomstregio, de leeftijd, het opleidingsniveau, de hoogte van het inkomen en de verblijfsduur van de expat.”*. Bij het terugblikken op deze hypothese komen de persoonskenmerken in de genoemde volgorde aan bod en kijken we naar de afzonderlijke componenten van lokale betrokkenheid.

De regressieanalyse suggereert een negatief verband tussen een bepaalde herkomstregio, namelijk Zuid-Amerika, en het deelnemen aan activiteiten op lokaal niveau. Er bestaat geen significante relatie tussen de herkomstregio van de expat en de mate waarin hij al dan niet een lokale identificatie heeft. De leeftijd van de expats biedt geen significante bijdrage aan het verklaren van het ondernemen van lokale activiteiten en het hebben van een lokale identificatie. Uit de eerste regressieanalyse (met als doel het verklaren van het deelnemen aan lokale activiteiten) blijkt dat opleiding geen significante verklaring biedt voor deelname aan lokale activiteiten of voor het verband tussen transnationale betrokkenheid en lokale activiteiten. De tweede regressieanalyse (betreffende het verklaren van het hebben van een lokale identificatie) toont aan dat expats met een hbo-opleiding als hoogst behaalde opleiding zich in mindere mate verbonden voelen met het vestigingsland dan expats met als hoogst afgeronde opleiding een MBA, een post-hbo of universitaire studie. Ditzelfde geldt voor expats met een afgeronde opleiding die in de categorie overig (vaak lager geclassificeerde opleidingen) valt. Het hebben van een bepaalde opleiding draagt bij aan het verklaren van het al dan niet hebben van een lokale identificatie. Het inkomensniveau blijkt significant verband te houden met de mate waarin expats lokale activiteiten ondernemen. Uit de regressieanalyse blijkt dat expats met een netto maandinkomen boven de achtduizend euro minder (intensief) deelnemen aan lokale activiteiten dan expats met een netto maandinkomen tussen de nul en vierduizend euro. Voor deze groep expats wordt het verband tussen transnationale betrokkenheid en lokale activiteiten deels verklaard door de hoogte van hun inkomen. Het controleren voor inkomensniveau levert geen significante resultaten op betreffende het verklaren van het al dan niet hebben van een lokale identificatie. Het blijkt dat de verblijfsduur van de expats niet samenhangen met de mate waarin zij lokale activiteiten ondernemen of de mate waarin zij een lokale identificatie hebben.

5

Conclusie & Discussie

Dit kwantitatieve onderzoek is een vergelijkende studie die vernieuwde inzichten biedt in de transnationale en lokale betrokkenheid onder in Nederland woonachtige expats en Nederlandse KLM expats in het buitenland. De concepten transnationale en lokale betrokkenheid zijn gemeten aan de hand van de deelname aan diverse activiteiten op transnationaal niveau (in relatie tot het herkomstland) en op lokaal niveau (in relatie tot het vestigingsland). Een tweede onderdeel van transnationale en lokale betrokkenheid is de mate van identificatie. Met transnationale identificaties worden gevoelens van verbondenheid met het herkomstland bedoeld en met lokale identificatie het voelen van verbondenheid met het vestigingsland.

De eerste paragraaf van dit hoofdstuk bevat de conclusies van dit onderzoek. De leidraad bij het schrijven hiervan is het beantwoorden van de, in het eerste hoofdstuk opgestelde, onderzoeksvragen. Hierbij worden de onderzoeksresultaten vergeleken met gegevens uit eerdere onderzoeken en de beschreven literatuur. De eerste onderzoeksvragen hebben betrekking op de mate van de transnationale en lokale betrokkenheid onder buitenlandse expats in Nederland en Nederlandse expats die in dienst zijn van de KLM en woonachtig zijn in het buitenland. Het verband tussen het betrokken zijn op deze twee schaalniveaus wordt daarna behandeld. In de tweede paragraaf is er aandacht voor de discussie. Hierbij wordt het onderzoek met een kritische blik bekeken. Hoewel deze vergelijkende studie een vernieuwend karakter heeft en interessante inzichten biedt, zijn er ook een aantal beperkingen. Deze worden in de tweede paragraaf benoemd en gebruikt om aanbevelingen te doen voor toekomstige onderzoeken.

5.1 Conclusie

Het vorige hoofdstuk bevatte een uitvoerige beschrijving van de onderzoeksresultaten en een terugblik op de hypothesen. Deze paragraaf gaat een stap verder door de onderzoeksvragen te beantwoorden met daarbij te kijken naar de overeenkomsten en verschillen van de onderzoeksresultaten met eerder beschreven theorieën. De eerste onderzoeksvraag die wij beantwoorden luidt als volgt:

In hoeverre verschilt de transnationale betrokkenheid tussen de twee groepen expats en in welke mate hangt deze betrokkenheid samen met de persoonskenmerken herkomstregio, leeftijd, opleidingsniveau, inkomensniveau en verblijfsduur? (Onderzoeksvraag 1)

Zoals inmiddels bekend is, bestaat transnationale betrokkenheid uit twee componenten. Enerzijds is er het ondernemen van transnationale activiteiten (ofwel activiteiten in of gericht op het herkomstland). Anderzijds is er het hebben van een transnationale identificatie (ofwel het koesteren van gevoelens van verbondenheid met het herkomstland). De mate van transnationale betrokkenheid onder expats is getoetst aan de hand van totaalindexen. De minimale score op de totaalindex van transnationale activiteiten is een 0 en de maximale score bedraagt een 4. Uit de onderzoekresultaten die zijn beschreven in het voorgaande hoofdstuk blijkt dat de gemiddelde score

op de totaalindex van transnationale activiteiten voor beide groepen zo goed als maximaal is. Wanneer we kijken naar de transnationale identificatie aan de hand van de totaalindex is de minimale score een 0 en de hoogste score een 3. De mate van transnationale identificatie is voor beide groepen relatief sterk te noemen met voor beide groepen expats een gemiddelde score boven de 2. Voor de buitenlandse expats in Nederland is de transnationale identificatie gemiddeld net iets sterker dan de transnationale identificatie van Nederlandse KLM expats in het buitenland.

De conclusie met betrekking tot de transnationale betrokkenheid is dat beide groepen expats relatief gezien in zeer hoge mate deelnemen aan transnationale activiteiten en een relatief sterke transnationale identificatie hebben. Veel wetenschappers (zoals Al-Ali, Black & Koser, 2001; Mascini, Fermin & Snick, 2009; Portes, 2001; Van Bochove, 2012) stellen dat migranten met voldoende sociaal-cultureel en financieel kapitaal, zoals expats, meer deelnemen aan transnationale activiteiten dan migranten die in mindere mate beschikken over deze vormen van kapitaal. Uit de onderzoeksresultaten blijkt in dit geval dat Nederlandse KLM expats in het buitenland en buitenlandse expats in Nederland inderdaad vrij veel transnationale activiteiten ondernemen. Snel et al. (2006) tonen aan dat hoogopgeleide migranten zich minder identificeren met etnische groepen dan laagopgeleide migranten. Dit blijkt niet op te gaan voor de twee groepen expats die centraal staan in dit onderzoek. Zij hebben namelijk een relatief sterke transnationale identificatie. Dit is overeenkomstig met de resultaten uit het onderzoek van Van Bochove (2012) naar transnationale en lokale betrokkenheid onder economisch succesvolle migranten in Nederland. De emotionele binding die expats ervaren hebben een grote reikwijdte en nationale grenzen worden daarbij onbelangrijk geacht. Desondanks is de binding die kennismigrant en derhalve ook expats voelen voornamelijk gericht op het herkomstland (Van Bochove, 2012).

Bij het onderzoeken van de mate van transnationale betrokkenheid is ook de samenhang met diverse persoonskenmerken bestudeerd. De onderzoeksresultaten tonen aan dat de, in de onderzoeksvraag genoemde, persoonskenmerken van de in Nederland wonende buitenlandse expats niet significant samenhangen met beide componenten (activiteiten en identificatie) van transnationale betrokkenheid. Bij de Nederlandse KLM expats die in het buitenland verblijven, blijken de verbanden tussen de persoonskenmerken en transnationale activiteiten en transnationale identificatie eveneens grotendeels niet significant. Voor deze groep expats blijkt slechts één persoonskenmerk significant te correleren met het ondernemen van transnationale activiteiten, namelijk de herkomstregio. Daarnaast zijn er voor de in het buitenland woonachtige Nederlandse KLM expats twee persoonskenmerken die significant samenhangen met transnationale identificatie, namelijk hun leeftijd en opleidingsniveau. Hoewel Beauchemin et al. (2011) stellen dat de leeftijd van een migrant positief samenhangt met de mate waarin hij transnationaal betrokken is, blijkt dit niet het geval te zijn voor de expats in dit onderzoek. Er bestaan voor de Nederlandse KLM expats in het buitenland juist significant negatieve verbanden tussen (1) leeftijd en transnationale identificatie en tussen (2) opleidingsniveau en transnationale identificatie. Dit betekent dat de transnationale identificatie van een oudere Nederlandse KLM expat minder sterk is dan die van een jongere KLM expat in het buitenland. Hoewel de achterliggende reden hiervoor in het onderzoek niet aan het licht is gekomen, is het denkbaar dat dit te maken heeft met de reiswereld waarvan de KLM expats deel uitmaken. Wanneer mensen veel reizen en weinig 'thuis' zijn verzwakt de binding met de plaats waar zij vandaan komen. Een oudere KLM expat heeft doorgaans meer gereisd en heeft doorgaans minder tijd doorgebracht in het herkomstland dan een jongere KLM expat. Dit kan mogelijk een verklaring zijn voor het feit dat de transnationale identificatie van een oudere Nederlandse KLM expat minder

sterk is dan die van een jongere KLM expat in het buitenland. Ook het opleidingsniveau van in het buitenland woonachtige Nederlandse KLM expats hangt negatief samen met hun transnationale identificatie. Des te hoger het opleidingsniveau van een in het buitenland woonachtige Nederlandse KLM expat is, des te zwakker is zijn transnationale identificatie. Snel et al. (2006) stellen aan de hand van de uitkomsten van hun onderzoek dat des te hoger het opleidingsniveau van een migrant is, des te minder hij zich identificeert met alle etnische groepen inclusief die van hemzelf. Dit lijkt ook hier het geval te zijn.

De tweede onderzoeksvraag betreft de lokale betrokkenheid onder de twee groepen expats en luidt als volgt:

In welke mate verschilt de lokale betrokkenheid tussen de twee groepen expats en in hoeverre hangt de lokale betrokkenheid samen met de persoonskenmerken herkomstregio, leeftijd, opleidingsniveau, inkomensniveau en verblijfsduur? (Onderzoeksvraag 2)

Ook de lokale betrokkenheid bestaat uit twee componenten. Enerzijds is er weer het ondernemen van activiteiten, maar dit maal gaat het om lokale activiteiten (ofwel activiteiten in of gericht op het vestigingsland). Anderzijds is er het hebben van een lokale identificatie (ofwel het koesteren van gevoelens van verbondenheid met het vestigingsland). De mate van lokale betrokkenheid onder expats is getoetst aan de hand van twee totaalindexen, namelijk de totaalindex van lokale activiteiten en de totaalindex van lokale identificatie. De in Nederland woonachtige expats hebben significant een iets hogere score op de totaalindex van lokale activiteiten dan de KLM expats die buiten Nederland verblijven. Deze totaalindex heeft een minimale score van 0 en een maximale score van 4. De afgeronde gemiddelde score is voor beide groepen expats 2. Dit betekent dat men in relatief lage mate lokale activiteiten onderneemt. De verwachting op basis van eerdere onderzoeken was dat expats veel lokale activiteiten ondernemen en een zwakke lokale identificatie hebben. Van Bochove (2012) stelt namelijk dat de dagelijkse activiteiten van kennismigranten grotendeels plaatsvinden op lokaal niveau. Uit dit onderzoek naar transnationale en lokale betrokkenheid onder expats blijkt echter dat zowel de in Nederland woonachtige expats als de Nederlandse KLM expats in het buitenland weinig lokale activiteiten ondernemen. Het is mogelijk dat het ervaren van een taalbarrière hierbij een grote rol speelt. Kennismigranten in Nederland hebben in een eerder onderzoek aangegeven dat het niet beheersen van de Nederlandse taal een belemmering vormt voor het deelnemen aan belangrijke aspecten in het leven op lokaal niveau, waaronder het volgen van nieuws en ontwikkelingen in het vestigingsland (Van Bochove et al., 2010a). Het is ook denkbaar dat expats die met enige regelmaat verhuizen naar een ander land geen moeite doen om zich te verdiepen in de landelijke en plaatselijke politiek om vervolgens lid te worden van een politieke vereniging. Uit hetzelfde onderzoek Van Bochove et al. is tevens gebleken dat een deel van de expats voornamelijk gericht is op het werk en de expatgemeenschap. Dit is eveneens een mogelijke verklaring voor het feit dat expats (in de overige tijd) weinig activiteiten op lokaal niveau ondernemen.

Uit het onderzoek van Van Bochove (2012) blijkt dat de binding die kennismigranten voelen voornamelijk gericht is op het land van herkomst en niet zozeer op het vestigingsland. Dit laatste lijkt op te gaan voor de Nederlandse KLM expats in het buitenland, maar niet voor de in Nederland woonachtige buitenlandse expats. De mate van lokale identificatie is gemeten aan de hand van een totaalindex met een minimale score van 0 en een maximale score van 3. Uit deze totaalindex blijkt dat de in Nederland woonachtige expats met een afgeronde gemiddelde score van 2 een relatief sterke lokale identificatie hebben. De Nederlandse KLM expats in het buitenland hebben met een

afgeronde score van 1 een relatief zwakke lokale identificatie. Het in verschillende mate voelen van een lokale identificatie (ofwel het hebben van gevoelens van verbondenheid met het land, de stad en de buurt waarin de expats wonen) kan veroorzaakt worden door de attitude van de samenleving in het vestigingsland. Er is namelijk aangetoond dat het nationale migratie- en integratiebeleid in het vestigingsland bepalend is voor het gedrag en de mate van integratie van migranten in de nieuwe samenleving (Koopmans et al., 2005; Mazzucato, 2008; Van den Brink, 2006). De Nederlandse staat heeft een tolerante attitude jegens kennismigranten en dus expats. Daarnaast zijn de in Nederland woonachtige buitenlandse expats woonachtig in Rotterdam, Den Haag en randgemeenten. In deze steden wonen zeer veel migranten en heerst ook onder de burgers een veelal positieve en tolerante houding jegens kennismigranten. Het is mogelijk dat de in het buitenland woonachtige KLM expats te maken hebben met een minder uitnodigend migratiebeleid en met een samenleving die een minder tolerante attitude heeft jegens (kennis)migranten. Het zich 'welkom' voelen in het vestigingsland is van cruciaal belang bij het ontwikkelen van gevoelens van verbondenheid met het desbetreffende land. Het in zich in verschillende mate 'welkom' voelen kan de oorzaak zijn voor het verschil in sterkte van de lokale identificatie tussen de twee groepen expats.

Het tweede deel van deze onderzoeksvraag betreft enerzijds de samenhang tussen de herkomstregio, leeftijd, opleidingsniveau, inkomensniveau en verblijfsduur van een expat en de mate waarin hij lokale activiteiten onderneemt en anderzijds het verband tussen diezelfde persoonskenmerken en het al dan niet hebben van een lokale identificatie. Uit de resultaten blijkt, anders dan op basis van de literatuur verwacht, dat de persoonskenmerken van de buitenlandse expats in Nederland en de Nederlandse KLM expats in het buitenland niet correleren met de mate waarin zij activiteiten op lokaal niveau ondernemen. Er bestaat enkel een significante samenhang tussen de herkomstregio van de in Nederland woonachtige expats en de mate waarin zij een lokale identificatie hebben. Uit de regressieanalyses is gebleken dat Zuid-Amerikaanse expats minder lokale activiteiten ondernemen dan expats uit Europa. Dit wordt bij het beantwoorden van de laatste twee onderzoeksvragen nader toegelicht. De leeftijd, het opleidingsniveau, het inkomensniveau en de verblijfsduur van de expats in Nederland houden geen verband met het al dan niet hebben van een lokale identificatie. Met uitzondering van het opleidingsniveau van de Nederlandse KLM expats in het buitenland houden de in de onderzoeksvraag genoemde persoonskenmerken geen verband met de mate waarin zij een lokale identificatie hebben. Er bestaat zoals werd verwacht, op basis van Dagevos (2001) en Snel et al. (2006), een significant negatieve samenhang tussen opleidingsniveau en lokale identificatie. Dit betekent dat des te hoger het opleidingsniveau van een in het buitenland woonachtige Nederlandse KLM expat is, des te zwakker zijn lokale identificatie. Snel et al. stellen dat des te hoger het opleidingsniveau van een migrant is, des te minder hij zich identificeert met alle etnische groepen. Dit lijkt in ieder geval op te gaan voor de in het buitenland woonachtige Nederlandse KLM expats.

De volgende, en laatste twee onderzoeksvragen gaan over het verband dat centraal staat in dit onderzoek, namelijk het verband tussen transnationale betrokkenheid en lokale betrokkenheid onder expats in Nederland en onder Nederlandse KLM expats die woonachtig zijn in het buitenland. Daarnaast is het de vraag of een eventuele samenhang blijft bestaan indien gecontroleerd wordt voor de invloed van persoonskenmerken. Om hierover meer duidelijk te krijgen dienen de volgende twee deelvragen beantwoord te worden:

In hoeverre bestaat er een samenhang tussen transnationale betrokkenheid en lokale betrokkenheid en in welke mate verschilt dit voor in Nederland wonende expats en Nederlandse expats in het buitenland? (Onderzoeksvraag 3)

Blijft dit verband bestaan na het controleren voor de persoonskenmerken herkomstregio, leeftijd, opleidingsniveau, inkomensniveau en verblijfsduur? (Onderzoeksvraag 4)

Uit de berekende correlaties blijkt dat de transnationale activiteiten van de in Nederland woonachtige buitenlandse expats niet significant samenhangen met hun lokale activiteiten noch met hun lokale identificatie. Tussen de transnationale activiteiten van de Nederlandse KLM expats in het buitenland en de mate waarin zij deelnemen aan lokale activiteiten blijkt een significant positieve samenhang te bestaan. Dit betekent dat een toename in de deelname aan transnationale activiteiten gepaard gaat met een toename in het ondernemen van lokale activiteiten. Het verband tussen transnationale activiteiten en lokale identificatie blijkt ook voor deze groep niet significant. De transnationale identiteit hangt voor beide groepen niet significant samen met beide componenten (activiteiten en identificatie) van lokale betrokkenheid. Samengevat is er nauwelijks een samenhang tussen transnationale en lokale betrokkenheid. De significant positieve samenhang tussen de transnationale activiteiten en de lokale activiteiten van de Nederlandse KLM expats in het buitenland is hierop een uitzondering. Het gedrag op transnationaal niveau lijkt voor deze groep expats een goede voorspeller te zijn voor hun gedrag op lokaal niveau.

De berekende correlaties zeggen niets over de richting van de verbanden en daarom zijn er meerdere lineaire regressieanalyses uitgevoerd. Uit deze analyses blijkt dat het ondernemen van transnationale activiteiten verband houdt met een stijging in de deelname aan lokale activiteiten. Het gedrag van de expats in relatie tot hun herkomstland lijkt inderdaad een goede voorspeller voor hun gedrag in het vestigingsland. De transnationale activiteiten houden echter geen verband op de sterkte van de lokale identificatie van expats. De uitkomsten laten zien dat het hebben van een sterkere transnationale identificatie geen verband houdt met de mate waarin zij lokale activiteiten ondernemen, maar wel gepaard gaat met het hebben van een sterkere lokale identificatie. De sterkte van de gevoelens van verbondenheid met het land van herkomst lijkt voor de expats verband te houden met de gevoelens van verbondenheid met het vestigingsland. De verbondenheid van de expat op transnationaal niveau lijkt een goede voorspeller te zijn van de mate van verbondenheid op lokaal niveau.

Het controleren voor de in de laatste onderzoeksvraag genoemde persoonskenmerken zorgt ervoor dat de aangetoonde verbanden tussen (1) transnationale activiteiten en lokale activiteiten en tussen (2) transnationale identificatie en lokale identificatie verdwijnen. Dit betekent dat het hoofdverband verklaard wordt door een aantal persoonskenmerken. Het gedrag op transnationaal niveau voorspelt niet langer het gedrag op lokaal niveau en de verbondenheid tot het herkomstland is niet langer een goede voorspeller van de gevoelens van verbondenheid met het vestigingsland.

Een belangrijk onderdeel van dit onderzoek is het vergelijken van de in Nederland wonende expats met de Nederlandse KLM expats die in het buitenland woonachtig zijn. De resultaten laten geen significante verschillen zien tussen deze twee groepen expats als het gaat om het verklaren van de lokale activiteiten. Er lijkt op een bepaald moment wel een verschil te zijn tussen de twee groepen als het gaat om het verband tussen de twee componenten van transnationale betrokkenheid (activiteiten en identificatie) en het hebben van een lokale identificatie. Bij het controleren voor persoonskenmerken verdwijnt dit verschijnsel echter weer.

De berekende correlaties lieten eerder een samenhang tussen de herkomstregio en lokale identificatie zien. Na het controleren van het verband tussen transnationale betrokkenheid en lokale betrokkenheid voor persoonskenmerken lijkt dit verband nauwelijks beïnvloed te worden door de herkomstregio van de expats. Alleen expats uit Zuid-Amerika lijken minder intensief lokale activiteiten ondernemen dan expats die hun herkomst hebben in een Europees land (met uitzondering van Nederland). Wanneer we controleren voor leeftijd beïnvloedt dit de relaties tussen (1) transnationale betrokkenheid en de lokale activiteiten en (2) transnationale betrokkenheid en lokale identificatie niet. Het opleidingsniveau van de expats heeft geen significante invloed op het verband tussen transnationale betrokkenheid en lokale activiteiten. Eerder bleek dat het opleidingsniveau van Nederlandse KLM expats in het buitenland samenhangt met de mate van lokale identificatie. Uit de regressieanalyse lijkt er ook significant invloed te zijn van bepaalde opleidingscategorieën op het verband tussen transnationale betrokkenheid en lokale identificatie. Expats met een hoogst behaalde opleiding op hbo-niveau blijken zich minder verbonden te voelen met het vestigingsland dan expats met als hoogst afgeronde opleiding een MBA, een post-hbo of een universitaire studie. Ditzelfde geldt voor expats met een afgeronde opleiding die in de categorie 'overig' valt. De opleidingen in de categorie 'overig' zijn veelal lager geïndiceerde opleidingen, zoals basisonderwijs, middelbare school, Lbo, Huishoudschool etc. Dit betekent dat met betrekking tot het controleren van het centrale verband voor het opleidingsniveau van de expats er sprake is van specificatie. Dit houdt in dat er enkel voor specifieke groepen expats, in dit geval met een hbo-studie of lage opleiding, een effect bestaat op de relatie tussen transnationale betrokkenheid en de mate van lokale identificatie. Ook wanneer we controleren voor het inkomensniveau is er sprake van specificatie. Een verandering in het verband tussen transnationale betrokkenheid en lokale activiteiten is alleen van toepassing op expats met een netto maandinkomen dat hoger is dan achtduizend euro. Deze groep onderneemt minder activiteiten op lokaal niveau dan expats met een netto maandinkomen tussen nul en vierduizend euro. In een vervolgonderzoek kan gezocht worden naar eventuele verklaringen. Het controleren voor inkomensniveau heeft echter geen significante invloed op het verklaren van lokale identificatie. Het laatste persoonskenmerk waarvoor het verband tussen transnationale en lokale betrokkenheid is gecontroleerd, is de verblijfsduur van de expats. De verblijfsduur van de expat blijkt eveneens geen significante bijdrage te leveren aan de verklaring van lokale activiteiten en lokale identificatie en geen invloed te hebben op het verband tussen transnationale en lokale betrokkenheid. Kortom kan gesteld worden dat (1) Zuid-Amerikaanse expats minder lokale activiteiten ondernemen dan Europeanen, (2) expats met als hoogst behaalde opleiding een hbo-studie of een lage opleiding (zoals basisonderwijs, middelbare school, Lbo, Huishoudschool e.d.) minder binding voelen met het vestigingsland dan expats met een MBA, Post-hbo of universitair diploma en (3) expats met een netto maandinkomen van meer dan achtduizend euro minder activiteiten ondernemen in het vestigingsland dan expats die een netto maandinkomen hebben tussen nul en vierduizend euro. Hiervoor lijken geen voor de hand liggende verklaringen te zijn, maar in de toekomst kan hiernaar indien relevant geacht gericht onderzoek gedaan worden.

Deze informatie leidt uiteindelijk tot een passend, bondig doch volledig antwoord op de probleemstelling. In hoofdstuk 1 is de probleemstelling als volgt geformuleerd:

In hoeverre bestaat er een verband tussen transnationale betrokkenheid en lokale betrokkenheid onder in Nederland wonende expats en Nederlandse expats in het buitenland?

De onderzoeksresultaten tonen aan dat de gevonden verbanden tussen de twee componenten (activiteiten en identificatie) van transnationale betrokkenheid en diezelfde componenten van lokale

betrokkenheid toegeschreven worden aan de verschillen in de persoonskenmerken van expats. Daarnaast blijven de eerder aangetoonde verschillen tussen de in Nederland wonende expats en Nederlandse expats in het buitenland niet bestaan na het controleren voor andere persoonskenmerken. Enkel voor bepaalde subgroepen expats dragen specifieke persoonskenmerken significant bij aan het verklaren van lokale betrokkenheid. Zo ondernemen expats met als herkomstregio Zuid-Amerika minder lokale activiteiten dan expats uit Europa en ondernemen expats met een netto maandinkomen boven achtduizend euro ook minder lokale activiteiten dan expats met een netto maandinkomen dat nul tot vierduizend euro bedraagt. Expats met een hbo-opleiding of een opleiding in de categorie overig (basisonderwijs, middelbare school, Lbo, Huishoudschool e.d.) hebben een minder sterke lokale identificatie dan expats met een diploma van een universiteit, een post-hbo of MBA. De meest belangrijke voorspellers van lokale betrokkenheid onder expats zijn dus het opleidingsniveau en de hoogte van het inkomen.

Hoewel de verwachting bestond dat er onder expats sprake is van een negatief verband tussen transnationale betrokkenheid en lokale betrokkenheid levert dit onderzoek hiervoor geen empirisch bewijs. De verbanden die er leken te zijn, worden verklaard door bepaalde persoonskenmerken van de expats. In het tweede hoofdstuk van deze scriptie kwam naar voren dat er in de sociale wetenschappen veel discussie is betreffende de mate waarin lokale betrokkenheid een positieve, een negatieve of geen invloed heeft op de transnationale betrokkenheid van migranten. Van den Brink (2006) stelt bijvoorbeeld dat het mogelijk is dat “[...]verschijnselen als dubbele nationaliteit, de regelmatige uitwisseling met het land van herkomst en het bekijken van buitenlandse zenders nadelig zijn voor de loyaliteit aan de Nederlandse rechtsorde.” (p. 292). De Haas (2004), Mazzucato (2008) en Portes (1999) hebben een andere visie, namelijk dat transnationale betrokkenheid geen negatieve invloed heeft op de mate van lokale betrokkenheid van migranten. Snel et al. (2006) tonen met hun onderzoek eveneens aan dat identificeren met het land van herkomst en het deelnemen aan transnationale activiteiten de sociaal-culturele integratie van migranten in het algemeen niet belemmeren. Dit wil overigens niet zeggen dat er sprake is van een positieve invloed van transnationale betrokkenheid op lokale betrokkenheid. Voor de in Nederland woonachtige expats en voor de Nederlandse KLM expats in het buitenland lijkt de betrokkenheid bij het land van herkomst (transnationaal niveau) geen verband te houden met de mate waarin zij betrokken zijn in hun vestigingsland (ofwel op lokaal niveau).

5.2 Discussie

Zoals elk proces een leertraject is, is dit zeker het geval bij een afstudeeronderzoek. Er zijn dan ook bepaalde beperkingen die men in het achterhoofd dient te houden bij het lezen van de onderzoeksresultaten. Deze beperkingen zijn tevens aandachtspunten voor toekomstige wetenschappelijke onderzoeken. De eerste beperking van dit kwantitatieve onderzoek betreft het, wegens tijdsdruk, gebruikmaken van secundaire databronnen. De informatie in deze datasets is verzameld aan de hand van twee verschillende vragenlijsten. Bij het opstellen van de vragenlijst hadden de onderzoekers een andere onderzoeksvraag voor ogen dan de probleemstelling van dit afstudeeronderzoek. In het kader van de vergelijkende studie naar het verband tussen transnationale betrokkenheid en lokale betrokkenheid onder twee groepen expats was het van belang dat de variabelen voor de twee groepen gelijk waren. Achteraf bleken er relatief weinig relevante variabelen vergelijkbaar. De transnationale identificatie is bijvoorbeeld gemeten aan de hand van

één vraag. Het is dan ook twijfelachtig of de antwoorden van de expats op deze vraag de mate waarin zij een transnationale identificatie hebben voldoende representeren. Bovendien bleek het erg veel werk de originele datasets vergelijkbaar te maken en was het nodig om de relevante variabelen stuk voor stuk opnieuw te coderen. Het gevolg van het hercoderen van de variabelen is dat van bepaalde vragen het aantal antwoordcategorieën drastisch gereduceerd is. Hierdoor is er niet alleen sprake van een nuance verlies, maar is er niet altijd een normale verdeling in de data. In een ideale situatie bestaat er onder andere een normaal verdeling in de data (Field, 2009).

Een volgend punt van discussie is het relatief kleine aantal respondenten en het grote verschil in het aantal respondenten per groep. Zo is er in de dataset *Transnationalism and Citizenship* (2009) informatie opgenomen van slechts 68 in Nederland woonachtige expats die hun herkomst elders hebben. De tweede dataset *KLM expats* (2008) bevat informatie van 128 in het buitenland woonachtige Nederlandse expats die in dienst zijn van de KLM. De dataset van deze laatste groep kent echter zeer veel *missings*, ofwel missende waarden op gestelde vragen. Hierdoor is van een groot aantal Nederlandse expats in het buitenland bepaalde gegevens onbekend. In dit onderzoek zijn veel resultaten empirisch niet significant. Het is zeer de vraag of dit ook het geval is wanneer het onderzoek uitgevoerd wordt onder een groter aantal respondenten.

In een vervolgonderzoek is het raadzaam om middels één en dezelfde vragenlijst informatie te verzamelen van in Nederland woonachtige buitenlandse expats en van Nederlandse expats die woonachtig zijn buiten Nederland. Het is dan mogelijk en verstandig om meer vragen in deze vragenlijst op te nemen om transnationale en lokale betrokkenheid te meten. Het uitbreiden van het aantal vragen en het op andere wijze meten van transnationale en lokale betrokkenheid kan andere resultaten genereren. Om een evenwichtiger beeld te krijgen, dient het aantal respondenten hoger te zijn dan in dit onderzoek. Daarnaast dient het aantal respondenten in dat vervolgonderzoek idealiter ongeveer gelijk te zijn voor beide groepen. In dit afstudeeronderzoek zijn alle Nederlandse expats die niet in Nederland wonen werkzaam voor de KLM. Het is wenselijk om in een vervolgonderzoek Nederlandse expats in het buitenland te betrekken uit allerlei bedrijven en sectoren. Bovendien zijn de respondenten in dit onderzoek niet geworven middels een a-selecte steekproef waardoor de onderzoeksresultaten niet generaliseerbaar zijn. Het werven van respondenten voor een vervolgonderzoek zou idealiter geschieden aan de hand van een a-selecte steekproef.

In hoofdstuk twee zijn verschillende typologieën van kennismigranten aangehaald en toegelicht. Deze typologieën worden in de analyses van dit onderzoek niet toegepast, maar in een vervolgonderzoek met een grotere steekproef zou het vergelijken van verschillende typen expats tot nieuwe inzichten kunnen leiden. Bij het onderzoeken van de mate van lokale betrokkenheid zou tevens het analyseren in welk soort cultuur en welk soort samenleving de expat woonachtig is een interessant resultaat kunnen opleveren. Er bestaat een mogelijkheid dat een relatief kleine culturele afstand en een klein welvaartsverschil van het vestigingsland ten opzichte van het herkomstland samenhangt met een hogere mate van lokale betrokkenheid (Snel et al., 2006). In dit onderzoek is deze mogelijkheid onderbelicht en naar mijn mening verdient dit onderwerp nader onderzoek in de toekomst.

Dit onderzoek is gericht op het onderzoeken van de mate van transnationale en lokale betrokkenheid onder expats en het verband tussen de betrokkenheid op deze twee schaalniveaus. Om inzicht te krijgen in de mate van het ondernemen van transnationale/lokale activiteiten en de sterkte van de transnationale/lokale identificatie is deze gemeten aan de hand van indexen. De

scores op deze indexen zijn geïnclassificeerd. Het is echter met dit onderzoek in de hand moeilijk om deze scores te classificeren, want wat is een hoge en wat is een lage mate van het ondernemen van activiteiten en wat is een sterke of een zwakke identificatie? In dit onderzoek was hier de gelegenheid niet voor, maar een betere manier om een dergelijke classificering te ontwerpen is middels het vergelijken van de mate waarin andere migrantengroepen transnationale/lokale activiteiten ondernemen of de mate van hun transnationale/lokale identificatie.

De lokale identificatie is gemeten aan de hand van gevoelens van verbondenheid met het land, de stad en de buurt waarin de expats woonachtig zijn. De gemiddelde score van de in Nederland woonachtige expats op de totaalindex van lokale identificatie ligt iets hoger dan die van de in het buitenland woonachtige Nederlandse KLM expats. Het is mogelijk dat dit verschil voorkomt uit het geven van sociaal-wenselijke antwoorden. De KLM expats in het buitenland hebben de vragenlijst digitaal ingevuld terwijl de expats in Nederland tijdens een interview verzocht werden aan te geven in hoeverre zij zich verbonden voelen met Nederland, de stad en de buurt waarin zij wonen. Het is mogelijk dat de expats in Nederland hebben aangegeven zich meer verbonden te voelen dan zij zich in werkelijkheid voelen, omdat zij veronderstelden dat de interviewer die zij spraken ook Nederlands(e) is.

De interviews onder de in Nederland woonachtige expats zijn afgenomen onder expats die woonachtig zijn in Rotterdam (of in één van de omliggende randgemeenten Capelle aan den IJssel, Barendrecht en Landsingerland) en Den Haag (of in één van de randgemeenten Rijswijk, Wassenaar, Zoetermeer en Leidschendam-Voorburg (Van Bochove et al., 2010a). Deze steden en randgemeenten zijn gelegen in de randstad van Nederland. Het is mogelijk dat het houden van interviews buiten de randstad vanwege verschillende redenen (Van den Brink, 2006), zoals een verschil in attitude van autochtonen ten opzichte van allochtonen, andere resultaten genereert.

In dit onderzoek is veel aandacht besteed aan het sociaal-culturele domein van lokale en transnationale betrokkenheid, maar nauwelijks aandacht aan de structurele betrokkenheid. Het sociaal-culturele domein van betrokkenheid bestaat uit de sociaal-culturele activiteiten, de politieke activiteiten en gevoelens van verbondenheid van expats met het herkomst- of vestigingsland. De structurele betrokkenheid uit zich voornamelijk in economische activiteiten, zoals het al dan niet hebben van een betaalde baan en het bezitten van een eigen huis. De secundaire databronnen bevatten ontoereikende informatie voor het vergelijken van de mate waarin de twee groepen expats economische activiteiten ondernemen. Dit resulteert in het ontbreken van inzicht in de economische activiteiten en derhalve de structurele betrokkenheid van de expats op transnationaal en lokaal niveau. Het verkregen beeld van de deelname van expats in lokale activiteiten en transnationale activiteiten is dus onvolledig. Een vervolgonderzoek met een specifiek voor dat onderzoek ontwikkelde vragenlijst die gelijk is voor beide groepen expats maakt het mogelijk om de algehele sociaal-culturele en structurele transnationale betrokkenheid (inclusief economische activiteiten), de mogelijke samenhang tussen deze twee vormen en de mogelijke relatie met lokale betrokkenheid te analyseren. Een volgend element dat niet is meegenomen in dit onderzoek, maar wel interessant is voor een vervolgonderzoek is de verwachte verblijfsduur van de expats. De verwachte verblijfsduur beïnvloedt wellicht de gedragingen en de gevoelens van verbondenheid met het vestigingsland van migranten.

Een belangrijk concept in dit onderzoek is transnationale betrokkenheid. Er kan echter gesteld worden dat het gebruik van deze term in dit onderzoek oneigenlijk is. Met transnationale betrokkenheid wordt in dit onderzoek immers voornamelijk de bi-nationale betrokkenheid bedoeld

van de expat in het vestigingsland in relatie tot zijn land van herkomst. Naast het al dan niet oneigenlijke gebruik van de term transnationale betrokkenheid is het denkbaar dat expats die zich steeds voor korte duur ergens vestigen geen hechte gevoelens van verbondenheid met zowel het vestigingsland als met het herkomstland hebben. Zij hebben reeds in een groot aantal landen gewoond en hun gevoelens van identificatie overstijgen vaak alle landsgrenzen (Van Bochove, 2012). Het is dan ook zinvol om de transnationale bindingen in de meest pure zin van het woord te bestuderen. Hierbij kan men denken aan expats die zich verbonden voelen met andere mensen die bijvoorbeeld dezelfde religie en/of geschiedenis delen of zichzelf als wereldburger zien. Een expat die zichzelf als wereldburger ziet en weinig gevoel van binding met zijn of haar herkomstland, vestigingsland of andere landen heeft, wordt een kosmopoliet genoemd (Roudometof, 2005). Het is wetenschappelijk interessant om in de toekomst te onderzoeken of deze pure transnationale betrokkenheid onder expats meer aanwezig is dan de, in deze studie onderzochte, bi-nationale betrokkenheid. Daarnaast is het wetenswaardig hoeveel en welk soort expats als kosmopoliet gedefinieerd kunnen worden en welke verschillen waarneembaar zijn tussen de in Nederland woonachtige expats en Nederlandse expats die elders woonachtig zijn. Daarnaast kan een vervolgonderzoek interessante inzichten bieden in de mogelijke verklaringen voor het bestaan van een dergelijke kosmopolitische attitude en welke gedragingen daarbij horen betreffende betrokkenheid op verschillende schaalniveaus.

Literatuurlijst

- Al-Ali, N., Black R. & Koser, K. (2001). Refugees and transnationalism: the experience of Bosnians and Eritreans in Europe. *Journal of ethnic and migration studies*, 27 (4), 615-634.
- Amersfoort, H. van. (2001). *Transnationalisme, moderne diaspora's en sociale cohesie*. Amsterdam: Instituut voor Migratie- en Etnische Studies.
- Berchet, C. & Sirven, N. (2012). *Cross-Country Performance Integration Older Migrants*. Verkregen op 13 november, 2012, van <http://www.irdes.fr/EspaceAnglais/Publications/WorkingPapers/DT44CrossCountryPerformanceIntegrationOlderMigrants.pdf>.
- Bochove, M. van. (2012). *Geographies of belonging: The Transnational and Local Involvement of Economically Successful Migrants*. Rotterdam: Erasmus Universiteit Rotterdam.
- Bochove, M. van, Rušinović, K. & Engbersen, G. (2009). Lokaal of transnationaal: Actief burgerschap bij allochtone middenklasse. *B en M*, 36 (1), 28-40.
- Bochove, M. van, Rušinović, K. & Engbersen, G. (2010a). *Over de rode loper. Kennismigranten in Rotterdam en Den Haag*. Den Haag: Nicis Institute.
- Bochove, M. van, Rušinović, K. & Engbersen, G. (2010b). The multiplicity of citizenship: transnational and local practices and identifications of middle-class migrants. *Global Networks*, 10 (3), 344-364.
- Borjas, G. J. (1989). Economic Theory and International Migration. *International Migration Review*, 23 (3), 457-485.
- Borjas, G. J. (1999). Immigration and Welfare Magnets. *Journal of Labor Economics*, 17 (4), 607-637.
- Brink, G. van den. (2006). *Culturele Contrasten*. Amsterdam: Bakker.
- Burns, A. C. & Bush, R. F. (2011). *Principes van marktonderzoek. Toepassingen met SPSS*. Amsterdam: Pearson Education Benelux.
- Chai, R. (2006). White U.S. Expatriate Professionals in Singapore: Desiring to be Cosmopolitans. *Intercultural Communication Studies*, 15 (2), 118-132.
- Comaroff, J. L. & Comaroff, J. (2009). *Ethnicity, Inc*. Chicago: Chicago Press.
- Dagevos, J. (2001). *Perspectief op integratie: over de sociaal-culturele en structurele integratie van etnische minderheden in Nederland*. Den Haag: Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid.
- Dale, van. (2012). *van Dale Online Woordenboek*. Verkregen op 14 maart, 2012, van <http://vandale.nl/opzoeken?pattern=expat&lang=nn>.
- Dienst Maatschappelijke Ontwikkeling. (2008). *Sporten bij een vereniging*. Amsterdam: Dienst Maatschappelijke Ontwikkeling, Gemeente Amsterdam.
- Engbersen, G., Snel, E., Leerkes, A., San, M. van. & Entzinger, H. (2003). *Over landsgrenzen. Transnationale betrokkenheid en integratie*. Rotterdam: Risbo.
- Fermin, A. & Hijden, S. van der. (2004). Marokkaanse en Turkse overheden en transnationaal burgerschap. *Migrantenstudies*, 20 (4), 221-237.
- Field, A. (2009). *Discovering Statistics Using SPSS*. London: SAGE Publications.

- Gatti, E. (2009). Defining the Expat: the case of high-skilled migrants in Brussels. *Brussels Studies: The e-journal for academic research on Brussels*, 28. Verkregen op 28 februari, 2012, van http://www.brusselsstudies.be/medias/publications/EN_115_BruS28EN.pdf.
- Gilroy, E.B., Noer, D.M. & Spoor, J. E. (1979). Personell administration in the multinational/transnational corporation. In: D. Yoder & Jr. H. G. Heneman (red.), *ASPA Handbook personnel and industrial relations*, Washington DC: Bureau of National Affairs.
- Glick-Schiller, N. (1999). Transmigrants and nation-states: something old and something new in the U.S. immigrant experience. In: Ch. Hirschman, P. Kasinitz & J. DeWind (red.) *The handbook of international migration: the American experience* (p. 94-199). New York, NY: Russell Sage.
- Glick-Schiller, N., Basch, L. & Szanton-Blanc, C. (1992). *Towards a transnational perspective on migration: race, class, ethnicity, and nationalism reconsidered*. New York, NY: New York Academy of Sciences.
- Grotenhuis, M. te & Weegen, T. Van der. (2008). *Statistiek als hulpmiddel*. Assen: Koninklijke Van Gorcum.
- Haas, H. de. (2004). Mythen, nuances en nieuwe inzichten. *Internationale Spectator*, 58 (5), 252-257.
- Howitt, D. & Cramer, D. (2007). *Statistiek in de sociale wetenschappen*. Amsterdam: Pearson Education Benelux.
- IND. (2009). *Monitor Kennismigrantenregeling 2008: periodieke weergave van de ontwikkeling van het (uitvoerings)beleid en cijfers inzake kennismigranten*. Immigratie- en Naturalisatiedienst Informatie- en Analysecentrum (INDIAC). Verkregen op 29 februari, 2012, van http://www.ind.nl/Images/2009%20Monitor%20Kennismigrantenregeling%202008_tcm110-318687.pdf.
- IND. (2012). *DE IND belicht: Jaarresultaten 2011*. Rijkswijk: Immigratie en Naturalisatiedienst, Ministerie van Buitenlandse zaken.
- Kivisto, P. (2005), Social spaces, transnational immigrant communities, and the politics of incorporation. In: P. Kivisto (red.), *Incorporating diversity: rethinking assimilation in a multicultural age* (p. 299-319). Boulder: Paradigm.
- Koning, M. de. (2008). *Zoeken naar een 'zuivere' islam: Geloofsbeleving en identiteitsvorming van jonge Marokkaans-Nederlandse moslims*. Amsterdam: Uitgeverij Bert Bakker.
- Koopmans, R., Statham, P., Giugni, M. & Passy, F. (2005). *Contested Citizenship: Immigration and Cultural Diversity in Europe*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Levitt P. (2003). Keeping feet in both worlds: transnational practices and immigrant incorporation in the United States. In: C. Joppke & E. Morawska (red.), *Toward assimilation and citizenship: immigrants in liberal nation-states* (p. 177-194). Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Levitt, P. & Jaworsky, N. B. (2007). Transnational Migration Studies: Past Developments and Future Trends. *Annual Review of Sociology*, 33, 129-156.
- Mahroum, S. (2000). Highly-skilled globetrotters: mapping the international migration of human capital. *R&D Management*, 30 (1), 23-31.
- Mascini, P., Fermin, A., & Snick, H. (2009). *Burundese asielzoekers in Nederland: een strategische casestudy naar transnationalisme*. Rotterdam: The Erasmus University.

- Massey, D. S., Arango, J. Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A. & Taylor, E. (1998). *Worlds in motion: Understanding International Migration at the End of the Millennium*. Oxford: Oxford University Press.
- Mazzucato, V. (2008). The Double Engagement: Transnationalism and Integration. Ghanaian Migrants' Lives Between Ghana and The Netherlands. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 34 (2), 199-216.
- Menard, S. (2002). *Applied Logistic Regression Analysis*. London: SAGE Publications.
- Nijman, J. (2007). Locals, exiles and cosmopolitans: a theoretical argument about identity and place in Miami. *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, 98 (2), 176-187.
- Oeppen, C. (2009). *A stranger at home: Integration, transnationalism and the Afghan elite*. [DPhil thesis]. Brighton: University of Sussex.
- Oswald, A., Proto, E. & SgROI, D. (2009). *Happiness and Productivity*. IZA Discussion Paper 4645. Bonn: The Institute for the Study of Labor.
- Portes, A. (1999). Conclusion: Towards a new world. The origins and effects of transnational activities. *Ethnic and Racial Studies*, 22 (2), 463-477.
- Portes, A. (2000). 'Globalization from Below'. In: Don Kalb e.a. (red.) *The Ends of Globalization*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers, 253-270.
- Portes, A. & Rumbaut, R. (1996). *Immigrant American: A Portrait*. Berkeley: University of California Press.
- Portes, A., Guarnizo L. E. & Landolt, P. (1999). The study of transnationalism. Pitfalls and promises of an emergent research field. *Ethnic and Racial Studies*, 22 (2), 217-237.
- Rijksoverheid. (2010). *Selectief migratiebeleid maakt Nederland aantrekkelijker voor kennismigranten*. Verkregen op 4 december, 2012, van <http://www.rijksoverheid.nl/nieuws/2010/07/06/selectief-migratiebeleid-maakt-nederland-aantrekkelijker-voor-kennismigranten.html>
- Rijksoverheid. (2012a). *Dubbele nationaliteit*. Verkregen op 7 maart, 2012, van http://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/nederlandse-nationaliteit/dubbele-nationaliteit?ns_campaign=Thema-immigratie_integratie_en_inburgering&ro_adgrp=Nederlandse_nationaliteit_dubbele_nationaliteit&ns_mchannel=sea&ns_source=google&ns_linkname=dubbele%20nationaliteit&ns_fee=0.00.
- Rijksoverheid. (2012b). *Hoe kan ik als werkgever een kennismigrant in dienst nemen?*. Verkregen op 21 oktober, 2012, van <http://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/buitenlandse-werknemers/vraag-en-antwoord/wat-zijn-kennismigranten.html>.
- Roudometof, V. (2005). Transnationalism, Cosmopolitanism and Glocalization. *Current Sociology*, 53, 113-135.
- Rušinović, K. (2006). *Dynamic Entrepreneurship: First and Second-Generation Immigrant Entrepreneurs in the Netherlands*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Scheffer, P. (2000). *Het multiculturele drama*. Verkregen op 4 april, 2012, van <http://retro.nrc.nl/W2/Lab/Multicultureel/scheffer.html>.
- Scheffer, P. (2007). *Het land van aankomst*. Amsterdam: De Bezige Bij.
- Snel E., Engbersen, G. & Leerkes, A. (2006). Transnational Involvement and Social Integration. *Global Networks*, 6 (3), 285-308.
- Thomas, W. & Znaniecki, F. (1918). *The Polish Peasant in Europe and America*. Boston: Badger.
- Thompson, C. & Tampyah, S. (1999). Trying to Be Cosmopolitan. *The Journal of Consumer Research*, 26 (3), 214-241.

- Tweede Kamer. (2006). *Naar een modern migratiebeleid*. Den Haag: Ministerie van justitie.
- Tweede Kamer. (2008). *Blauwdruk modern migratiebeleid*. Den Haag: Ministerie van justitie.
- Verkuyten, M. (2010). *Identiteit en Diversiteit: De Tegenstelling Voorbij*. Amsterdam: Pallas Publications / Amsterdam University Press.
- Vertovec, S. (2004). Migrant transnationalism and modes of transformation. *International Migration Review*, 38, 3, 970-1001.
- Vertovec, S. (2009). *Transnationalism*. Gottingen: Routledge Taylor & Francis group.
- Vocht, A. de. (2007). *Basishandboek SPSS 15 voor Windows*. Utrecht: Bijleveld Press.
- Waldinger, R. & Fitzgerald, D. (2004). Transnationalism in question. *American Journal of Sociology*, 109 (5), 1177-1195.
- Zhou, M. (2004). Revisiting Ethnic Entrepreneurship. *International Migration Review*, 38, 1040- 1074.